

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özgür AYDIN

PIERRE BOURDIEU DÜŞÜNÜMSELLİĞİNDE DEVLET ve SİMGESEL ŞİDDET

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özgür AYDIN

PIERRE BOURDIEU DÜŞÜNÜMSELLİĞİNDE DEVLET ve SİMGESEL ŞİDDET

Danışman

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Özgür AYDIN'ın bu çalışması jürimiz tarafından Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Şebnem GÖKÇEOĞLU BALCI (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Muharrem KILIÇ (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Kürşat ERSÖZ (İmza)

Tez Başlığı: Pierre Bourdieu Düşünümselliğinde Devlet ve Simgesel Şiddet

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 08/07/2014

Mezuniyet Tarihi : 10/07/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1	Pierre Bourdieu ve Düşünümselliği	6
1.1.1	Sosyal Bilimler Açısından Pierre Bourdieu'nün Önemi	7
1.1.2	Pierre Bourdieu'nün Düşünümselliği	8
1.1.2.1	Alan	12
1.1.2.2	Sermaye	14
1.1.2.3	Habitus	17
1.2	Şiddet	20
1.2.1	Şiddet Kavramı	20
1.2.2	Şiddetin Sınıflandırılması	23
1.2.3	Şiddetin Türleri.....	24
1.2.4	Şiddet Ortamındaki Belirtiler	30
1.2.4.1	Güç	30
1.2.4.2	İhlal.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET ALANI ve SİMGESEL ŞİDDET MANYETİZMASI

2.1	Üstsel Bir Alan Olarak Şiddet Temelli Devlet	37
2.1.1	Şiddet Temelli Devlet Zihniyeti	37
2.1.1.1	Thomas Hobbes	37
2.1.1.2	Max Weber	40
2.1.1.3	Pierre Bourdieu	43
2.1.2	Maddi ve Simgesel İktidar Zihniyeti	47
2.1.2.1	Sosyal Alanda Maddi ve Simgesel İktidar Zihniyeti	47
2.1.2.2	Siyasi Alanda Maddi ve Simgesel İktidar Zihniyeti	51

2.2	Simgesel Şiddet Manyetizması	54
2.2.1	Simgesel Düzen ve Simgesel Şiddet	54
2.2.2	Simgesel İktidar ve Simgesel Şiddet Araçları	58
2.2.2.1	Simgesel İktidar ve Sanat Alanı	59
2.2.2.2	Simgesel İktidar ve Eğitim Alanı	62
2.2.2.3	Simgesel İktidar ve Medya Alanı	67
2.2.3	Simgesel Şiddetin Etkileri	71
SONUÇ		74
KAYNAKÇA		78
ÖZGEÇMİŞ		85

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen/ler
ed.	: Editör
ET.	: Erişim Tarihi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
s.	: Sayfa
söy.	: Söyleşi
sy.	: Sayı
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
trn.	: Translate
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vol.	: Volume

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Pierre Bourdieu düşünümseelliğini ve bu düşünümseellik ile açıklanan devlet ve simgesel şiddeti incelemektir. Simgesel şiddet kavramını, fiziksel olmayan şiddeti açıklamak için kullanan Bourdieu; fiziksel şiddet tekelini devlete teslim eden zihniyetin, simgesel şiddeti de göz önünde bulundurması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bakış açısı ile devlet doktrinine yeni bir boyut kazandıran Bourdieu; toplumsal eşitsizliğin kaynağına da simgesel şiddeti yerleştirmektedir.

Devlet, insan hakları, adalet, eşitlik ve özgürlük gibi kavramları araştırmalarının merkezine yerleştiren genel kamu hukuku bilim dalı açısından, simgesel şiddetin meydana getirdiği eşitsizliğin irdelenmesi önem arz etmektedir. Simgesel şiddetin uygulanmasında kullanılan araçların ve simgesel şiddetin etkilerinin incelendiği çalışmada, simgesel düzen ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pierre Bourdieu, Şiddet, Devlet, Simgesel Şiddet, Simgesel Düzen

SUMMARY

P.BOURDIEU'S IDEAS ON REFLEXIVITY OF STATE AND SYMBOLIC VIOLENCE

The purpose of this study is to carry out a review on Pierre Bourdieu's reflexivity and on the state and symbolic violence explained under this reflexivity. Bourdieu, who has used the concept of symbolic violence in order to explain non-physical violence, expresses that the mentality, which has delivered the monopoly on physical violence to the state, should also take into consideration of symbolic violence. Bourdieu, who has added a new dimension to the state doctrine under this point of view, also places symbolic violence into the source of social inequality.

With regard to the general public law discipline which places the concepts such as state, human rights, justice, equality and freedom into the center of its researches, it is of importance to examine the inequality created by symbolic violence. In the study where a review is carried out on the impacts of symbolic violence and the instruments and means used in inflicting symbolic violence; symbolic order is introduced.

Keywords: Pierre Bourdieu, Violence, State, Symbolic Violence, Symbolic Order

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak sunulmak üzere hazırlanan bu araştırmanın başlamasında, simgesel metaların peşine düşürülmüş hayatlar etkili olmuştur. Her gün kaldırımlarda görülen elleri kolları kesilmiş insanların dikkate alınmamasına, ekranlarda izlenen katliamların sıradanlaşmasına ve daha birçok facianın fark edilmemesine yol açan bu soluksuz meta toplama yarışını irdelemeye kalkışmak; zorlu geçecek araştırma sürecinde sorumluluk duygusunun yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Simgesel şiddetin ve simgesel metaların herkes tarafından tecrübe edilmiş olması, sorumluluk duygusunun yanında tezin hakkıyla ortaya konamayacağı kaygısına da yol açmıştır. Ancak bu sorumluluğu benimle paylaşan, yorulduğum zamanlarda teşvik eden yol arkadaşlarım ve değerli hocalarım araştırmanın yükünü hafifletmiştir.

Öncelikle böylesine ağır bir konunun incelenmesinde, bu yükü kaldırabileceğime güvenen ve akademik özgürlüğü ön planda tutarak yapıcı eleştiriler sunan değerli hocam Prof. Dr. Muharrem KILIÇ'a şükranlarımı sunuyorum. Aynı zamanda jürimde yer alarak beni onurlandıran kıymetli hocalarım Doç. Dr. Şebnem GÖKÇEOĞLU BALCI, Doç. Dr. Mehmet ALTUNKAYA, Yrd. Doç. Dr. Eral TOPÇU ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ'e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bu çalışmanın düşünsel anlamda varlık bulmasında katkı sağlayan dostlarıma ve kızım ile eşim başta olmak üzere bütün aileme müteşekkirim.

GİRİŞ

Birey, toplum, devlet, iktidar, kişi hak ve özgürlükleri, eşitlik, şiddet, adalet gibi kavramlar ve bu kavramların ilk çağdan bu tarafa birbirleriyle olan ilişkileri genel kamu hukuku alanında yapılan akademik çalışmaların başında gelmektedir.¹ Devleti toplum için bir eğitim kurumu olarak gören ve devletin felsefeye, bilime, sanata, edebiyata ve müziğe yönelik eğitimlere önem vermesi gerektiğini vurgulayan Platon; devlet yönetimine ilişkin bilginin özel bir bilgi olduğunu ve bu alanda yapılacak çalışmaların önemini ifade etmektedir.² Örf, adet ve ahlakın yarattığı bir “*nomos*”un (sosyal düzen) varlığından bahseden, kanun koyucunun bu sosyal düzene uygun davranması gerektiğini vurgulayan Aristoteles ise devlet alanında yapılan çalışmaların yüce bir değere sahip olduğuna işaret etmektedir.³ Hem Platon’un hem de Aristoteles’in ifadeleri, genel kamu hukuku alanında yapılacak çalışmaların özel bir dikkatle ve geniş bir bilgi birikimiyle ele alınması gerektiğini göstermektedir.⁴ Bu noktadan bakıldığında; devlet, iktidar, siyaset, kişi hak ve özgürlükleri gibi kavramlar hakkında yeterli bilgi düzeyine ulaşmak için sadece genel kamu hukuku alanında yapılan çalışmalarla yetinmemenin ve farklı alanlarda ortaya konulan çalışmaları da irdelemenin doğru olacağı anlaşılmaktadır.

Platon ve Aristoteles; devlet üzerine araştırmalarda bulunacak bireyin hemen her konuda biraz bilgi sahibi olması gerektiğine ve hukuk, devlet, özgürlük gibi kavramlarla uğraşanların sosyal bilimlerin diğer alanlarından beslenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu kavramlar üzerine yapılacak bir araştırmanın; sosyoloji, psikoloji, tarih, iktisat gibi köklü bilim dallarından faydalanması ve hayatın devinimi içinde yer alan gündelik bilgiye uzak olmaması gerektiği söylenebilir. Bu bakış açısı, disiplinlerin birbirine benzer yöntemlerle ilerlemesi gerektiğini savunan Rudolf Smend, Carl Schmitt ve Hermann Heller’in birleştirme kuramını anımsatmaktadır. Ancak, genel kamu hukuku alanında bir eser üretilirken sosyoloji, siyaset bilimi, anayasa veya siyaset sosyolojisi gibi bilim dallarının çalışma yöntemine

¹ Genel kamu hukuku açısından önemli konular ve kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AKAD, Mehmet / DİNÇKOL, Bihterin Vural, *Genel Kamu Hukuku*, Der Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2013, s. 1.

² Platon’un devlet’in müzikle, sanatla ve eğitimle ilgilenmesi gerektiğini ileri süren görüşleri için bkz. EFLATUN, *Devlet*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2010, s. 69 vd.; Platon’un devleti toplum için bir eğitim kurumu olarak nitelendiren görüşünü Fransızca *Republiqueu* eserinden akt. ÖKTEM, Niyazi / TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, Der Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2012, s. 112.

³ Aristoteles’in yasanın temelinde gördüğü erdem ve ahlak için bkz. ARİSTOTELES, *Politika*, (çev. TEMELLİ, Murat), Ark Yayınları, İstanbul 2013, s. 30 vd.; Aristoteles’in devlet ve siyaset hakkındaki görüşlerini incelemek için bkz. ÖKTEM / TÜRKBAĞ, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, s. 124.

⁴ KİA, Rukiye Akkaya, *Bir Ders Konusu Olarak Devlet ya da Genel Kamu Hukuku Dersinin Kökenleri*, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 64.

bürünmemesi gerektiğine dikkat çeken görüşler de bulunmaktadır. Disiplinlerin birbirlerinin çalışma yöntemine bürünmemesi ve birbirinden farklı yöntemlerle ilerlemesi gerektiğini esas alan bakış açılarının başında Hans Kelsen'in kuramı gelmektedir.⁵

Genel kamu hukuku bilim dalının, kendine özgü yöntemi ve sistematığı olduğu; felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi, anayasa gibi bilim dalları ve disiplinlerden faydalanmakla birlikte bilimsel yönteminin farklı olduğu ifade edilebilir. Sosyoloji, siyaset sosyolojisi, anayasa hukuku, genel kamu hukuku gibi bilim dalları çalışma yöntemi açısından genelde birbirine yakın görünse de özünde küçük farklılıklar taşımaktadır. Örneğin genel kamu hukukunun yakın yöntemlerle çalıştığı bilim dallarından biri olan sosyolojide, toplumsal yaşamın gözlemlenmesi ve mevcut olanın üzerinde durulması söz konusudur. Yine genel kamu hukuku ile yakın yöntemlerle çalışan siyaset biliminde toplumsal yaşamdaki iktidar ilişkilerinin dar bir alan olarak incelenmesi, çalışma yönteminin esasını teşkil etmektedir. Ancak hukuk biliminin bir parçası olan genel kamu hukukunda, sosyoloji ve siyaset bilimindeki gibi olanı gözlemlemeyi temel alan bir yöntem ön planda değildir. Genel kamu hukukunun bilimsel çalışma yönteminde; adalet, eşitlik, özgürlük gibi temel değerlerin ön planda tutulması ve olanın irdelenmesiyle, olması gerekenin ortaya konması esas alınmaktadır.⁶

Yukarıdaki açıklamalardan sonra, disiplinler bir alan olarak genel kamu hukukunun pozitif hukuka ilgisi noktasında bir kuşku uyanmış olabilir. Ancak, Batı literatüründe ilk genel kamu hukuku kitabı olarak bilinen, 1877'de M. Bluntschli'nin yayınladığı "*Le Droit Public Général*"de (Genel Kamu Hukuku) pozitif hukukun genel kamu hukuku bilim dalı açısından önemi vurgulanmaktadır. Bluntschli'ye göre, genel kamu hukukunun kaynaklarının arasında yasalar da vardır. Hatta devlette belli bir zamanda geçerli olan yasaların düzeni, genel kamu hukukunun önemli kaynaklarından birini oluşturur.⁷

Genel kamu hukuku, pozitif hukuka dayanan yönüyle, devletin iç görünümünü somut yasalara bakarak yorumlayan anayasa hukukuyla benzer yöntemlerle çalışmaktadır. Anayasa hukuku ve genel kamu hukuku birbirini tamamlayan ve biri üzerinde diğeri hakkında bilgi edinmeden çalışılamayan iki ayrı bilim dalı olarak kabul edilmektedir. Ancak genel kamu

⁵ Rudolf Smend (*Staatsrechtliche Abhandlungen* eserinden), Carl Schmitt (*Der Begriff des Politischen* eserinden), Hermann Heller (*Staatslehre* eserinden) ve Hans Kelsen'in (*Der soziologische und der juristische Staatsbegriff* *Kritische Untersuchung des Verhältnisses von Staat und Recht* eserinden) görüşlerini akt. DOEHRİNG, Karl, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, (çev. MUMCU, Ahmet), İnkılap Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2002, s. 7.

⁶ DOEHRİNG, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, s. 7.

⁷ M. Bluntschli'nin yayınladığı *Le Droit Public Général*'e eserinden akt. KİA, *Bir Ders Konusu Olarak Devlet ya da Genel Kamu Hukuku Dersinin Kökenleri*, s. 76.

hukukunda, devlet biçimleri iç işleyişine bakılarak ayrıştırılmadan ele alınır ve anayasa hukukuna göre daha kapsamlı bir inceleme söz konusudur.⁸

Şu halde; genel kamu hukukunun felsefe, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, siyaset sosyolojisi, antropoloji, anayasa, tarih gibi bilim dallarıyla etkileşim içinde, fakat bunlardan ayrı çalışma yöntemini esas alan bir bilim dalı olduğu söylenebilir. Bunun yanında hukuk biliminin çatısı altında yer edinen genel kamu hukuku bilim dalının, hem doğal hukuk hem de pozitif hukuk ile ilişkili olduğu ve çalışma konularının başında devlet, birey, özgürlük, eşitlik, adalet, hak ve insan hakları gibi kavramların geldiği ifade edilebilir.

Bu açıklamalardan sonra, konusu “Pierre Bourdieu Düşünümselliğinde Devlet ve Simgesel Şiddet” olan tezimizin, devleti ve şiddeti hangi bilim dalının çalışma yöntemi ile irdelediğini açıklamamız yerinde olacaktır. Bourdieu ve çalışmalarının iletişim, felsefe, sosyoloji ve antropoloji gibi bilim dallarında daha fazla değerlendirilmesi, tezimizin sosyolojik veya antropolojik bir çalışma olacağı ve gözlemlere dayandırılan irdelemeleri esas alacağı şüphesini uyandırmış olabilir. Ancak felsefe, sosyoloji ve antropoloji alanının yanında devlet ve hukuk üzerine etkileyici eserler üretmiş Bourdieu’nün düşüncelerini, genel kamu hukuku yöntemi ile irdelemek; hukuk bilimine katkı sağlayabilir. Araştırmamızda ayrıntılarıyla ortaya koyduğumuz Bourdieu çalışmalarının özgün düşünümselliği ve bütüncül çıkarımları; adalet, eşitlik, özgürlük gibi değerler esas alınarak değerlendirildiğinde hukuki bir delil niteliği taşımaktadır.

Devlet kuramının konusu olan siyasi iktidarı aşmış⁹ ancak, 21. yüzyıldaki devletlerin gücünü kullanmakla görevli iktidarların neredeyse tamamının uyguladığı simgesel şiddeti vurgulayan Bourdieu’nün bu tespiti, insanın yarattığı devlet alanında iktidarı ele geçirenlerin, insanları hiyerarşik sınıflara ayırarak yönettiğini ortaya koymaktadır.¹⁰ Bu tespit ve açıklamalar, hukukçu gözüyle bakıldığında, sorgulanması gereken bazı şüpheleri de beraberinde getirmektedir. Bilinçli hazırlanmış bir döngüden bahseden Bourdieu’nün zihnimizde uyandırdığı bu şüpheleri ortaya koyup değerlendirdiğimiz tezimiz; yerimizi ve

⁸ Genel kamu hukuku, devlet sistemlerini (Liberal ideoloji, Marksist ideoloji, Sosyalist İdeoloji, Faşist ideoloji gibi konuları ön planda tutarak) daha kapsamlı bir bakış açısı ile incelerken; anayasa hukuku, devlet sistemlerini izole edilmiş bir şekilde irdelemektedir. DOEHRİNG, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, s. 8.

⁹ Özerk bir devlet kuramının oluşması noktasında, kurumsallaşmış siyasi iktidar ve kurumsallaşmamış siyasi iktidar ayrımı yapan ve böyle bir yaklaşımla siyasi iktidarın devlet kavramını aştığını belirten görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AKAL, Cemal Bali, *Devlet Kuramı*, Dost Kitabevi, Ankara 2011, s. 15.

¹⁰ John Locke, Jean Jacques Rousseau, Thomas Hobbes gibi düşünürlerin öncü olduğu sözleşme doktrininde devletin insan eliyle nasıl kurulduğu ortaya konulmaktadır. Bu konuda bkz. ÖKTEM / TÜRKBAĞ, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, s. 152. vd.; GÖZLER, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekim Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Bursa 2011, s. 37 vd.

yönümüzü belirlediğimiz giriş bölümü ile araştırmalardan elde ettiğimiz çıkarımlarımızı ve önerilerimizi ortaya koyduğumuz sonuç bölümünün dışında, iki ana bölümden oluşmaktadır.

Genel kamu hukuku bilim dalının irdeleme yöntemiyle, Bourdieu'nün devlet düşüncesini ve bu düşüncedeki devlet alanında uygulanan simgesel şiddetin bireyi ne şekilde etkilediğini ortaya koymak için, tezin birinci bölümünde, Bourdieu'nün sosyal bilimler açısından önemine ve alanın ilgili otoriteleri tarafından dikkatle eleştirilen düşünümSELLİĞİNE değİnİlmekte ve düşünümSELLİĞİN İÇİNDE bir bütünüN halkaları olarak nitelendirİlen alan, sermaye, habitus kavramları incelenmektedir. Bourdieu düşünümSELLİĞİNİN ve düşünümSELLİK İÇİNDEKİ kavramların açıklanması, onun zihnindeki devlet algısını ve simgesel şiddeti irdelerken kolaylık sağlamaktadır.

Bourdieu'nün alet çantası olarak nitelendirdiği düşünümSELLİĞİ ve anahtar benzetmesi yaptığı kavramları açıklandıktan sonra, şiddet kavramı üzerinde durulmaktadır. Şiddet kavramının genel hatları ile incelenmesi, hem simgesel şiddetin hem de başka şiddet türlerinin açıklanmasında faydalanılabilecek belirtileri ortaya koymaktadır. Bu noktada, şiddetin türleri ayrı ayrı irdelenebilir ve sonuçları üzerinde durulabilir. Ancak yıllardır tartışılan şiddetin türlerini ayrı ayrı tespit etmek, günden güne zorlaşmakta ve belirli türlerini ayrı başlıklar halinde incelemek, bazı türlerinin gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca tarih boyunca birçok bilimde önemi üzerinde durulan bir kavramın tüm boyutlarıyla değerlendirilmesi, tezimizde esas alınan konunun dağılmasına ve vurgulanmak istenen noktanın sapmasına sebep olabilir. Bu sebeple şiddet kavramını incelerken, şiddetin sınıflarına ve türlerine tek bir başlık altında değİnİlmekte ve buradan elde edilen çıkarımlarla, şiddet ortamındaki belirtiler tespit edilmektedir.

Bourdieu düşünümSELLİĞİNİ ve şiddet kavramını irdeledikten sonra ikinci bölümde şiddeti temel alan devlet zihniyeti ve devlet alanında yer teşkil eden simgesel şiddet üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümün ilk kısmında Bourdieu'nün üstsel bir alan olarak gördüğü devlet zihniyeti; modern devlet algısının ortaya çıkmasında bir başlangıç olarak görülen ve şiddet kullanma tekeli devlete teslim eden ilk düşünür olan Thomas Hobbes ile Bourdieu'nün devleti tanımlarken esas aldığı ve eleştirdiği Max Weber, dikkate alınarak incelenmektedir. Bu kısımda, Bourdieu'nün devleti açıklarken kendinden önceki düşünürlerden ayrılmasında önemli olan maddi ve simgesel iktidar zihniyetleri; sosyal ve siyasi iktidar dikkate alınarak ortaya konmaktadır.

İkinci bölümün ikinci kısmında ise simgesel iktidarların sürekliliği için önem taşıyan simgesel düzen ve bu düzen içindeki simgesel şiddet incelenmektedir. Simgesel şiddet

araçları olarak değerdendirilen sanat, eğitim ve medyanın simgesel meta değerdelerinin açıklanması ve simgesel düzende sınıfsal yapının oluşumu hakkında bilgiler verilmektedir.

Simgesel şiddet ve araçlarının değerdendirilmesinden sonra simgesel şiddetin etkilerinin ortaya konması hukuk bilimi açısından çalışmanın önemini de ortaya koymaktadır. Adalet, eşitlik ve özgürlük değerdeleri açısından simgesel şiddetin etkilerinin değerdendirilmesi ile araştırma tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Pierre Bourdieu ve Düşünümselliği

Güneybatı Fransa’da, *Pirene*’nin uzak bir dağ köyünde doğan Pierre Bourdieu (1930-2002), taşralı bir ailenin ferdi olmasına rağmen genellikle seçkin aile çocuklarının öğrencisi olduğu *Ecole Normale Supérieure*’de felsefe eğitimi almıştır. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra zorunlu askerlik hizmetini yerine getirmek için gönderildiği Cezayir’de sömürgeci kapitalizm ile yerli milliyetçilik arasındaki çatışmaların meydana getirdiği savaşa tanıklık etmiştir.¹¹ Cezayir’de yaşadığı bu dönemi bir erginleşme dönemi olarak nitelendiren Bourdieu,¹² Cezayir’in Sosyolojisi (*Sociologie de l’Algérie*), Cezayir’de Emek ve İşçiler (*Travail et travailleurs en Algérie*), Köksüzleşme (*Le déracinement*) ve Cezayir 60 (*L’Algérie 60*) gibi eserlerinde, neden bu dönemi böyle nitelendirdiğini ortaya koyacak bilgiler vermektedir. Bu eserlerinde, bağımsız bir Cezayir’in sancılı doğuşundaki süreci ve Fransız ordusunun sözde barış politikasını irdelleyen Bourdieu, yaşadığı bu dönemden sonra, felsefe odaklı bir gelişim izlemek yerine, ünlü sosyal bilimciler Durkheim (1858-1917) ve Foucault (1924-1984) gibi sosyoloji çizgisinde bir gelişim izlemeyi tercih etmiştir.¹³

Daha gençlik dönemi çalışmaları ile ideolojik ön yargılara kulak asmayacağını, sosyo-politik sorunlara duyarlı olacağını sinyallerini veren Bourdieu; önemli bir kuramın altına imza atarak *College de France*’da sosyoloji profesörlüğüne kadar yükseleceği akademik yolculuğuna 1958-1960 yılları arasında Cezayir’de asistanlık yaparak başlamıştır. 1960’lı yılların başında Cezayir’den Paris’e dönerek, *Ecole des Hautes Etudes en Social Sciences*’de araştırma müdürlüğü ve Avrupa Sosyoloji Merkezi’nin direktörlüğüne başlayan Bourdieu,¹⁴ 1981 yılında saygın bir okul olan *Collège de France*’ın sosyoloji kürsüsüne seçilmiş ve Raymond Aron (1905-1983) ve Claude Lévi-Straus (1908-2009) gibi seçkin sosyal bilimciler arasına girmeyi başarmıştır.¹⁵

¹¹ WACQUANT, Loic, “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, (çev. TATLİCAN, Ümit), *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Alim / TATLİCAN), Ümit, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010, s. 53.

¹² GÜLSOY, Nazlı Ökten, “Cezayir Deneyiminin Pierre Bourdieu’nün Sosyolojik Tahayyülüne Etkileri: Bilimsel Bir Habitusun Doğuşu”, *İÜEF Sosyoloji Dergisi*, c. 3, sy. 25, İstanbul 2012, s. 3.

¹³ WACQUANT, “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, s. 54.

¹⁴ WACQUANT, “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, s. 54.

¹⁵ SWARTZ, David, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*, (çev. GEN, Elçin), İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 11.

Antropoloji, eğitim, sosyoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk gibi bilimler başta olmak üzere birçok bilim dalında eserler üreten Bourdieu'nün 330'dan fazla makalesi ve 25'den fazla kitabı yayınlanmıştır. Bu eserlerin neredeyse tümü İngilizceye çevrilmiştir.¹⁶ İngilizcenin yanı sıra Amerika, Avrupa, Asya kıtalarında birçok dile de çevrilen Bourdieu eserlerinde; toplumsal sefalet, erkek egemenliği, devletin tarihsel oluşumu, ekonominin siyasal inşası, gazetecilik, televizyon gibi birçok konu işlenmiştir.¹⁷ Bu çalışmalarında en yerleşik yaklaşımlara bile eleştiriler yöneltmekten çekinmeyen Bourdieu; tepkileri göğüslemiş ve bazı değişimler meydana getirerek, takdirler toplamıştır.¹⁸ Birçok eseriyle sürekli gündemde olan Bourdieu; özellikle entelektüellere yönelik eleştirilerini ve akademisyenlere yönelik tespitlerini yayınladığı *Homo Academicus* eseri ve bütün medya dünyasına karşı, duruşunu ortaya koyduğu *Televizyon Üzerine* eseri ile Fransa'da bir kesim tarafından büyük beğeni ile karşılanırken, bir kesim tarafından eleştirisiyle karşılanmıştır.¹⁹

1.1.1 Sosyal Bilimler Açısından Pierre Bourdieu'nün Önemi

Ampirik araştırmanın nesnelerinden bağımsız soyut kavramsallaştırmaya ağırlık veren kuramsal bakışı eleştiren Bourdieu; ampirik araştırmalardan faydalanan, ampirik araştırmanın sıradanlığını epistemolojik ve felsefi öncülleri çerçevesinde inceden inceye tetkik ederek kullanan ve birbirine karşıt entelektüel bakış açılarıyla hesaplaşan bir bilim adamıdır.²⁰ Pozitivizme, ampirizme, yapısalcılığa, varoluşçuluğa, fenomenolojiye, metodolojik bireyciliğe karşı sürekli bir tartışma havasında eserler ortaya koyan Bourdieu, hiçbir kavram ve kuramın genel geçer kabul edilemeyeceğini fakat hiç birinin de dışlanamayacağını iddia etmektedir. Bu iddiasında olduğu gibi yaygın kabullere itiraz edebilme özelliği ve kendine özgü düşünümseelliği ile sadece bir gelenekten yaklaşılarak anlaşılamayan kuramı; Bourdieu'yü düşünce tarihine katan ve düşünce tarihinde belirgin bir yer sahibi yapan şeyler olarak kabul edilmektedir.²¹

Sosyal bilimlere yönelmesi ile Durkheim'ın izinden gittiği ifade edilen Bourdieu'nün Marx ve Weber gibi düşünürlerden de etkilendiği birçok eserinden anlaşılmaktadır. İlk bakışta birçok okura Marksist olduğu izlenimini veren Bourdieu, Britanyalı ve ABD'li yazarlar tarafından da uzunca bir süre Marksist olarak kabul edilmiştir. Ancak, Bourdieu; kültürel

¹⁶ BOURDIEU, Pierre / WACQUANT, Loic, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (çev. ÖKTEN, Nazlı), İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2012, s. 13.

¹⁷ WACQUANT, "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", s. 55.

¹⁸ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 15.

¹⁹ BOURDIEU, Pierre, *Televizyon Üzerine*, (çev. ILGAZ, Turhan), Yapıkredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 7.

²⁰ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 17.

²¹ DEMİR, Murat Cem / AKA, Asiye, "Bourdieu'nün Diliyle Hukuk Alanını Okumak", *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, sy. 19, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010, s. 238.

hayata dair sınıfsal indirgemeciliği nedeniyle Marksizm'i eleştirmekte ve Marksist olduğu izleniminin yanlışlığını ortaya koymaktadır.²² Bu sebeple yakın zamanda yapılan çalışmalarda Durkheim ve Weber'in Bourdieu üzerinde daha etkili olduğu kabul edilmiştir. Kendisinin de kabul ettiği üzere, devleti tanımlama noktasında Weber'den etkilendiği görülen Bourdieu'nün; Weber'den ayrılan yönleri, şiddet temelli devlet zihniyetine ilişkin bölümde ortaya konulacaktır.

Bourdieu'yü sosyal bilimler açısından önemli kılan noktalardan birisi olarak, kendine özgü düşünümSELLİĞİ kabul edilmektedir. O, sosyal bilimler alanındaki araştırmaların bilimsel olma özelliğini koruyabilmesi için düşünümSELLİĞİ bir ön koşul olarak görmektedir. Bu sebeple, Bourdieu düşünümSELLİĞİNİ ve anahtar özelliği taşıdığını ileri sürdüğü "alan", "sermaye" ve "habitus" kavramlarını incelemek; onun ortaya koyduğu eserleri kavramak açısından önemli görülmektedir.

1.1.2 Pierre Bourdieu'nün DüşünümSELLİĞİ

İngilizce' de *reflexion/reflexive*, Fransızca' da *réflexion/réflexive* sözcüklerine karşılık olarak kullanılan düşünüm/düşünümSEL kelimesi; hem bir şey üzerine düşünme hem de yansıtma, evirme, akış, neden ile sonuç arasında dönüşlü ve karşılıklı dairesel ilişkileri ifade etme anlamına gelmektedir.²³ Kavramsal açıdan zihni bir faaliyet türü olarak tefekkür ile açıklanabilecek düşünümSELLİK, zihinde muhtelif bilgilerin muhakemesinden ve analizinden sonra kanaatleri yansıtma şeklinde ifade edilebilir.²⁴ Bu çalışmada, Bourdieu'nün araştırma yöntemini isimlendirmek için orijinal metinlerden çevirilerde yaygın olarak kullanılan düşünümSELLİK kelimesi tercih edilmiştir. Keza, düşünümSELLİK için kavramsal açıdan birçok karşılık bulunabilir ve bulunan karşılıklar üzerine tartışmalar derinleştirilebilir. Ancak düşünümSELLİK üzerine kavramsal bir analiz yerine, kuramsal irdelemeyi ön planda tutmak; Bourdieu'nün devlet ve simgesel şiddet üzerine söylemlerini ortaya koyabilmek açısından daha faydalı olabilir.

Bilimin sevgisi ile arayışa giren her insanda, bilimsel merakın yöneldiği en temel husus yöntem sorunudur. Bu noktada, Bourdieu'nün hayatı, aradığı şeye ulaşmak için

²² Bourdieu; özellikle sınıf kavramını, Marks'ın indirgediği gibi üretimin toplumsal ilişkilerindeki konumuna göre değerlendirmez. Toplumsal sınıflaşmada; eğitim, iletişim gibi koşulları da içine alan kültürel, sosyal, iktisadi ve simgesel sermaye unsurlarının etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Bu sermaye türlerinin toplumsal sınıflaşmadaki etkileri ikinci bölümde irdelenecektir. Bourdieu ve Marks'ın sınıflı toplum yapısına sebep olan unsurlara ilişkin görüş farklılıkları için bkz. SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 61.

²³ DüşünümSELLİK kavramının yabancı karşılıkları ve dilbilimsel analizi hakkında bkz. BOURDIEU / WACQUANT, *DüşünümSEL Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 11.

²⁴ Zihni bir faaliyet türü, fikir, düşünme ve akıl yorma anlamlarına gelen tefekkür sözcüğü için bkz. SEYYAR, Ali, *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri*, Değişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 256; ÖZEN, Mustafa Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitapevi, 8. Baskı, İstanbul 1997, s. 832.

benimsediği yöntem olan düşünömsellik hakkında bize bazı ipuclarını vermektedir. Entelektöel ortodoksluğa dönuşmüş düşünce dogmatizmine karşı olduğunu ifade eden Bourdieu; düşünömselliği ile hedeflediği şeyin simgesel tahakküme karşı savunma silahları dağıtmak olduğunu belirtmektedir. Bu konuda kendisi ve eserleri hakkında araştırmalar yapacak bireylere, araştırma konusunu kullanmaktan, deforme etmekten, eleştirmekten çekinmemesi gerektiğini ögütlemektedir. Foucault'un Nietzsche hakkında söylediği gibi, yerine göre kendisiyle birlikte hareket edilerek yerine göre kendisine karşı çıkılarak düşünömselliğinin anlaşılması gerektiğini ifade eden Bourdieu, düşünömselliği ne kadar önemli gördüğünü ortaya koymaktadır.²⁵

Araştırmacıların içinde bulundukları toplumu ve bu toplumun kuruluş ilkelerini, yapılarını, işleyişini, yatkınlıklarını incelemesi gerektiğini ifade eden Bourdieu; topluma yabancı biri gibi ya da farklı nedenlerle toplumuna uzak bir yerli gibi davranan ilginçlik meraklısı araştırmacıları eleştirmektedir.²⁶ Gerçekten bilimsellik peşinde olan bir sosyal bilimciyi, toplumsal dünyayı gözlemlerken, teorist ya da entelektöalist yanlılığa karşı uyanık olmaya davet eden Bourdieu; kuramsal bilgi ile pratik bilginin işbirliği içinde olması gerektiğine işaret etmektedir. Bourdieu, kuramsal bilgi ile pratik bilginin arasındaki farkı; soyağacı oluşturan bir antropoloğun akrabalık ile ilişkisinin, oğlunu evlendirmek isteyen babanın akrabalıkla olan ilişkisinden farkına ya da okul sistemini araştıran bir sosyoloğun okul ile ilişkisinin, kızını okula yazdırmak isteyen bir velinin okul ile ilişkisinden farkına benzetmektedir. Bourdieu, bir araştırmacının bu iki farklı görünüme dikkat etmesi gerektiğini ve pratik bilgi ile kuramsal bilgi arasında bir seçim yaparak kaybolmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada, kuramsal bilginin ya da pratik bilginin bir işe yaramadığı yarılsamasına düşölmemesi gerektiği ikazını da yapan Bourdieu'nün dikkat çekmek istediği şey, her bilimsel dökümün bir sınırının olduğu gerçeğidir.²⁷

Bourdieu'nün pratik bilgi ve kuramsal bilgi arasındaki birleştirici yaklaşımı dikkate alındığında, maddecilik ile ideciliğin bağdaştırılmasını öneren fenomenoloji akımından etkilendiği iddia edilebilir.²⁸ Karma yaklaşım ya da fenomenolojik yaklaşım ile Bourdieu'nün düşünömselliği arasındaki benzerlik, bu iddianın ortaya atılmasına sebep olmaktadır. Ancak, Bourdieu'nün düşünömselliğini fenomenolojik yaklaşımdan ayıran ve düşünömselliğe özgün

²⁵ BOURDIEU / WACQUANT, *Düşünömsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 11.

²⁶ BOURDIEU, Pierre, *Pratik Nedenler*, (çev. TANRIÖVER, Hülya Uğur), Hil Yayınları, İstanbul 2006, s. 15.

²⁷ BOURDIEU / WACQUANT, *Düşünömsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 54.

²⁸ Fenomenoloji akımı, Alman Filozof Edmund Husserl'in önderliğinde başlayan ve madde ağırlıklı varoluşu kabul eden diyalektik maddecilik ile mekanist maddeciliğin, ide ağırlıklı değerler kuramını kabul eden objektif idecilik ile sübjektif ideciliğin bağdaştırılması gerektiğini vurgulayan akımdır. Maddecilik ve idecilik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ÖKTEM / TÜRKBAĞ, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, s. 8-12.

olma niteliğini veren kilit bir noktanın varlığı kabul edilmektedir. Bourdieu düşünümseelliğini fenomenolojiden ayıran kilit nokta olarak “nesneleştiricilikten uzaklaş ama bilim ve epistemolojiden vazgeçme” önerisi gösterilmektedir. Bu önerme araştırma nesnesi hakkında yapılacak bilimi, doğrudan özne ile ilişkilendirmediği için fenomenolojiden ayrılmaktadır.²⁹ Fenomonoloji ile düşünümseelliği ayıran önemli noktalardan birisi de araştırmacının; bilim, bilimci ve kendi tarihi üzerinde düşünme yükümlülüğüdür.³⁰

Bilimin ilerlemesinin şartı olarak, aklın ilerleme koşullarının sorgulanması gerektiğini belirten Bourdieu; bunun için akıl ve ampirinin sürekli polemik halinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Doğanın sadece sorulan sorulara cevap vereceğini, bu nedenle de ona doğru soruların yöneltilmesi gerektiğini ifade eden Bourdieu; ancak düşünümseelliği araştırmasının her aşamasında kullanan bir araştırmacının pratik hayata ilişkin doğru sorular sorabileceğine inanmaktadır. Düşünümseelliğin sosyal bilimler alanındaki tüm araştırmalarda kullanılmasını bekleyen Bourdieu; bu amaca ulaşmak için bireysel bir çabanın yeterli olmadığını, kolektif bir girişimle düşünümseelliğin yerleşeceğini ve bunun da ancak mücadele ile olacağını vurgulamaktadır.³¹

Düşünümseelliği, sosyal bilimlerin gelişmesi ve daha bilimsel hale gelmesi için önemli gören Bourdieu; iktisatçıların yaptığı gibi kültürün salt maddi hayatlarını gibi değerlendirilmesi durumunda, sosyal bilimlerin ilerleyemeyeceğini iddia etmektedir.³² Pratik bilgi ve kuramsal bilgi arasında düşünümseel bir bakış açısı geliştirilmezse, entelektüalist yanılığın oluşacağını iddia eden Bourdieu; düşünümseelliği iyi bilim yapmanın en önemli şartı olarak görmektedir. Düşünümseelliğe bilime yönelik bir saldırı gibi bakılması durumunda yanılığa düşüleceğini ifade eden Bourdieu, pratik bilgi ve kuramsal bilginin birlikte değerlendirildiği düşünümseellik ile gerçeğe ulaşılabilirliğini ifade etmektedir.³³

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, düşünümseelliğe göre gerçeğe ve nesnellığe ulaşmanın önemli şartlarından birisi, araştırma yapan kişinin kendi sosyal kökenlerinden araştırma nesnesine kattığı değerlerini, yatkınlıklarını, tutumunu ve algılarını denetim altında

²⁹ KARAKAYALI, Nedim, “Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 233.

³⁰ ŞEN, Sebahattin, “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Düşünümseellik”, *COĞİTO*, sy. 76, Yapıkredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 367.

³¹ BOURDİEU, Pierre, *Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*, (çev. ÜNSALDI, Levent), Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2013 s. 25.

³² CALHOUN, Craig, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, (çev. ÇEĞİN, Güney), *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 116.

³³ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 370.

tutmasıdır. Bourdieu'ye göre, kendi yatkınlıklarını kontrol altına almayan bir araştırmacının araştırma nesnesi hakkında nesnel davranması beklenmemelidir. Araştırma nesnesi hakkında incelemelere başlamadan kendini sorgulayan bir araştırmacı, her şeyden önce toplumsal dünyaya baktığı sınıf merceğine eleştirel bir bakış sergilemiş olur. Bu husus, düşünümsellik içinde farkındalığı sağlayacak en önemli koşullardan birisi olarak kabul edilmektedir.³⁴

Bourdieu düşünümselliğinin, hukuku alanında yapılacak araştırmalar için de önemli olduğu ifade edilebilir. Sırf kuramsal bilginin içine sıkışmış araştırmalar neticesinde oluşturulan yasal düzenlemelerin uygulanabilirlik taşınamaması, pratik bilgi ve kuramsal bilgi birlikteliğinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Toplumsal değerler ve pratik hayat dikkate alınmadan düzenlenen yasaların, toplumu oluşturan bireyler tarafından benimsenmemesi de pratik bilginin önemini ortaya koymaktadır. Aynı konu üzerine yapılmış yasal düzenlemelerinin sık sık değiştirilmesine duyulan ihtiyaç, yapılan araştırmaların kuramsal olarak kalmasına ve pratik araştırmalardan yoksun olmasına dayandırılabilir.

Düşünümsellik içinde önemli görülen diğer husus da hukuk alanında yapılacak araştırmalar açısından, faydalı kabul edilebilir. Araştırmacının kendi değerlerini, yatkınlıklarını, tutumunu ve inanişini kontrol altına almadan yaptığı çalışmaya dayandırılan yasal düzenlemelerin adalet, eşitlik ve özgürlük değerine uzak olacağı iddia edilebilir. Bu değerleri dikkate alarak gerçeğe ulaşma gayesinde olan bir araştırmacının kendi yatkınlıklarını ve inanişini kontrol altına alması, onun nesnel bir araştırma yapmasını sağlayabilir. Aksi halde araştırmacının değerlendirmelerinde nesnellikten uzak olduğu şüphesi uyanabilir.

Bourdieu'ye göre salt bilimsel araştırmalarda kullanılacak yöntem kaygısını ön planda tutmak ve yöntem unsurunu asıl mesele olarak görmek de doğru değildir. Keza, yöntem unsurunu kendisine usta ya da hoca yapan araştırmacı; araştırma nesnesinden koparak önceden inşa edilmiş nesneleri bilim kisvesine büründürmeye mahkûm olur ve bilimsel miyopluğa düşme tehlikesini taşır.³⁵ Ancak, Bourdieu'nün bu söylemleriyle yöntem unsurunu hiçe saydığı anlaşılmamalıdır. Bourdieu, düşündüğümüz şeylerin biçim ve içeriğini eleştirel bir şekilde analiz etmemizin önemini vurgularken bizatihi yöntem unsuruna dikkat çekmektedir.³⁶ Ona göre; nasıl ki ampirik araştırmayı dikkate almayan ve yöntem unsurunu ön planda tutan teorik yaklaşım miyopluğa düşme tehlikesi yaşıyorsa, kendi teorik varsayımlarından ve bilimsel araştırma yönteminden haberi olmayan ampirizm de kördür ve

³⁴ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 372.

³⁵ BOURDIEU / WACQUANT, *Düşünümsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 33.

³⁶ KARAKAYALI, Nedim, "Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları", s. 233.

kabul edilemez.³⁷ Bu sebeple pratik bilgi ile kuramsal bilgi karşılıklı ve dönüşümlü olarak birbirini beslemeli ve desteklemelidir. Bu husus Bourdieu düşünümelliğinin özünü teşkil etmektedir.

Bourdieu'nün; kendi saha çalışmalarında düşünümelliği sağlamak için bütünlük içerisinde kullandığı bazı kavramlar vardır. Kullandığı bu kavramları sürekli tekrara giderek açıklayan Bourdieu, daha önce belirttiği şeylerin bilindiğini varsayarak hareket etmemektedir.³⁸ Bu tutumunun düşünümelliğin yerleşmesinde ve öğrenilmesinde faydalı olacağını düşünen Bourdieu'nün alan, habitus ve sermaye kavramlarını incelemek hem düşünümelliğin hem de devlet ve simgesel şiddetin anlaşılmasında önem teşkil etmektedir.

1.1.2.1 Alan

Alan kavramı bugüne kadar Bourdieu'nün en az anlaşılabilen kavramı olarak değerlendirilmesine rağmen, sosyal bilimlerde alanında araştırma yapacaklar için en değerli anahtar olarak bu kavram görülmektedir.³⁹ Alan kavramıyla düşünmeyi ilişkisel düşünme olarak değerlendiren Bourdieu; araştırmacının bu kavramı, nesnel bağlantıların düzeni ya da ilişkisi olarak değerlendirmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁰

Bourdieu alan kavramını; nispeten özerk bir uzamı, kendine özgü yasalarla donanmış bir mikrokozmosu işaret etmek için kullanmaktadır. Bu mikrokozmosun, makrokozmos tazyiklerinden hiçbir zaman tam anlamıyla kurtulamayacağını da ifade eden Bourdieu; mikrokozmosun, makrokozmosla ilişkisinde göreceli olsa da belirgin bir özerkliğinin olduğunu vurgulamaktadır. Disiplin olarak adlandırdığımız farklı bilimsel alanların arasındaki basit ama ölçümü ve hesabı kolay olmayan farklılıkları, alanların özerklik derecelerini anlatmakta kullanılabilecek birer örnek olarak veren Bourdieu; mikrokozmos alanların makrokozmosa göre özerklik derecesinin belirlenmesindeki zorluğa dikkat çekmektedir.⁴¹ Bourdieu'nün bu örneğini somutlaştıracak olursak; sosyal bilimlerde hukuk biliminin, hukuk bilimi içinde kamu hukuku bölümünün, kamu hukuku bölümü içinde genel kamu hukuku bilim dalının arasındaki ilişki, basit görülen ama ölçümü veya hesabı kolay olmayan alanlardaki ilişkiye benzemektedir. Bu örnekteki kıyaslamalarda, nispeten özerkliklerin ne olduğunu ve makrokozmos alanlar ile mikrokozmos alanların birbirine karşı konumunu görebiliriz.

³⁷ KARAKAYALI, "Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları", s. 239.

³⁸ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 165.

³⁹ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 396.

⁴⁰ WACQUANT / BOURDIEU, *Düşünsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 81.

⁴¹ BOURDIEU, *Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*, s. 67.

Bourdieu; alan kavramını bilinçli yaratımın ürünü olmayan ve açıkça ifade edilmeyen ya da kodlanmamış kuralları olan bir oyun ile açıklamaya çalışmaktadır. Alandaki oyuncular arasında kazanılacak ya da kaybedilecek bazı bahislerden bahseden Bourdieu, oyuncuların oyuna ve bahislerine inançlarını paylaştıkları nispette birbirlerinin karşısına çıktığını ve bazen kıyasıya rekabete giriştiklerini belirtmektedir. Bu durumda oyuna katılanlar, oyunu ve bahislerini sorgulama dışı tutmakta ve yalnızca oyuna girerek oyunu oynanmaya değer kabul etmektedir. Oyuncuların bu oyunda, gücü oyuna göre değişen kartlar gibi sermayelere sahip olduğunu da ifade eden Bourdieu, bu oyunun oynandığı yeri alan olarak nitelendirmektedir.⁴² Burada en büyük sorunun oyunun oynandığı yerin, yani alanın sınırlarının nerede başladığı ve nerede bittiği sorunudur. Bu konuda genel geçer bir cevabın söz konusu olmadığını ifade eden Bourdieu, sınırın ancak alanın içinde ortaya konabilecek bir sınır olduğunu ve alanın etkisinin görüldüğü her yerin alanın içinde kaldığını belirtmektedir.⁴³

Alan kavramının, ilişkisel düşünmeyi sağladığını iddia eden Bourdieu'ye göre; ilişkisel düşünme, tüm bilimsel çalışmaların olmazsa olmaz ilkesidir. Modern fiziğin, matematiğin ve geometrinin kendi konularına ilişkisel yaklaşımı neyse sosyal bilimlerde de ilişkisel yaklaşımın o olması gerektiğini vurgulayan Bourdieu, geometrideki çizgilerin, noktaların ve şekillerin bağlı oldukları nesnelere göre anlam kazandıkları gibi sosyal bilimlerde de olayların ve olguların tarihsel bağlamı ve alandaki kurucu öğelerine göre anlam kazandığını ifade etmektedir.⁴⁴

Bourdieu'nün belirttiği manada ilişkisel düşünmeyi sağlayabilmek için, alan kavramının ve çözümleme yapılacak alandaki kurucu öğelerin bilinmesi gerektiği söylenebilir. Bourdieu'nün alan kavramı, araştırmacıyı belirli bir alandaki çatışmaların sebebine bakmaya, o mikrokozmos alandaki çatışmayı makrokozmos alanla, yani sınıf ve iktidar arenalarıyla ilişkilendirmeye, birbirine karşıt görünen taraflarda gerçekte ortak olan ancak ortaklığı onlar tarafından fark edilemeyen unsurları ortaya çıkarmaya yaramaktadır. Bourdieu'ye göre piyasanın görünmez elini, iktidar ilişkilerini, hiyerarşiyi daha görünür bir

⁴² Bourdieu, oyun örneğini sadece alan kavramını anlatmak için değil düşünömsellik içindeki diğer kavramların anlaşılması için de sık sık kullanmaktadır. Oyunun oynandığı yeri alan olarak ortaya koyan Bourdieu, oyundaki kozları sermaye, oyundaki yatınlıkları habitus, oyuna yatırımı ise ilisio kavramı ile açıklamaya çalışmaktadır. Biz burada sadece alan kavramını açıklamak için oyunun oynandığı yer benzetmesi üzerinde duruyoruz. Sermaye ve habitus kavramlarına ayrıca değineceğiz. Oyun örneğinin ayrıntılı açıklaması için bkz. WOCQUANT / BOURDİEU, *Düşünömsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 81 vd.

⁴³ WOCQUANT / BOURDİEU, *Düşünömsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 84.

⁴⁴ Akt. KAYA, Ali, "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı", *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN), Ümit, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 398-399.

şekilde araştırmaya ve ortaya koymaya yardımcı olan alan kavramı; bir araştırmacının alan içindeki hususları gözden kaçırmamasını sağlamaktadır.⁴⁵

Hukuk alanında yapılacak çalışmalar açısından, alan kavramının önemi birçok örnekle açıklanabilir. Araştırma konusunu teşkil eden alanı, tarihsel süreci ve mevcut dinamikleriyle inceleyen bir hukukçunun; bu alanda adalet, eşitlik ve özgürlük değerlerine ulaşmak için gerekli olan düzenlemeleri tespit etmesi kolaylaşabilir. Ayrıca düşünümselliği esas alarak teorik ve pratik araştırmalarını tamamlayan araştırmacının; anayasa hukukuna göre mikrokozmos bir alan olarak değerlendirilebilecek medeni hukuk ve ceza hukuku gibi bilim dallarında tez üretirken, alan kavramının sağladığı ilişkisel düşünmeyle daha yerinde öneriler sunulabilir. Mikrokozmos alanın, makrokozmos alanla kıyaslanmasında faydalanılan ilişkisel düşünme; aynı alan içindeki aktörlerin ve eylemlerin anlamlandırılmasında da kullanılmaktadır. Bu yönüyle de ilişkisel düşünme hukuk biliminin her alanında son derece önem taşımaktadır. Ceza hukuku ve medeni hukuk başta olmak üzere hukuk biliminin alt dalları olarak nitelendirebileceğimiz bilim dallarının tümünde, uyumsuzluklar çözümlenirken, illiyet bağı yani ilişkisel düşünme esas alınmaktadır.

Düşünümsellik içinde ilişkisel düşünmeyi, araştırma konusu nesnenin tarihini ve konumunu irdelemeyi sağlayan alan kavramını inceledikten sonra, Bourdieu'nün alan içindeki sermayeleri nasıl nitelendirdiğini ve hangi anlamda kullandığını görmek; sınıflı yapının ortaya konmasında faydalı olabilir.

1.1.2.2 Sermaye

Bourdieu'nün alan kavramını açıklarken verdiği oyun örneğini hatırlayacak olursak, alandaki oyuncuların, gücü oyuna göre değişen kartlar gibi sermayelerinin olduğundan bahsetmiştik. Sermaye ve alan kavramlarını birbirine güçlü şekilde bağlı olarak gören Bourdieu; her alanda geçerli olabilecek temel sermaye türlerinin yanında, içinde bulunduğu alana göre hiyerarşisi değişen sermaye türlerinin olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁶

Bourdieu; bireylerin ve grupların, toplumsal düzeydeki konumlarını korumak için çeşitli kültürel ve iktisadi sermaye kaynaklarını kullandığını ifade etmekte ve sermayeye getirdiği bu bakış açısıyla başta Marx olmak üzere toplumsal sınıflaşmayı iktisadi sermayeye indiren görüşlerden ayrılmaktadır.⁴⁷ İktisadi sermaye anlayışının yanına bireylerin dini aidiyeti, eğitimsel birikimi, yeme alışkanlıkları, konuşma tarzı gibi sosyalleşme geçmişleri

⁴⁵ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 396.

⁴⁶ WACQUANT / BOURDIEU, *Düşünümsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 82.

⁴⁷ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 108.

sayesinde sahip oldukları özellikleri ve yatkınlıkları ekleyen Bourdieu; getirdiği bu tanımla sermayeyi, toplumsal ilişkilerde kullanılan bir enerjiye benzetmektedir. Ona göre birey, sosyalleşme sürecinde sahip olduğu özellikleri ve yatkınlıkları; tanıma, kutsama, tabi olma, paylaşma gibi ilişkilerle diğer bireylerle mübadele edebilmektedir.⁴⁸ Tanımdan da anlaşılacağı üzere kültürel olanakların iktidar boyutuna dikkat çekmeye çalışan Bourdieu'nün sermaye kavramı, bütün açıklamaları arasında en geniş kabul gören kavram olarak bilinmektedir.⁴⁹

Kültürel sermaye ve iktisadi sermaye arasındaki farkı bir öğretmen ve işletme patronu örneği ile açıklamaya çalışan Bourdieu; bir işletme sahibinin iktisadi sermayeye bakımından büyük bir birikime sahipken, kültürel sermayeye bakımından yeterli birikime sahip olamayabileceğini belirtmektedir. Aynı şekilde, kültürel sermaye bakımından zengin birikime sahip bir öğretmenin, iktisadi sermayeye bakımından yeterli birikime sahip olamayabileceğini de ifade etmektedir. Toplumsal ilişkide kültürel veya iktisadi sermayenin içinde bulunulan alana göre farklı değerler taşıdığını vurgulayan Bourdieu; her iki sermayenin de toplumsal sınıflaşmada etkili olduğunu iddia etmektedir.⁵⁰

Bourdieu'nün kültürel sermaye ve iktisadi sermayenin toplumsal sınıflaşmadaki rolü üzerine birçok örnek bulunabilir. Aynı alanda, kültürel veya iktisadi sermayesi çok olan bir ailede doğan birey ile kültürel veya iktisadi sermayesi olmayan bir ailede doğan bireyin kıyaslanması durumunda sermayelerin önemi ortaya konabilir. Gerçekten annesi veya babası öğretmen olan bir öğrencinin, annesi veya babası eğitilmiş olmayan öğrenciden farkı rahatlıkla anlaşılabilir. Öğretmeni ile ilişkisi anne ve babası ile kurduğu ilişkiyle benzer olan öğrencinin, ailesinden çok farklı gördüğü öğretmenini anlamaya çalışan bir öğrenciden çok daha avantajlı olduğu kabul edilebilir. En azından annesi veya babası öğretmen olmayan öğrencinin alan içindeki kültürel sermayeyi edininceye kadar geçireceği süreçte, eşitsizlik yaşayacağı ortadadır. Kültürel sermaye sebebiyle ortaya çıkan bu eşitsizlik durumunu iktisadi sermayede de gözlemleyebiliriz. Bir ticari alanda, iktisadi sermayesi çok fazla olan ailenin içine doğmuş birey ile o alanda tutunmaya çalışan ve yeterli sermayesi olmayan bir ailenin içine doğan birey arasındaki rekabette eşitsizlik olduğu söylenebilir. Bu iki örnekte görüldüğü üzere, içinde bulunan alana göre iktisadi sermayenin ve kültürel sermayenin koz vasfı ve iktidar oluşturmaktaki rolü, farklı değerlere sahiptir.

⁴⁸ GÖKER, Emrah, “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 278.

⁴⁹ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 390.

⁵⁰ WACQUANT / BOURDİEU, *Düşünsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 83.

Bourdieu'nün sermayeye getirdiği bakış açısına göre; her alanda farklı değerler taşıyan birikimler, bu örneklerle sınırlı değildir. Para ve mülkten oluşan iktisadi sermaye, eğitim de dâhil olmak üzere kültürel mallar ve hizmetlerden edinilen kültürel sermaye, toplumdaki tanınmışlık ve ilişki ağlarından elde edilen sosyal sermaye ve meşruiyet aracılığı ile tahakküm kurma gücü veren simgesel sermaye dört temel sermaye türünü oluşturmaktadır.⁵¹ Bu dört sermaye türünün değerinin ve iktidar olma yolunda sağladığı gücün, içinde bulunduğu alanın dinamiklerine göre farklılık gösterdiğini ifade eden Bourdieu, bu durumu Yunanca bilen birisinin, sahip olduğu özelliği kullanabileceği bir alanda olduğu sürece değerli ya da güçlü olacağı örneği ile açıklamaktadır.⁵² Bu açıklamalardan, Bourdieu düşünümseelliğinde sadece dört sermaye türü olduğu anlaşılmamalıdır. Bu dört sermaye türü hemen hemen her alanda geçerli olan temel sermaye türleri olarak kabul edilmektedir. Kullanımı, içinde bulunduğu alana göre değişen başka sermaye türlerinin de olduğu iddia edilebilir.

Bourdieu, bilimsel çalışmaların gerçekleştirildiği alanlarda, yukarıda açıklanan sermaye türlerinin farklı kullanımlarına tanıklık ettiğimizi iddia etmektedir. Bilimsel alana ilişkin analizlerinde genellikle Fransız akademisi üzerinde duran Bourdieu, bu alanlarda özellikle iki farklı sermaye türünün sağlamış olduğu iktidarlar üzerinde durulması gerektiğini ifade etmektedir: Bir tarafta bilimsel kurumlarda, araştırma merkezlerinde veya bölümlerin yönetiminde işgal edilen etkin konumlarla bağlantılı kurumsal veya kurumsallaşmış iktidarı, diğer tarafta karşılıklı takdir ilişkileri çerçevesinde tanınan, ikrar edilen kişisel itibarın sağlamış olduğu iktidar.⁵³

Sermaye kavramına ilişkin derinlemesine analizler ve değerlendirmeler yapan Bourdieu, alanlardaki iktidarların kaynaklarını ve bu iktidarlara bağlılığın sebebini belirlemenin peşindedir. Farklı emek türlerinin sarf edilmesiyle edilen sermayelerin varlığını ve bu sermayelerin belirli koşullar altında, birbirlerine çevrilebildiğini vurgulayan Bourdieu, Marx'ta olduğu gibi sömürü kuramını ortaya koyma peşinde olmadığını ifade etmektedir.⁵⁴ Bourdieu'nün bu ifadesi, farklı sermaye türleri ile sömürü ilişkisinin kurulmadığı anlamına gelmemektedir. Belki de, iktidar türlerinin peşinden giderken salt iktisadi iktidara aldanıp gidilmemesi gerektiği uyarısıyla yetinen Bourdieu; farklı sermaye türlerini kullanarak kurdukları iktidarlar ile tahakküm oluşturmak isteyen, sömürü ilişkisi kurmak isteyen bireylerin olup olmadığını anlama görevini, belirlediği alanda çalışma yapan araştırmacıya bırakmaktadır.

⁵¹ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 110.

⁵² WACQUANT / BOURDIEU, *Düşünümsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 82.

⁵³ BOURDIEU, *Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*, s. 83.

⁵⁴ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 110.

İktidarların ve tahakkümlerin hüküm sürdüğü bir alandan, iktidar olmak için biriktirilmesi gereken sermaye türlerinden bahsettikten sonra düşünömselliğın önemli kavramlarından biri olan habitusu incelemek bütönlüğü sağlayacaktır.

1.1.2.3 Habitus

Habitus kavramını ilk ve tek kullanan Bourdieu değildir. Emile Durkheim, Max Weber ve Norbert Elias gibi sosyal bilimciler; habitus kavramını farklı içerikleri ile kullanan düşünürlerin bazılarıdır.⁵⁵ Ancak; Bourdieu bu kavramı diğer düşünürlerin yaklaşımından farklı değerlendirmiştir. Bourdieu'nün düzenin nasıl işlediğini, eyleme düzenliliği veren şeyi, alan içindeki bireylerin veya aktörlerin hareketlerini nasıl sergilediğini açıklamak için kullandığı habitus kavramı; onu yakından takip eden araştırmacıların bile ortak kanaat belirtmekte zorlandığı bir kavram olarak kabul edilmektedir.⁵⁶

Bireylerin toplumsal oyunlara salt bilinçli bir seçimle katılmadığını belirten Bourdieu, bu katılımı sağlayan şeyin altında yatan sebeplerin olduğunu ve bunun tarihsel bir süreçte gerçekleştiğini vurgulamaktadır.⁵⁷ Bireyin sergilediği eylemlerin var oluş gerekçesini ve toplumsal değerlerin bireyde karşılık buluşunu açıklamak için habitus kavramını kullanan Bourdieu, bu kavramı toplumsal dünyayı var eden şey olarak görmektedir. Bourdieu'ye göre; habitusu ile içinde bulunduğu toplumsal dünyayla ilişkiye giren birey, suyun ağırlığını hissetmeyen bir balık gibi, etrafındaki dünyayı çok doğal sanmaktadır.⁵⁸ Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Bourdieu, bireyin içinde bulunduğu alanda sergilediği her eylemin bilinçli olmadığını ileri sürmektedir. Bu yaklaşımına gerekçe olarak insanın içinde bulunduğu toplumsal uzamdaki her şeyin farkında olmadığını iddia eden Bourdieu, bireyin elde edeceği bilginin sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Ancak, bu ifadenin insanın düşünme olanağına sahip olmadığı anlamına gelmediğini belirten Bourdieu, sadece insan zihninin oluşmasında toplumsal faktörlerin etkili olduğu hususuna dikkat çekmektedir.⁵⁹

⁵⁵ Burada, her düşünürün habitus konusundaki görüşleri ayrıca irdelenebilir. Ancak; tezimizdeki amaç Bourdieu düşünömselliği açısından habitusun ne manada kullanıldığını belirlemek olduğu için, her düşünürün habitus hakkındaki fikrini ayrıca irdelenmek konuyu dağıtabilir. Emile Durkheim'ın habitus kavramına yüklediği anlamı incelemek için düşünürün *Fransa'da Pedagojinin Evrimi* adlı dergisine, Max Weber'in habitus kavramına yüklediği anlam için düşünürün *Ekonomi ve Toplum* adlı eserindeki "Dinsel Çilecilik" tartışmasına, Norbert Elias'ın habitus kavramına yüklediği anlam için düşünürün *Uygarlık Süreci* adlı eserine bakılabilir. Akt: TATLİCAN, Ümit / ÇEĞİN, Güney, "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği", *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s.314.

⁵⁶ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 139.

⁵⁷ CALHOUN, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", s. 102.

⁵⁸ WACQUANT / BOURDİEU, *Düşünömsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 118.

⁵⁹ WACQUANT / BOURDİEU, *Düşünömsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 117.

Bourdieu; düşünümselliği içinde kilit nokta olarak gördüğü habitus kavramını açıklamak için kültürel bilinç dışı, alışkanlık oluşturan güç, temel ve derinlemesine içselleştirilmiş büyük örüntüler, zihinsel alışkanlıklar, zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları, düzenli doğaçlamaların üretici ilkesi gibi ifadeler kullanmaktadır.⁶⁰ Bu ifadelerin geneline biraz basitleştirerek bakacak olursak, Bourdieu; alandaki aktörlerin hareketlerini etkileyen şeylerin sadece bireysel mantık ya da akli değerlendirmeler olmadığını iddia etmektedir. Bununla birlikte toplumsal inanışların, toplumsal zevk ve beğenilerin, bireyin tarihsel süreçte edindiği bilinç dışı zihinsel alışkanlıkların da bireyin habitusunun oluşmasında etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Alandaki aktör eylemlerine ve aktörlerin alana girme gerekçelerine ilişkin çıkar nosyonundan bahseden Bourdieu; bu nosyonu açıklamak için Weber'in hukuk konusundaki açıklamasına dikkat çekmektedir. Bourdieu; bireylerin kurala uymaktaki çıkarlarının, kurala uymamaktan daha büyük olduğu durumda, uymayı tercih edecekleri saptamasını yapan Weber'i örnek göstererek, oyunun oynanmaya değer bulunması için çıkarın önemine işaret etmektedir.⁶¹ Bourdieu'ye göre; sadece çıkar gütmeyenlerin ya da oyunu karşılıksız bulanların, oyuna katılmayacağını düşünmek doğru değildir. Kayıtsızlık durumu da bireylerin oyunu oynamaması için yeterlidir. Bourdieu, çıkar nosyonunu yani oyunu oynanmaya değer bulma ya da alana girmek için sermayesini yeterli bulma durumunu, "ilisio" kavramıyla açıklamaktadır.⁶²

Bourdieu düşünümselliğini bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, oyunu oynanmaya değer kılan yaklaşımların sergilenmesinde yani ilisyonun oluşmasında habitus önemli yer tutmaktadır. İlisioyu sergilemek için karar verecek aktörde tek başına bireysel mantığın olmadığını iddia eden Bourdieu; bu çıkar durumunu yorumlayan bireyin, sadece bireysel alışkanlıklarını ve kendi zihinsel yetisini kullanmadığını işaret etmek için habitus kavramını kullanmaktadır. Bourdieu'ye göre; çocuklukta gördüğümüz yetişkin rolü, bir mesleğe sahip olmamız gerektiği bilinci, düzgün oturmamız ve sorulduğunda cevap vermemiz gerektiği tembihleri, aile terbiyesinden öğrendiğimiz özgüven ya da utanma duygusu, toplumsal iletilerden edindiğimiz paraya ya da şöhrete hayranlığın bize aşlamış olduğu duygu, habitusumuzun oluşmasında etkilidir.⁶³

⁶⁰ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 145.

⁶¹ WACQUANT / BOURDIEU, *Düşünümsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 103.

⁶² TATLİCAN / ÇEĞİN, "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkililiği", s. 321.

⁶³ CALHOUN, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, s. 103.

Bourdieu; ne nesnelcilerin iddiasındaki harekete anlamını veren şeyin dış faktörler veya kolektif güç kuralları olduğu yaklaşımını, ne de öznelcilerin iddiasındaki bireysel hareketin rasyonel olduğu veya toplumsal yapıların bireysel strateji ve edimlerin bir araya gelmesi ile oluştuğu yaklaşımını kabul etmektedir. Bourdieu'nün habitus kavramı ile vurguladığı şey, tam da bu kısır çelişki olarak gördüğü çekişmenin çözümü olan durumdur. Alandaki aktörlerin hareketini etkileyen kolektif güç kuralları ile aktörün kendi rasyonel eylemi kesişmekte ve bu döngü ile toplumsal uzamda yeniden üretimin oluşması sağlanmaktadır.⁶⁴

Bütün bu açıklamalardan sonra, Bourdieu düşünümselliğini dikkate alarak araştırma yapacak bir sosyal bilimcinin; alanı, sermayeyi ve aktörleri araştırırken sadece aktörlerin hareketine ve o hareketin rasyonel durumuna bakarak çıkarsamada bulunmaması yerinde bir tutum olur. Aynı zamanda hareketi sergileyen aktörün sınıfsal kökeni, dinsel veya din dışı eğitimsel geçmişi, sosyal durumu gibi verilerine de dikkat ederek çıkarsama da bulunması gerekmektedir.⁶⁵

Bireyin bir hareketi sergilerken kendi sınıfsal durumu ve geçmişi etkili olmaktadır. Bu etki birçok örnekle açıklanabilir. Mesela, habitusu şekillendiren beğenilerden hareket edecek olursak, spor alanındaki kullanımlarında bile sınıfsal farklılıkların etkisini rahatlıkla görebiliriz. İşçi sınıfındaki bir bireyin spor alanındaki habitusu kas yapan spora yönelmekteyken, orta sınıfta birinin daha uzun yaşam sağlayan jimnastik sporuna yöneldiğini ya da ayrıcalıklı sınıfa mensup bir bireyin golf sporuna yöneldiğini görebiliriz.⁶⁶ Bireyi bu seçeneklere yönlendiren habitusun şekillenmesinde, sadece iktisadi sermaye değil kültürel sermaye ve sosyal sermayenin de etkisi bulunmaktadır. Bourdieu'nün sermaye yaklaşımındaki dört temel sermayeden herhangi birine diğerine nazaran fazla sahip olanın habitusu, bu sermayesinin etkisi ile şekillenmektedir.

Bourdieu'nün herhangi bir alana ilişkin çalışmasını ya da bakışını, düşünümselliğine ve düşünümsellik içindeki kavramlarına dair fikir edinmeden açıklayabilmek mümkün görünmemektedir. Düşünümsellik içindeki alan, sermaye ve habitus kavramları; birbirinden ayrılmadan değerlendirilmesi ve incelenmesi gereken kavramlar olarak bilinmektedir. Her bir kavram ayrı ayrı incelendiğinde, üzerinde derinlemesine araştırmalar yapılabilir. Ancak bu kavramlardan herhangi birisi irdelenmediğinde, düşünümselliğin bir bütün olarak anlaşılması

⁶⁴ TATLİCAN / ÇEĞİN, "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği", s. 310-311.

⁶⁵ MOUZELİS, Nicos, "Katılımcı Toplumsal Bütün Sorunu: Parsons, Bourdieu, Giddens", (çev. TATLİCAN, Ümit), *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 191.

⁶⁶ TATLİCAN / ÇEĞİN, "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği", s. 324-325.

zorlaşmaktadır. Bourdieu'nün şiddeti temel alan devlet yaklaşımına ve simgesel şiddete ilişkin bakışına geçmeden önce, irdelenmesi gereken bir başka kavramın da şiddet olduğu ifade edilebilir.

1.2 Şiddet

Tarih boyunca bir türlü kafeslenip ya da panzehir bulunup etkisizleştirilemeyen şiddet; kimileri tarafından karanlığın aydınlığa kavuşturulmasında kullanılması gereken parlak bir güneş, kimileri tarafından ise aydınlığı karanlığa çeviren fırtınanın taşıdığı kara bir bulut olarak değerlendirilmektedir. Birbiriyle zıt iki durumu da oluşturmakta kullanılabilen bir araç olarak görülen şiddetin, birçok ilerlemeye ve gerilemeye sebep olduğunu ortaya koyan örnekler de verilmektedir. Devletin doğmasında ve tanımlanmasında köşe taşlarından biri olarak kabul edilen şiddetin bu yönüyle bir güneş mi, bulut mu olduğu da tartışılmaktadır. Bütün bu tartışmaları ve değerlendirmeleri tüm yönleriyle irdelenmek kolay görünmemektedir. Ancak, devleti ve simgesel şiddeti açıklayabilmek için kavramsal bir irdeleme sonunda, şiddet ortamındaki belirtilerin tespit edilmesi yerinde olabilir.

1.2.1 Şiddet Kavramı

Bir nesnenin veya sözcüğün kavramsal olarak incelenmesinden kasıt, sözcüğün veya nesnenin sözlükteki karşılığı ve zihinde uyandırdığı tanıımıdır.⁶⁷ Bu yaklaşımla dilimizde şiddet kavramı; bir hareketin veya gücün derecesi, yeğlilik, sertlik, hız, bir hareketten doğan güç, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık olarak açıklanmaktadır.⁶⁸ Her ne kadar şiddet kavramı dilimizde bu şekilde açıklanmış olsa da, aslında bu kavramın dilimize Arapçadan geldiği kabul edilmektedir. Arapçada şiddet kavramı peklik, sertlik, sıkılık anlamlarını taşımaktadır.⁶⁹ O halde, dillerin birbiri ile etkileşim halinde olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak ve şiddetin başka dillerde ne anlama geldiğine bakmak yerinde olabilir.

Dilimizdeki şiddet kelimesine karşılık olarak; Latince *violentus* ve *violare* kelimeleri, Latince'den etkilendiği belirtilen dillerden İngilizce ve Fransızca'da *violence*, İspanyolca'da *violencia*, İtalyanca'da *violenza* kelimeleri kullanılmaktadır. Şiddet kelimesinin anlamı, aynı kökten türemiş olmalarına rağmen içinde bulunduğu dile göre farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin İngilizcede şiddet kelimesi, birisinin fiziksel veya ruhsal

⁶⁷ KÖKNEL, Özcan, *Şiddetin Dili*, Remzi Kitabevi, Birinci Basım, İstanbul 2013, s. 32.

⁶⁸ TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5332f1d2c470e5.01764572, ET. 26.11.2013.

⁶⁹ DURSUN, Yücel, "Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?", <http://www.flsfdergisi.com/sayi12/1-18.pdf>, ET. 01.01.2014, s. 3.

varlığına karşı kaba güç kullanmak olarak anlaşılırken; Fransızcada bir kişiye güç veya baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel veya psikolojik acı çektirmek olarak anlaşılmaktadır.⁷⁰ Almancada şiddet kelimesine karşılık olarak kaba kuvvet, güç ve zorlama anlamında *gewalt* kelimesi⁷¹, Yunancada ise kuvvet, güç, zor, iktidar anlamında *bia* kelimesi kullanılmaktadır.⁷²

Şiddet kelimesinin bütün diller açısından ayrıntılı olarak araştırılması ve incelenmesi neredeyse imkânsızdır. Keza, 21. yüzyılın başı itibariyle dünyada 6800 civarında dil konuşulmaktadır.⁷³ Bu dillerin sadece %4'üne yakınına Avrupa kıtasındaki diller oluşturmasına rağmen, şiddet üzerine araştırmalar çoğunlukla bu dillerde yapılmaktadır.⁷⁴ Yapılan araştırmaların çoğunlukla Avrupa kıtasındaki dillerde olması, bilimsel araştırmalar açısından bütün dünyaya bu dillerin kabul ettirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Şiddet kavramı hakkında, araştırmacıların uzlaştığı bir tanım da bulunmamaktadır. Bir kısım araştırmacı şiddeti dar çerçevede tanımlarken, diğer kısım kapsamlı bir değerlendirme ortaya koymaktadır. Şiddetin dar çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden bir görüşe göre tanımı, “daha önce huzur içinde yaşayan bir kişinin bedenini bilerek ya da kısmen bilerek, o kişinin istenci dışında fiziksel olarak ihlal etmek” şeklindedir.⁷⁵ Kapsamlı bir değerlendirmeyi benimseyen görüşe göre ise şiddet tanımı, “birinin veya bir grubun, bir diğerine veya gruba yönelik, onların bedensel veya törel bütünlüğüne, mallarına veya simgesel kültürel değerlerine zarar verecek tutum ve davranış sergilemesi” şeklindedir.⁷⁶

Şiddet kavramı hakkında, bilimsel araştırmalara kaynaklık eden kurumsal tanımlamalar da bulunmaktadır. Bu noktada, en çok atıf alan kaynaklardan birisi Dünya Sağlık Örgütü’nün şiddet tanımlamasıdır. Bu tanıma göre şiddet, “fiziksel gücün veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda, bu duruma maruz kalan kişide, ölüm veya psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” şeklindedir.⁷⁷

Şiddet kavramı üzerine yapılan araştırmalarda verilen tanımlar, burada belirtilenlerden çok fazladır. Bu araştırmalarda; şiddet kavramının yanında “Şiddet nedir?”, “Şiddet

⁷⁰ ÜNSAL, Artun, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *COGITO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 29.

⁷¹ ÇAKAR, M. Sait, *Türkçe Almanca - Almanca Türkçe Hukuk Sözlüğü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 235.

⁷² DURSUN, “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”, s. 4.

⁷³ GÜMÜŞ, Adnan, “Şiddet Türleri”, *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*, Eğitim Sen Yayınları, Ankara 2006, s. 15.

⁷⁴ GÜMÜŞ, “Şiddet Türleri”, s. 15.

⁷⁵ KEANE, John, *Şiddetin Uzun Yüzyılı*, (çev. PEKER, Bülent), Dost Kitabevi, Ankara 1998, s. 16.

⁷⁶ YVES, Michaud, *Şiddet*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 15.

⁷⁷ WHO, “Defination and Typology of Violence”, <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/index.html>, ET. 31.12.2013

sınıflandırılabilir mi?”, “Şiddetin hangi türleri vardır?” gibi sorulara cevaplar aranmaktadır.⁷⁸ Şiddet üzerine sorulan her soru ve yapılan her araştırma, kavrama tanım getirme noktasında, farklı boyutlara dikkat çekmektedir. Ortaya konan farklı tanımlara uygun birçok şiddet olayı da örnek gösterilmektedir. Ancak, şiddet olaylarını tamamen kapsayan ve “Bu tanıma uyan olaylar şiddet olayıdır, uymayan olaylar ise şiddet olayı değildir.” iddiasında bulunan bir tanım bulunmamaktadır. Bunun sebebi olarak, her geçen gün öngörülemeyen birçok şiddet olayının meydana gelmesi gösterilebilir.

Şiddetin anlaşılmasını ve tanımlanmasını zorlaştıran, sadece her geçen gün farklı şiddet olaylarının meydana gelmesi veya çok fazla dil ve kültürün olması değildir. Şiddetin anlamının ve kapsamının, zamana ve mekâna göre değişmesi; araştırma yapılmasını ve üzerinde anlaşılan bir tanım ortaya konmasını zorlaştırmaktadır.⁷⁹ Yani şiddet; farklı ortamlarda, farklı tiplerde ortaya çıktığı gibi, sürekli değişime uğrayan toplumla beraber değişim ve dönüşüme uğramaktadır.⁸⁰

Ancak; her ne kadar değişime ve dönüşüme uğrasa da insanlık tarihi boyunca şiddetin var olduğu bilinmektedir. Bu sebeple, üzerinde anlaşılabilen bir şiddet tanımı arayışına girmektense içinde bulunulan durumun şiddet içerip içermediğinin anlaşılabilmesini sağlayacak araştırmalar yapmak daha yerinde olabilir. Örneğin; âşık olduğumuzda içinde bulunduğumuz durumu tanımlayamıyor ancak belirtilerini anlayabiliyorsak, şiddet altındayken de içinde bulunduğumuz durumu tanımlayamasak bile belirtilerini anlayabilmeliyiz.⁸¹

Peki, insan bir durumda şiddetin var olup olmadığını anlayabilmek için nelere dikkat etmelidir? Bu soruya cevap vermek için bize lazım olan şey, neyin şiddet olup olmadığı ayrımını yapmamızı sağlayacak ve bize şiddetin en doğrudan en alışılmış imajını gösterecek olan akıldır.⁸² Eğer insan şiddetin ne olduğu konusunda ayrım yapabilecek bir akla sahip değilse, sürekli değişim ve dönüşüm içinde olan şiddetin etkisi altında olup olmadığını anlayamaz ya da anlayabilmesi uzun zaman alır.

İnsan aklının her durumda ortaya çıkabilecek olan şiddeti anlayabilmesi ve algılayabilmesi için birtakım verilere ihtiyacı vardır. Geçmişten günümüze kadar şiddetin ne gibi olaylarla karşımıza çıktığını, bu olayların bir sınıfının veya türünün olup olmadığını

⁷⁸ ÇELEBİ, Aykut, “Bir Parıltı... Sonra Gece”, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, (der. ÇELEBİ, Aykut), Metis Yayınları, İstanbul 2010, s. 11.

⁷⁹ KEANE, *Şiddetin Uzun Yüzyılı*, s. 67.

⁸⁰ ÜNSAL, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, s. 34; ÖZSÖZ, Cihat, “Şiddetin Tanımlanması ve Simgesel Şiddet”, *Sosyoloji Notları*, İdeal Copy, Ankara 2009, s. 23.

⁸¹ LABBE, Brigitte / PUECH, Michel, *Çıtır Çıtır Felsefe Şiddet ve Şiddetsizlik*, (çev. ASLAN, Azade), Günışığı Kitaplığı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013, s. 13.

⁸² RAYNAUD, Philippe / RIALS, Stephane, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (çev. YERGÜZ, İsmail / SEVİL, Necmettin Kamil / ERGUN, Emel / DİLLİ, Hüsnü), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 847.

bilmek ve bu verilerin ortak olan noktalarını öğrenmek, aklın bulunduğu ortamdaki şiddeti anlamasında yardımcı olabilir.

1.2.2 Şiddetin Sınıflandırılması

Şiddet olaylarının sınıflandırılması ile kastedilen, şiddeti uygulayanın ve kendisine şiddet uygulananın durumuna göre bir ayrıştırmanın yapılmasıdır. Bu sınıflandırmalarda genellikle, bireysel ve toplumsal olmak üzere ikili bir ayrıma gidilmiştir. “Bireysel şiddet”, kişinin kendisine uyguladığı şiddet ve başkasına uyguladığı şiddet boyutu ile değerlendirilirken; “toplumsal şiddet”, topluluğun kendi içinde uyguladığı şiddet ve bir başka topluluğa uyguladığı şiddet olarak değerlendirilmektedir.⁸³

Şiddetin sınıflandırılmasında en çok dikkate alınan çalışmalardan birisi, Jean Claude Chesnais’in yapmış olduğu sınıflandırmadır. Chesnais, uluslararası polis örgütü Interpol’ün sınıflandırmasını da dikkate alarak yapmış olduğu şiddet sınıflandırmasında, şiddeti “özel şiddet” ve “kolektif şiddet” olarak ikiye ayırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre özel şiddet; şiddet uygulayıcısının davranışına göre cinayet, yaralama, ırza geçme gibi örnekler içeren “cürümsel şiddet” ve intihar, kaza gibi örnekler içeren “cürümsel olmayan şiddet” olarak ikiye ayrılmaktadır. Kolektif şiddet ise grevler, ihtilaller, terör gibi örnekler içeren “vatandaşın iktidara karşı uyguladığı şiddet” ve endüstriyel şiddet, devlet terörü, savaş gibi örnekler içeren “iktidarın vatandaşa karşı uyguladığı şiddet” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁸⁴

Ünsal, Chesnais’in sınıflandırmasını biraz daha geliştirmiştir. Sadece hukuki düzenlemeleri ve dar anlamda fiziki şiddeti dikkate alındığı için Chesnais’in şiddet sınıflandırmasını eleştiren Ünsal’a göre, hukuksal düzenlemeye girmemiş psikosomatik yani dolaylı şiddet türleri de vardır. Bu sebeple, sadece şiddeti dar anlamıyla ele alan Chesnais’in ayrımı ile yetinilirse, psikosomatik şiddet olayları gözden kaçırılmış olacaktır.⁸⁵ Bir şiddet sınıflandırmasında dikkate alınması gereken ilk ayırım, “günümüz devletinde şiddet suçu kabul edilen ve hukuken dikkate alınan şiddet” ile “birey ve toplum için tehdit oluşturan ancak henüz günümüz devletinde şiddet kabul edilmeyen ve hukuken dikkate alınmayan şiddet” olarak yapılmalıdır. Ünsal; birey ve toplum için tehdit oluşturan ancak henüz şiddet olarak kabul edilmeyen sınıfa örnek olarak; kronik enflasyon, pahalılık, işsizlik, sağlıksız kentleşme, zorla peyk devlet durumuna sokma gibi olayları göstermektedir. Ünsal’ın

⁸³ YÜCEL, Mustafa Tören, “Şiddet ve Saldırganlık”, <http://www.kriminoloji.com/siddet%20ve%20saldirganlik.htm>, ET. 02.01.2014.

⁸⁴ ÖZERKMEN, Necmettin, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, <http://www.akademikbakis.org/28/25.pdf>, ET. 08.12.2013.

⁸⁵ ÜNSAL, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, s. 31-32.

günümüz devletinde şiddet suçu kabul edilen şiddet sınıflandırması ise Chesnais'in ayrımına yakındır.⁸⁶

Hem Chesnais'in hem de Ünsal'ın ayrımı; şiddeti uygulayanın ve şiddet mağdurunun kimler olabileceği noktasında, faydalı olabilecek bilgiler vermektedir. Bu sınıflandırmalar; şiddet olaylarının, kolektif bir grubun tutumunun ya da bireysel bir tutumun sonucunda ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Ünsal; Chesnais'in sınıflandırmasına ek olarak, var olduğu halde hukuken dikkate alınmayan şiddet olaylarının olduğunu da iddia etmektedir. Ancak her iki sınıflandırmada da dikkat çekici nokta; şiddet olaylarının görüldüğü yerde kuvvet ya da güç unsurunun olduğu ve bir hakkın ihlal edildiği gerçeğidir. Hak ihlali ve sebepsiz güç kullanımı, hukuk bilimi açısından önem taşımaktadır.

1.2.3 Şiddetin Türleri

Şiddet çalışmalarında sıklıkla yapılan uygulamalardan birisi de, farklı şiddet türlerinin başlıklar altında incelenmesidir.⁸⁷ Ortaya konulan her şiddet türü, şiddet ortamındaki belirtilerin anlaşılmasında faydalı olmaktadır. Ancak şiddetin tespit edilebilmiş türlerini farklı başlıklar altında incelemek, tespit edilememiş türlerinin gözden kaçırılmasına ve konumuz açısından dağınık bir görüntünün ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bu sebeple, şiddet olaylarının insana etkisini dikkate alarak türlerine değinmek ve genel bir değerlendirmeye ilerlemek daha yerinde olabilir.

İnsanın çevresinden iki şekilde etkilendiği iddia edilmektedir. Birincisi, varlığın fiziksel durumu, hareketleri ve boyutu sonucunda insan üzerinde oluşturduğu etki; ikincisi, fiziksel olarak var olmasa da varlığın algı, anı ve duygular ile insanlar üzerinde oluşturduğu etkidir.⁸⁸ Birinci durumdaki varlığın durumunu ve insan üzerindeki etkisini fizik, biyoloji, kimya, adli tıp gibi bilim dalları incelemektedir. Elbette bu fiziki etkinin ruhsal ve zihinsel boyutu da olmaktadır. Ancak varlık, insan üzerinde hiç fiziksel bir etki göstermeksizin ruhsal ve zihinsel etkiler de bırakabilir. İşte varlığın algı, anı ve duygular ile insan üzerinde bıraktığı ruhsal ve zihinsel etki; psikoloji, felsefe, metafizik gibi bilim dalları tarafından incelenmektedir.

⁸⁶ Ünsal'ın geliştirdiği şiddet sınıflandırmasının ayrıntılı şeması için bkz. ÜNSAL, "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", s. 35.

⁸⁷ Şiddetin türlerine ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. GÜMÜŞ, "Şiddet Türleri", s. 13 vd.

⁸⁸ KÖKNEL, *Şiddetin Dili*, s. 28.

Sosyolojik, psikolojik ve sosyo-psikolojik açıdan davranışsal bir sapma olarak değerlendirilen şiddetin⁸⁹ insan üzerinde bıraktığı etkilere göre türlerini dikkate aldığımızda, en üstte iki tür ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi varlığın insan üzerinde oluşturduğu fiziksel etki dikkate alınarak ortaya konulan “fiziksel şiddet”, ikincisi varlığın fiziksel olarak etkisi olmasa da algı, anı ve duygular üzerinde oluşturduğu etki dikkate alınarak ortaya konulan ruhsal yani “psikolojik şiddet”tir. Bununla birlikte, şiddetin sadece sonucuna göre bir ayırım yeterli olmayabilir. Çünkü bir davranış veya durum, bir başkası üzerinde hem psikolojik hem de fiziksel etki bırakabilir. Yani; fiziksel şiddetin neticesinde psikolojik sonuçlar doğabileceği gibi, psikolojik şiddetin neticesinde de fiziksel sonuçlar doğabilir. Örneğin öğretmeninin attığı elma ile yaralanan öğrenci, psikolojik olarak uzun bir süre topluluk içinde konuşamayan, korku ve risk duygusunu her ortamda hisseden bir duruma gelebilir. Burada fiziksel şiddetin psikolojik sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bunun gibi; yaşamış olduğu psikolojik baskı ile kalp krizi geçiren şiddet mağdurunun ya da üzerinde uygulanan psikolojik şiddeti kaldıramayarak felç olan şiddet mağdurunun durumunda, psikolojik baskı fiziksel sonuçlar doğurmaktadır. Örneklerden de anlaşılacağı üzere psikolojik şiddet ve fiziksel şiddet iç içe geçmiş bir görüntü vermektedir. Ancak hareket objesi ya da şiddeti uygulayanın tutumu esas alındığında; şiddetin, fiziksel ve psikolojik boyutuyla iki türü karşımıza çıkmaktadır.

Şiddetin en dar, en bilindik görünümünü fiziksel şiddet oluşturmaktadır.⁹⁰ Çoğu şiddet tanımının esasını oluşturan fiziksel şiddet deyimiyle, ölçülebilir niteliği olan ve insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen sert ve acı verici bir hareket kastedilmektedir.⁹¹ Kaba kuvvetin korkutma, sindirme veya cezalandırma amacıyla kullanılması fiziksel şiddet olarak kabul edilmektedir.⁹²

⁸⁹ KILIÇ, Muharrem, “Yasal Koruma ve Güvence Sistemi Açısından Şiddetin Hukuksal Çerçevesi”, *Legal Hukuk Dergisi*, c. 11, sy. 132, İstanbul 2013, s. 4.

⁹⁰ USER, İnci / KÜMBETOĞLU, Belkıs / KOLANKAYA, Tolunay, “Şiddete İlişkin Bir Bilinç Yükseltme Çabası”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları Derlemesi*, (der. ÖZDEK, Yasemin), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2002, s. 159; Bazı hukukçular, şiddeti dar anlamıyla yorumlamaktadır. Bu hukukçulara göre; şiddet olayları kurallara zıtlaşan, gücünü kuvvetini hukuka aykırı olarak kullanan, toplumsal normlara kafa tutan insan eylemidir. Savaş hukuku kapsamında uygulanan veya kanunların tanıdığı sınırlar çerçevesinde kolluk tarafından uygulanan cebir ve kuvvet şiddet oluşturmaz. Bunun gibi, dikkatsizlikle trafik kurallarını ihlal ederek yaralanmalara ve ölümlere sebebiyet veren kişinin yapmış olduğu eylem de taksirli eylem sayılır, yani şiddet değildir. Bu bakış açısına göre; şiddet, gücün kuvvetin, meşru bir hakka dayanmaksızın, normları ihlal edecek şekilde kullanılmasıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. DÖNMEZER, Sulhi, “Çağdaş Toplumda Şiddet ve Mafya Suçları”, *COĞITO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 215.

⁹¹ ÜNSAL, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, s. 31.

⁹² AKIN, Merve, “Aile İçi Şiddet”, *Prof. Dr. Füsun SOKULLU-AKINCI’ya Armağan*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. LXXI, sy. 1, Legal Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 28.

Fiziksel şiddette, dışarıdan mağdura karşı fiziksel bir hareket mevcuttur. Fizikçiler fiziksel hareketi; uzamı ve yönü, enerjiye bağlı zamanı ve hızı olan hareket olarak kabul etmektedirler.⁹³ Bu sebeple fiziksel şiddet; uzamı ve yönü, enerjiye bağlı zamanı ve hızı olan bir hareketin mağdurun bedensel varlığı üzerindeki hakkını ihlal edecek şekilde kullanılması durumudur. Burada; kişinin bedeni üzerindeki hakkının, güç sahibi bir başka odak tarafından sergilenen fiziksel hareketle, ihlal edilmesi söz konusudur.

İnsan üzerinde oluşan etki göz önüne alındığında, şiddetin ikinci türünü psikolojik şiddet oluşturmaktadır. Psikolojik şiddeti anlayabilmemiz için psikoloji ile ne kastedildiğini bilmemiz gerekmektedir. Psikoloji kelimesi, Latincedeki *psyche* (ruh) ve *logos* (bilgi) kelimelerinin birleşmesinden oluşmakta ve ruh bilimi anlamına gelmektedir. Buradaki ruh kelimesiyle kastedilenin; algı, düşünce, zekâ, duygu, davranış gibi zihnin ve beynin işlevlerinden kaynaklanan süreçler olduğu ifade edilebilir.⁹⁴ Elbette, psikoloji sadece bu bilgilerden ibaret değildir. İçinde 56'ya yakın uzmanlık alanı barındıran psikoloji bilim dalı, her geçen gün gelişmektedir. Bu uzmanlık alanlarında; bireyin, toplumun hatta hayvanların yaşam sorunları karşısındaki duygusal, davranışsal ve düşünsel tutumu incelenmektedir.⁹⁵

Türkçede psikolojik şiddete ilişkin açıklamalar, İngilizce *mobbing* kavramından yola çıkılarak yapılmaktadır. *Mobbing* kavramı, *mob* kökünden gelmekte ve kanun dışı şiddet uygulayan düzensiz kalabalık anlamında kullanılmaktadır. Latince kararsız kalabalık anlamına gelen *mobile vulgus* sözcüklerinden İngilizceye yerleştiği düşünülen *mobbing* kavramı; kuşatma, taciz, rahatsız etme, sıkıntı verme gibi anlamlar da taşımaktadır.⁹⁶

Doğal ve toplumsal ortamlardan gelen uyarılar, iletiler, mesajlar, haberler bilişsel alanımızda bulunan kavramlarla birleşip zihnimizde tehlike olduğu algısını oluşturabilir. Bu durum; acı, kaygı, korku, kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygu durumları ortaya çıkarabilmektedir. İşte bu duygu durumlarını ortaya çıkaran başlangıçtaki uyarı, ileti, haber ve mesaj; psikolojik şiddet girişimi olarak değerlendirilmektedir.⁹⁷

Psikolojik şiddete örnek olarak en çok işçi işveren ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Gerçekten de iş yerindeki işverenin, işçisine karşı giriştiği tutum ve davranışlarda psikolojik

⁹³ ADLER, Alfred, *Psikolojik Aktivite, Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgi*, (çev. ÇORAKÇI, Belkıs), Say Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2001, s. 81.

⁹⁴ SAYAR, Kemal / DİNÇ, Mehmet, *Psikolojiye Giriş*, Dem Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013, s. 7.

⁹⁵ APA, <http://www.apa.org/about/division/index.aspx>, ET. 18.12.2013.

⁹⁶ TUTAR, Hasan, *İş Yerinde Psikolojik Şiddet*, Barış Kitap Basım Yayın Dağıtım, Ankara 2004, s. 9.

⁹⁷ KÖKNEL, *Şiddetin Dili*, s. 35-36.

şiddet görülebilir. İşçisi üzerinde hakkı olan otoriteyi kötüye kullanacağı mesajlarını veren işverenin eylemi, psikolojik şiddet olarak değerlendirilebilir.

Psikolojik şiddet; genellikle iş yerindeki taciz, rahatsız etme veya sıkıntı verme durumları ile değerlendirilse de hayatın her döneminde ve alanında karşımıza çıkabilen bir şiddet türüdür. Örneğin; mafia grubunun bireyden haksız çıkar elde etmek amacı ile giriştiği taciz, bir iş ilişkisi olmasa da, psikolojik şiddet olarak nitelendirilmektedir. Bir bölgeyi haraca bağlamak isteyen örgütün, mağdur etmek istediği bireyin bahçesine taşlardan haç işareti yapması ya da tabut bırakması⁹⁸ mağdurun bedenine karşı doğrudan fiziksel bir hareket olmasa da psikolojik şiddet içermektedir. Bunun yanında işsizlerin, öğrencilerin, kadınların, niteliksiz damgası yiyenlerin belli etkinliklere veya söylemlere katılmalarına getirilen sınırlamalar; psikolojik şiddetin çarpıcı örneklerinden birisi olarak değerlendirilebilir.⁹⁹

Psikolojik şiddete ilişkin hukukçuların çalışmaları, 1950’li yıllardan sonra başlamıştır. Bu şiddet türüne ilişkin kanunlaştırma çalışmaları Türk Hukuku açısından da oldukça yenidir. İçtihatlarda¹⁰⁰, genelgede¹⁰¹ ve 4857 sayılı İş Kanunu’nda iş yerinde ayrımcılık, psikolojik ve cinsel taciz gibi durumları dikkate alan kararlar ve düzenlemeler daha önceden mevcutsa olsa da, iş yerinde psikolojik şiddete ilişkin önemli bir gelişme olarak kabul edilebilecek yasal düzenleme, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda yer almaktadır. Bu düzenlemede, iş yerindeki psikolojik şiddete karşı koruma “İşveren, hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermek ve işyerinde dürüstlük ilkelerine uygun bir düzeni sağlamakla, özellikle işçilerin psikolojik ve cinsel tacize

⁹⁸ ÇULCU, Murat, “Mafia ve Şiddet: Mafos oluşumunda Şiddet Unsuru”, *COĞİTO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 213.

⁹⁹ HOBART, Mark, “Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru”, (çev. SALMAN, Yurdanur), *COĞİTO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 52.

¹⁰⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 2012/9-1925 esas, 2013/1407 karar sayılı ve 25.09.2013 tarihli içtihadında psikolojik şiddet (mobbing) değerlendirilmiştir. Bu içtihadı göre psikolojik taciz; iş yerinde çalışanlara, diğer çalışanlar veya işverenler tarafından sistematik bir şekilde uygulanan, tekrarlanan her türlü kötü muamele, tehdit, şiddet, aşağılama gibi davranışlardır. Karar hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, c. 11, sy. 41, İstanbul 2014, s. 93 vd.; Danıştay’ın 2008/10606 esas, 2012/1736 karar sayılı ve 16.04.2012 tarihli içtihadında psikolojik şiddet; idarenin hukuka aykırı davranışları neticesinde çalışanın üzüntü, sıkıntı, yılma ve bıkmaya gibi durumlara düşmesi olarak değerlendirilmiştir. Karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KAZANCI İÇTİHAT BANKASI, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, ET. 05.06.2014.

¹⁰¹ Başbakanlık tarafından; psikolojik şiddete ilişkin “İşyerlerinde Psikolojik Tâcizin (Mobbing) Önlenmesi” konulu, 19.03.2011 tarihli ve 2011/2 sayılı genelge yayımlanmıştır. Bu genelgeye göre kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör işyerlerinde gerçekleşen psikolojik taciz, çalışanların itibarını ve onurunu zedelemekte, verimliliğini azaltmakta ve sağlığını kaybetmesine neden olarak çalışma hayatını olumsuz etkilemektedir. Kasıtlı ve sistematik olarak belirli bir süre çalışanın aşağılanması, küçümsenmesi, dışlanması, kişiliğinin ve saygınlığının zedelenmesi, kötü muameleye tabi tutulması, yıldırılması ve benzeri şekillerde ortaya çıkan psikolojik tacizin önlenmesi gerek iş sağlığı ve güvenliği gerekse çalışma barışının geliştirilmesi açısından çok önemlidir. İlgili genelge hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. RESMÎ GAZETE, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110319.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110319.htm>, ET. 06.06.2014.

uğramamaları ve bu tür tacizlere uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür” şeklinde hüküm altına alınmıştır.¹⁰²

Ulusal ve uluslararası birçok hukuki düzenlemede, kişi şiddetin çeşitli türlerine karşı koruma altına alınmıştır.¹⁰³ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, şiddeti normatif olarak düzenleyen uluslararası belgelere örnek verilebilir.¹⁰⁴ Benzer şekilde şiddetin önlenmesi, birçok uluslararası mahkemenin içtihatlarına da konu olmuştur. Örneğin; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne göre şiddet, iradesine aykırı olarak bir eyleme zorlamak maksadıyla, bir kişiye karşı yaralayıcı fiziksel ve sözel güç kullanmaktır. Bir kimseye kendi davranışı gerektirmediği sürece fiziksel güç kullanılması insan onurunu zedeler ve bu durum sözleşmenin 3. maddesini ihlal eder.¹⁰⁵ Mahkemenin bu yaklaşım ile yapmış olduğu bir yargılamada, fiziksel şiddete örnek olarak verilebilecek ve aynı zamanda psikolojik olarak da çöküntüye yol açan beş tekniğe dikkat çekilmektedir.¹⁰⁶

Şiddete karşı koruma, hem anayasa hem yasa nezdinde ulusal düzenlemelerde de yer edinmiştir.¹⁰⁷ Örneğin; İtalyan Anayasasının 13. maddesinde özgürlüğü kısıtlanan bireye karşı şiddetin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda da birçok düzenleme kişiyi şiddete karşı korumaktadır. Anayasanın 17. maddesinde “...tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz...” şeklinde ele alınan düzenleme ile birey şiddete karşı koruma altına alınmıştır.

¹⁰² Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. KILIÇ, “Yasal Koruma ve Güvence Sistemi Açısından Şiddetin Hukuksal Çerçevesi”, s. 14-15.

¹⁰³ Hem ulusal hem de uluslararası düzenlemelerde fiziksel şiddete karşı koruma, şiddetin diğer türlerine nazaran daha fazla yer edinmiş ve kapsamlı olarak düzenlenmiştir.

¹⁰⁴ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 4. ve 5. Maddeleri ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. ve 4. maddeleri, kişi ve toplulukların şiddete karşı koruma altında olduğunu gösterir.

¹⁰⁵ DOĞRU, Osman / NALBANT, Hasan, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, c. 1, Şen Matbaa, Ankara 2012, s. 142.

¹⁰⁶ Yargılama esnasında fail devlet tarafından bir daha uygulanmamak üzere taahhüt verilen beş teknik şöyledir;

- Birkaç saat süreyle, eller havaya kaldırılmış, ayaklar açılmış, kollar ve ayaklar gergin, bedenın ağırlığı ayak parmaklarının üzerine yoğunlaşacak şekilde duvar dibine dikmek.
- Başa siyah veya koyu renkli bir torba geçirerek sorgulama yapmak.
- Sorgulama esnasında sürekli ıslık veya yuhalama şeklinde gürültü dinletmek.
- Uyutmamak, uykudan yoksun bırakmak.
- Yiyecek vermemek.

8 Şubat 1978 tarihli, *İrlanda-Birleşik Krallık* kararı için bkz. DOĞRU/NALBANT, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, s. 143.

¹⁰⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 120. maddesinde, şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle olağanüstü hal ilânı ve 122. maddesinde sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali düzenlemeleri yer almaktadır. Bu düzenlemeler ile fiziksel şiddetin yaygınlaşması durumunda kamuoyunun fiziksel şiddete karşı korunması amacı güdülmüştür.

Bununla birlikte Türk Ceza Kanunu (TCK) kapsamında düzenlenen birçok maddenin de kişiyi şiddete karşı korumayı hedeflediği söylenebilir.¹⁰⁸ TCK'nın 28. maddesinde “Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hâllerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır.”¹⁰⁹ şeklinde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile şiddet altında bir davranış sergileyenin bu davranışından sorumlu olmayacağı, aksine şiddeti uygulayan kişinin şiddet altında eylem yapan kişinin eyleminden sorumlu olacağı vurgulanmıştır.

TCK kapsamında şiddet tanımına en yakın düzenleme, bu kanunun 108. maddesinde düzenlenen cebir suçudur. Hatta bazı yazarlara göre maddi anlamda cebir, şiddetle aynı anlama gelmekte ve maddi kuvvet kullanarak zorlama anlamı taşımaktadır.¹¹⁰ Madde metninde “...bir şeyi yapması veya yapmaması ya da kendisinin yapmasına müsaade etmesi için bir kişiye karşı cebir kullanılması halinde...” şeklinde düzenleme yapılmıştır. Burada cebir kavramı ile bir başkasının özgürce irade oluşturması ve bu doğrultuda hareket etmesini engellemek amacıyla güç kullanmak veya başkaca fiziki etkide bulunmak suretiyle bedene yönelik zorlama kastedilmektedir.¹¹¹

Şiddet failinin cezalandırılmasının yanında, şiddet tehdidi altında bulunanların korunmasını amaç edinmiş özel kanunlar da bulunmaktadır. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi başlıklı yasa bunlardan biridir. Bu kanunda şiddet, “...kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış...” şeklinde tanımlanmıştır. Bu düzenlemeyle, güçsüz olması muhtemel kadın ve çocuğun şiddet içerikli bir ihlale karşı korunması hedeflenmektedir.

Bütün düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere; şiddet olayları fiziksel, psikolojik ya da sair güç veya üstünlüğün yine fiziksel, psikolojik ya da sair açıdan daha zayıf ve korumasız

¹⁰⁸ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 81. maddesinde ve devamında düzenlenen kasten adam öldürme suçu, 86. maddesinde ve devamında düzenlenen kasten yaralama suçu, 90. maddesinde düzenlenen insan üzerinde deney suçu, 91. maddesinde düzenlenen organ veya doku ticareti suçu, 94. maddesinde ve devamında düzenlenen işkence suçu fiziksel şiddeti içeren düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir.

¹⁰⁹ TCK'nın 28. maddesindeki bu düzenleme, şiddet altındaki kişinin davranışlarının sorgulanamayacağı manasına gelmektedir. Keza şiddet altındaki bir kişi, özgür irade ile hareket etmemektedir.

¹¹⁰ GÜLŞEN, Recep, *Ceza Hukukunda Sorumluluğu Kaldıran Nedenlerden Kaza, Mücbir Sebep, Cebir ve Tehdit*, Seçkin Yayınları, ANKARA 2007, s. 216.

¹¹¹ TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / ÖNOK, R. Murat, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Seçkin Yayınları, 9. Baskı, ANKARA 2013, s. 393.

olanlara yönelmesi sonucunda doğmaktadır.¹¹² Kişinin ortaya koyduğumuz bu bilgiler ışığında şiddeti tanıması ve ona karşı hakkını araması hiç de zor görünmemektedir. Şiddetin, sınıfı veya türü fark etmeksizin, failinde güç mağdurunda ihlal unsuru taşıdığı ifade edilebilir. Gücü olmayanın şiddet faili, ihlale uğramayanın şiddet mağduru olma ihtimali yok gibidir. Bu noktada güç ve ihlal unsurlarını incelemek, farkında olmadığımız şiddet türlerini ve şiddetin doğasını anlamamızda faydalı olabilir.

1.2.4 Şiddet Ortamındaki Belirtiler

Şiddetin güç ve ihlal başlıkları altında incelenmesi, onu bu başlıklardan birine indirgediğimiz anlamına gelmemektedir. Aksine şiddetin, bu belirtilerin ikisini birden taşıdığını ve sadece bu belirtilerle açıklanamayan bir durum olduğunu ifade edebiliriz.

Şiddeti sadece güç yönüyle ele alan çalışmalar olduğu gibi sadece ihlal yönüyle ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Şiddeti tanımlarken güç üzerine yoğunlaşanların, özellikle fiziksel kuvvete dayanan açıklama ile analitik bir yaklaşım sergileyenlerin başında John Dewey; ihlal üzerine yoğunlaşanların başında ise Newton Garver gelmektedir.¹¹³ Dewey ve Garver'in yaklaşımlarını da ortaya koyarak güç ve ihlalin ne anlama geldiğine, şiddet olaylarının örneklerini inceleyerek gücün bu olaylar içinde nasıl bir rol edindiğine ve ihlal edilen şeylerin neler olabileceğine değinmek; içinde bulunduğumuz durumda şiddetin var olup olmadığını anlamamızda önemli yardımlar sağlayabilir.

1.2.4.1 Güç

“Şiddet tek başına güç¹¹⁴ ile açıklanabilir mi?” ya da “şiddet olaylarında güç ne şekilde karşımıza çıkar?” sorularına cevap aramadan önce, “güç ne demektir?” sorusunu cevaplamak yerinde olabilir. Çeşitli sınıflandırmalara ve birçok türe ayrılarak yüzyıllar boyunca ne olduğu anlaşılmaya çalışılan “şiddet” kadar kafa karıştıran kavramlardan birisi de “güç” kavramıdır. Güç kavramının da şiddet kavramı gibi soyut bir kavram oluşu ve sürekli biçim değiştirmesi, onun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.¹¹⁵

¹¹² KILIÇ, “Yasal Koruma ve Güvence Sistemi Açısından Şiddetin Hukuksal Çerçevesi”, s. 5.

¹¹³ DURSUN, “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”, s. 5

¹¹⁴ Türkçe kaynaklarda, İngilizce *force* sözcüğüne karşılık olarak ortak bir kelimele birleşilemediği görülmektedir. Bazı çalışmalarda *force* sözcüğüne karşılık güç kullanılırken bazı çalışmalarda kuvvet hatta şiddet kavramı kullanılmaktadır. Aslında kelimenin kullanıldığı metin de çeviriyi etkilemektedir. Ancak, *force* kelimesinin yerine şiddetin kullanılmayacağı, şiddet kelimesinin *violence* ile karşılık bulunduğu, *force* kelimesinin ise Türkçede güç veya kuvvet kelimesi ile ifade edildiği söylenebilir. Bu sebeple *force* kelimesine karşılık olarak kuvvet kelimesini de kapsayan güç kelimesini başlık olarak kullanmak daha yerinde olabilir.

¹¹⁵ YÜCEL, Ebru, *Güç İlişkileri Açısından Delikanlılık Kavramsallaştırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 74.

Sosyal bilimler açısından güç kavramının içeriği çok belirsizdir. Güç kavramını; bir aktörün sosyal ilişki içinde, dayandığı temele bakılmaksızın, karşısında bir direnme bulsa bile istediğini yapabilme konumunda olması şeklinde açıklayan yaklaşımlar vardır.¹¹⁶ Elbette bu yaklaşımın yanında birçok kaynak irdelenerek güç kelimesinin hangi manalarda kullanıldığı görülebilir ve tartışılabilir. Ancak, bu kelimenin anlamı ve kullanılabildiği yerler konusunda disiplinler arası bir tartışma çalışmamızın konusu değildir.

Dilimiz açısından bir kelimenin anlamını araştırırken ilk faydalandığımız kaynak olan TDK sözlüğü; güç kavramını fizik, düşünce ve ahlak yönünden etki yapabilme ya da bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, efor şeklinde açıklamıştır.¹¹⁷ Aynı durum güç kelimesinin İngilizce karşılığı olan *force* için de geçerlidir. İngiliz dilinde de güç kavramı Türkçeye benzer şekilde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre güç; fiziksel bir hareketin katkısıyla oluşan enerji, zihinsel veya ahlaki zorlama, cebir anlamına gelmektedir.¹¹⁸ Bu çalışmada güç kelimesi ile kastedilen anlam, yukarıda ifade edilen sözlük açıklamalarından öteye geçmeyecektir. Keza fiziksel olarak güç için birçok formül, psikolojik olarak güç için birçok mana, felsefi olarak güç için birçok yaklaşım ortaya konabilir.

O hâlde yukarıdaki genel açıklamalara göre güçlü olma durumu; salt fiziki bir yetkinlik ile açıklanamayan, fiziki yetkinliğin yanında zihinsel yetkinlik, psikolojik yetkinlik gibi başkaca yetkinliklerle de sağlanabilecek olan bir durumdur. Tek başına güç kavramını, kendini elinde bulundurandan bağımsız olarak değerlendirmek, şiddetin anlaşılmasına katkı sağlamamaktadır. Bu sebeple güçlü olma durumu önem taşımaktadır.

Şiddeti sadece güç ile açıklama noktasında ilk bakılması gereken düşünür, özellikle gücün fiziksel boyutuna dikkat çeken Dewey'dir. Güç kullanmadığımız zaman, dünyada ayak basacak yer bile bulamayacağımızı iddia eden Dewey; onun sayesinde tüneller açabildiğimizi, üretim yapabildiğimizi, büyük binalar inşa edebildiğimizi ifade etmektedir.¹¹⁹ Gücün iyiye (pozitif güç) ya da kötüye (negatif güç) kullanılabileceği iddiasında bulunan Dewey'e göre; bir dinamitin tüneller açmak için ya da binalar yapmak için kullanılması pozitif güç iken aynı

¹¹⁶ WEBER, MAX, *Bürokrasi ve Otorite*, (çev. AKIN, H. Bahadır), Adres Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2013, s. 40.

¹¹⁷ TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.533301564e0202.06594044, ET. 19.03.2014.

¹¹⁸ OXFORD DICTIONARIES, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/force?q=force>, ET. 19.03.2014.

¹¹⁹ DEWEY, John, *The Middle Works 1899-1924*, vol. 10, (ed. BOYDSTON, Ann), Southern Illinois University Press, USA 1980, s. 246.

dinamitin insanları havaya uçurmak için kullanılması negatif güçtür.¹²⁰ Buradan Dewey'in güç ve şiddeti aynı anlamda kullanmadığı, gücün kötüye kullanılması durumunda şiddetin ortaya çıkacağını vurguladığı görülmektedir. Dewey'e göre şiddet; gücün kötüye kullanılması sonucunda ve kasti bir niyet olduğu zaman ortaya çıkan durumdur. Burada, Dewey'in de taksirli eylemler neticesinde ortaya çıkan durumları şiddet olarak değerlendirmedeği görülmektedir.¹²¹

Dewey'in salt fiziksel gücü ön planda tutan yaklaşımı, psikolojik gücü dikkate almadığı için eleştirilebilir. Bu eksikliğe rağmen, şiddetin oluşabilmesi için güç unsurunun olması gerektiği yaklaşımı önemli bir tespit olarak nitelendirilebilir. Keza; gücü olmayanın, şiddet uygulayabilmesi pek de muhtemel gözükmemektedir.

Psikolojik şiddet ve fiziksel şiddet failinin konumu ayrı ayrı dikkate alındığında, güç unsurunun tespit edilmesinde farklı durumlarla karşılaşılabilir. Örneğin, “görünürde fiziki kuvveti zayıf olan ve psikolojiyi kullanabilmesi düşük ihtimal görülen çocukların, anne veya babasına uyguladığı psikolojik etkide güç unsuru nerededir?” sorusu bizi düşündürülebilir. Burada psikolojik etki dememizin sebebi çocukların kasten hareket etmediklerini varsaymamızdır. Bu durumu yatalak bir hasta ya da engelli bir kişi için ele aldığımızda psikolojik tacizi uygulama kastları olduğu takdirde şiddet oluşur.

Çocukların ve engellilerin güç unsurunu nereden elde ettiklerini anlayabilmek için Bourdieu'nün düşünömselliğini hatırlamakta fayda olabilir. Toplumsal algıda bebeklerin, çocukların, hasta ve engellilerin ne kadar güçlü bir sermayeye sahip olduğu açıktır. Kültürel birikimimizde ve sosyal ilişkilerde çocuklara, engellilere ve yaşlılara yüklediğimiz anlamlar; onların kullanabileceği bazı avantajlara dönüşmektedir. Annesine veya babasına karşı psikolojik etki yapabilen çocuğun ve bakıcısına psikolojik şiddet uygulayabilen yatalak hastanın kullandığı güç; toplumsal algıda bu varlıklara yüklenen anlamlardan kaynaklanmaktadır. Burada çocuk veya hasta, gücü kendi çabası ile elde etmemiştir. Bourdieu düşünömselliği içinde vurguladığımız gibi eğitim ve din gibi yeniden üretim araçlarının çocuk veya hastaya yüklediği anlam, onlara toplumsal psikolojiyi etkileyebilme gücü vermektedir.

Şiddet hakkında yapılan çalışmalardaki önemli referanslardan birisi de Hannah Arendt'in *Şiddet Üzerine* isimli eseridir. Arendt; bu eserinde şiddeti güç ve dayanıklılıktan farklı olarak görmekte ve bunun gerekçesi olarak, Engels'e de atıf yaparak, şiddetin

¹²⁰ DEWEY, *The Middle Works 1899-1924*, s. 246; BUFACCHI, Vittorio, *Violence and Social Justice*, Published By Palgrave Macmillan, New York 2007, s. 19.

¹²¹ DEWEY, *The Middle Works 1899-1924*, s. 246.

muhakkak araçlara muhtaç olduğunu belirtmektedir.¹²² Oysa Engels; Dühring'in zora ilişkin siyasi gücü etkili gören yaklaşımını¹²³ eleştirdiği *Tarihte Zorun Rolü* isimli eserinde, zorun güce bağıllığını inkâr etmemekte ve güçlüler arasında daha güçlüyü işaret ederek zor teorisine açıklık getirmektedir. Engels zorun kullandığı silahların bir kişi veya gruptan oluşan siyasi gücün elinde olmadığını, aksine üretici ve iktisadi güçlerin elinde olduğunu iddia etmektedir. Bu sebeple siyasi gücün kendinden daha büyük olan iktisadi ve toplumsal güce boyun eğmek zorunda olduğunu ifade etmektedir.¹²⁴ Engels'in bu açıklamasından; zorun veya şiddetin içinde güç unsuru olmadığı anlamı değil, aksine güç arttıkça zor kullanabilme yetisinin de arttığı manası çıkmaktadır.

Engels ve Arendt'in belirttiği gibi, şiddet olaylarında kullanılan araçların önemli derecede geliştirildiği söylenebilir. Fiziksel güç uygulayabilmek için üretilen silahların, korkunç düzeylere ulaştığı ortadadır. Bu silahların kullanılması durumunda meydana gelebilecek derin tahribatın topluma uyguladığı baskı, şiddet araçlarının önemini göstermektedir. Ancak, Arendt bu gelişmelerin sadece savaşa hazırlık şeklinde değerlendirilmemesi gerektiğini; aynı zamanda tahrip gücü yüksek silahların, yerine göre barışı da teminat altına aldığını ifade etmektedir. Bu durumu, teknolojik gelişmelerin savaştan caydırma konusundaki önemine işaret ederek açıklamaktadır.¹²⁵

Arendt, bu açıklaması ile gücün uluslararası boyutuna dikkat çekmekte ve nükleer gücü elinde bulunduranların şiddet uygulayabilme potansiyelinin yanında caydırıcılık unsuru ile barışa da olanak sağladığını belirtmektedir.¹²⁶ Gerçekten de uluslararası ilişkiler açısından güç kavramı, en önemli kavramlardan birisi olarak kabul edilmektedir.¹²⁷ Hem uluslararası ilişkiler açısından devletlerin birbirleri ile ilişkisini değerlendirmede hem de insan doğasının ve insanın güç karşısındaki durumunun değerlendirilmesinde dikkate alınan devlet gücü düşüncesi; uluslararası ilişkilerde güç kavramını temel bir unsur haline getirmektedir.¹²⁸ Ancak devletlerin süper güç haline gelmesinde etkili olan nükleer silahların, inanılmaz

¹²² ARENDT, Hannah, "Şiddet Üzerine", *COĞİTO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s.7.

¹²³ Dühring, insanın insan tarafından sömürülmesinin esasında tarihsel bir zor eyleminin olduğunu ve bunun daha güçlü kişi ya da sınıflar yararına çalıştığını ortaya koymuş ve sömürücü bir iktisadi sistemin bu kişi ya da sınıf yararına çalıştığını iddia etmiştir. Dühring'in zor hakkındaki görüşleri ve Engels'in bu görüşlere getirdiği eleştiriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ENGELS, Friedrich, *Tarihte Zorun Rolü*, (çev. ERDOĞDU, Seyhan), Sol Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1979, s. 8-9.

¹²⁴ ENGELS, *Tarihte Zorun Rolü*, s. 8-9.

¹²⁵ ARENDT, "Şiddet Üzerine", s. 7-8.

¹²⁶ ARENDT, "Şiddet Üzerine", s. 10.

¹²⁷ TANRISEVER, F. Oktay, "Güç", *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar Derlemesi*, (der. ERALP, Atila), İletişim Yayınları, 7. Bası, İstanbul 2012, s. 53.

¹²⁸ TANRISEVER, "Güç", s. 55.

seviyede tehdit unsuru olması insan doğasında oluşan psikolojik şiddetin bir aracı durumundadır. Bu inanılması güç gelişmeleri, barışın güvencesi olarak görmek ise inanılması daha da güç bir durum olarak yorumlanabilir. Bu güç unsurlarının insan doğasında ihlal ettiği sayısız hak dikkate alındığında, bu tehdidin küçük bir ihtimal olarak barışı sağlayabileceği noktasından değerlendirilmesi, insanlığı tahakküm ve korkuya mahkûm etmesinin yanında dünyayı da korkunç bir felakete sürükleyecektir.

Bu açıklamalardan sonra, şiddet ortamında failin fiziksel, psikolojik ya da sair güç unsurlarından birini taşıdığını söyleyebiliriz. Ancak şiddetin sadece güç unsuruyla açıklanmaya çalışılmasını dar bir yorumlama olarak gören ve şiddetin ihlal unsuru ile değerlendirilmesi gerektiğini iddia eden görüşlerde vardır.

1.2.4.2 İhlal

Şiddet ile bir şekilde bir şeylerin ihlal edildiğini iddia eden düşünürlerin başında Newton Garver gelmektedir.¹²⁹ Peki, şiddeti açıklamaya yarayacak ihlal ve ihlal edilen şey nedir? Dilimiz açısından bozma, zarar verme, yasa ve düzene uymama anlamına gelen ihlal kelimesi,¹³⁰ İngilizcede özellikle bir sözleşmeye, kurala ya da prensibe karşı gelmek ve bir şeye veya birine karşı gelmek, zarar vermek anlamında *violation*¹³¹ kavramı ile açıklanmaktadır. İhlal edilen şey ise kimine göre kişilik veya insan hakları iken; kimine göre kurallardır.¹³² Garver'e göre, insanlar kişilik haklarının ihlal edilmesinden korkarlar. Bu korku, insanların güç düşüncesine karşı duydukları korkudan daha baskındır. Dolayısıyla, şiddeti sadece güç ile açıklamaya çalışmak doğru değildir.¹³³

Şiddete ilişkin açıklamalarına çoğu insanın şiddeti onaylamadığını, bazı insanların ise şiddeti kabullendiğini belirterek başlayan Garver; gerçekte şiddetin belirsizlikle dolu olduğunu ve bunun asla tamamen açıklığa kavuşmayacağını iddia etmektedir.¹³⁴ Ona göre, şiddetin olduğu birçok yerde güç kullanılabilir ve gerçekten de şiddet olaylarının birçoğunda fiziksel güç görülmektedir. Ancak; insan vücuduna karşı fiziksel güç uygulandığı halde şiddet oluşturmayan durumlar da vardır. Örneğin, diş tedavisi gibi sağlığımızı korumak için

¹²⁹ DURSUN, “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”, s. 8.

¹³⁰ TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53330c2e809929.32698977, ET. 19.03.2014.

¹³¹ OXFORD DICTIONARIES, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/violation?q=violation>, ET. 19.03.2014.

¹³² DURSUN, “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”, s. 7; BUFACCHI, *Violence and Social Justice*, s. 22.

¹³³ GAVER, Newton, “What Violence is”, *In Philosophical Issues: A Contemporary Introduction*, (ed. RACHELS James / A. TILLMAN, Frank), New York 1972, s. 224.

¹³⁴ GARVER, “What Violence is”, s. 223.

vücudumuza uygulanan tedaviler bunlardan birisidir.¹³⁵ Fakat, bu örnek şiddeti güç ile açıklamaya çalışan Dewey'i eleştirmek için yeterli değildir. Keza, Dewey şiddeti tek başına güç ile değil, gücün kötüye kullanılmasıyla eşdeğer görmektedir.¹³⁶ Bu sebeple tedavi amaçlı vücudumuza uygulanan güç, Dewey'in bakış açısına göre de şiddet olmamaktadır. Bunun gibi, bir boksörün maç esnasında kurallara uygun olarak attığı yumruklar ya da kasten yapmadığı kural ihlalleri şiddet uyguladığını göstermemektedir.

Bir başka önemli düşünür Bufacchi'ye göre, şiddeti sadece ihlal unsuru ile açıklamaya çalışmak, sınırlarını çizmeyi zorlaştıran geniş bir bakış açısı ortaya koymaktır.¹³⁷ Böyle bir yaklaşım her türlü kişisel hatanın şiddet olarak anlaşılmasına yol açar ve neredeyse şiddet olmayan sosyal bir hata kalmaz.¹³⁸ Ancak şiddetin meydana geldiği yerde, mağdurun bir ihlale uğramadığını iddia etmek de doğru değildir. Herhangi bir hakkı ihlal edilmeyen bireyin, şiddet mağduru olduğundan bahsedilmesi zordur.

Bu noktada, fiziksel açıdan güçlü bir fail tarafından uygulanan şiddet ile kişilerin vücuduna yönelik bir hak ihlal edilebileceği gibi, sosyal ya da kültürel açıdan güçlü bir fail tarafından uygulanan şiddet ile kişilerin saygınlığına ve kültürel inançlarına yönelik bir hak da ihlal edilmiş olabilir. Yani şiddet ile kişinin beden, otonomi, eylemlerinin sonuçlarıyla uğraşma ve üretme hakkı gibi haklarından biri veya birkaçı ihlale uğratılmış olabilir.¹³⁹ Zor olan ise, insanların üzerinde uyuşmadığı hak kavramının ne olduğunun belirlenmesidir. Hak kavramını menfaate veya iradeye dayandıran görüşler olduğu gibi bu kavramın herhangi bir gerçekliğe dayanmadığını iddia eden görüşler de vardır. Ancak hak kavramının özünde, o hakka sahip olan kimseye yetkiler bahsettiğinin bilinmesi ihlal unsurunun anlaşılması açısından yeterlidir.¹⁴⁰ Şiddet ile ihlal edilen şey, hakların sahibine sağladığı bu yetkilendir.

Bütün bu açıklamalardan sonra; şiddetin güçlü bir fail tarafından gerçekleştirilebileceği, failin uyguladığı bu eylemle mağdurun elinde bulunan birtakım hakların ihlal edileceği hususunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun yanında şiddetin sadece güç, kuvvet, ihlal gibi unsurlara tek başına indirilemeyeceği gerçeğini de göz ardı edemeyiz. Şiddetin hem güç unsurunu hem ihlal unsurunu içinde barındırabilmesi, onun devletin ortaya çıkışındaki niteliğini ortaya koymaktadır. Elinde bulundurduğu hakların, güçlü saldırganlar

¹³⁵ GARVER, "What Violence is", s. 223.

¹³⁶ DEWEY, *The Middle Works 1899-1924*, s. 246.

¹³⁷ DURSUN, "Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?", s. 6.

¹³⁸ DURSUN, "Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?", s. 9.

¹³⁹ DURSUN, "Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?", s. 8.

¹⁴⁰ Hak kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. GÜRİZ, Adnan, *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitapevi, 8. Baskı, Ankara 2009, s. 120 vd. DONNELLY, Jack, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, (çev. ERDOĞAN, Mustafa / KORKUT, Levent), Yetkin Yayınları, Ankara 1995, s. 19.

tarafından ihlal edilmesinden kurtulmaya çabalayan birey, kendince en güçlüyü yaratıp şiddet uygulama tekeli teslim etmiştir. Aksi takdirde gücü elinde bulunduranların; çalışan işçinin emeğini, toprağını işleyen çiftçinin hasadını ve sanatçının eserini şiddetli ölüm korkusu ve tehditle ele geçireceği açıktır.¹⁴¹ Bu anlamda devletin meşruluğunu, şiddet tekeli eline alarak, toplumsal barışı ve güvenliği gerçekleştirme, şiddetin toplum içinde yaygınlaşmasını önleme ve gücünün gerçekleştirilmesi muhtemel hak ihlallerini önleme görevinden aldığı söylenebilir.¹⁴²

Bu çizgiden bakıldığında, şiddet uygulama hakkı teslim edilen güçlü devleti değerlendirmek ve devlet alanında iktidarı elinde bulunduranların bu hakkı meşru amaçlarla kullanıp kullanmadığını takip etmek; kendini güvende hissetmek isteyen insanların ödevi gibi görünmektedir. Kendisine devlet alanını ve simgesel şiddeti konu edinen bu çalışma, devlet alanında iktidarı elinde bulunduranların bu gücü süreklilik ve çıkar için mi kullandığını, yoksa güvenlik ve adalet için mi kullandığını test edecek insanlara yol gösterici bilgileri vermektedir.

Gerçekten şiddete karşı güvenliği, insanın hak ve özgürlüğünü korumayı amaçlayan devlet alanında iktidarı ele geçirenler bu hedefi saptırmış ve türlü görünümlere bürünen şiddeti gizlice kullanarak insanın korkusunu ve tahakkümünü arttırmış olabilir mi? Bu sorunun cevabını bulmak için modern anlamda devlet çizgisini ve bu çizgiyi takip eden Bourdieu düşünümSELLİĞİNDEKİ devlet alanını öncelikle değerlendirmek yerinde olabilir. Bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra, devlet alandaki iktidarlara ve o iktidarlara şiddet olgusunu nasıl kullandıkları irdelenebilir.

¹⁴¹ HOBBS, Thomas, *Leviathan*, (çev. LİM, Semih), Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2013, s. 101; SANCAR, Mithat, “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”, *Doğu Batı Dergisi*, sy. 13, 2. Baskı, Ankara 2008, s. 27.

¹⁴² SANCAR, “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”, s. 30.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET ALANI ve SİMGESEL ŞİDDET MANYETİZMASI

2.1 Üstsel Bir Alan Olarak Şiddet Temelli Devlet

Bourdieu'nün araştırma konusu nesne hakkındaki görüşlerini değerlendirirken, düşünümSELLİĞİN dinamiklerini takip etmek gerekmektedir. DüşünümSELLİĞE göre, araştırma nesnesinin tarihsel gelişimine bakmak araştırmacının önemli sorumluluklarından biridir. Bu çalışmada da tarihsel süreçte devleti şiddet tekeli ile açıklayan Thomas Hobbes ve devleti ve simgesel şiddeti açıklarken Bourdieu'yü en çok etkileyen düşünür olarak kabul edilen Max Weber çizgisi takip edilerek, Bourdieu'nün devlet ve simgesel şiddet hakkındaki görüşleri irdelenecektir.

2.1.1 Şiddet Temelli Devlet Zihniyeti

2.1.1.1 Thomas Hobbes

Modern devlet zihniyetini açıklamak için çok sayıda teori¹⁴³ ve yaklaşım ortaya konmuştur.¹⁴⁴ Ancak; şiddet, güç, ihlal, korku gibi kavramlardan bahsettikten sonra devlet hakkında bir şeyler söylenecekse akla gelen ilk düşünür Thomas Hobbes (1588-1679) olur.¹⁴⁵ Kuşkusuz, Thomas Hobbes modern devletin mimarisini oluştururken birçok neden ve bağıntıdan faydalanmıştır.¹⁴⁶ En başta kendi yaşantısı, Hobbes'un bu mimariyi oluşturmasında bir hayli etkili olmuşa benzemektedir. Thomas Hobbes, 1588 yılında İngilizlerin yenilmez armada olarak nitelendirdiği II. Philippe (İspanya Kralı) korkusuyla yaşadığı bir dönemde, erken doğum olarak dünyaya gelmiştir. Bu doğumun erken olmasında etkili olan güç ve korku, Hobbes'un düşünce düzeninde de çok etkili olmuştur.¹⁴⁷

¹⁴³ Devlet zihniyetini açıklamak için ortaya atılan ve devletin doğuşuna ilişkin farklı iddialarda bulunan birçok teori vardır. Aile teorisi, biyolojik teori, kuvvet ve mücadele teorisi bunlardan yalnızca bazılarıdır. Devletin kökeni hakkında ortaya atılan bu teoriler için bkz. GÖZLER, *Devletin Genel Teorisi*, s. 29 vd. Devlet sistemleri hakkında yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz. GÖZE, Ayferi, *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, Beta Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2010.

¹⁴⁴ Modern devleti açıklarken Hobbes ve Weber çizgisinin takip edilmesi, bilimin Avrupa'ya özgü bir imtiyaz olduğu ve dünyanın diğer parçalarında yaşanan gelişmelerin bir atalet olduğu inancından gelmektedir. Bu hem Avrupa'nın sadece Yunan-Roma üzerinde bilgi sahibi olması ve şarktan haberdar olmaması ile hem de dillerin akademik anlamda evleviyetle bilinmesi gerekenler ve ikincil olarak bilinmesi gerekenler olarak ayrışması ile açıklanabilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ORTAYLI, İlber, "Devlete Nasıl Bakmalı?" *Doğu Batı Dergisi*, sy. 1, Doğu Batı Yayınları, Ankara 1997, s.12.

¹⁴⁵ Modern devleti ilişkin çalışmalarda, Thomas Hobbes'tan başlanarak Max Weber'e geçmek yaygın bir usul olmuştur. Bu konudaki değerlendirme için bkz. SANCAR, "Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti", s. 29.

¹⁴⁶ SANCAR, "Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti", s. 28.

¹⁴⁷ AKIN, F. İlhan, *Devlet Doktrinleri*, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 89.

Güçlülerin güçsüzlere korku saldığı, çatışmanın sürekli hüküm sürdüğü ve şiddetin kol gezdiği bir doğa halinden kurtuluş için devleti gösteren Hobbes'un en bilindik eseri *Leviathan*'dır.¹⁴⁸ Hobbes'un devleti tasvir etmek için tasarladığı *Leviathan*, tek başlı fakat gövdesi birçok yaratığın birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu yaratık; güçlülerin de güçlüsü, her şeyden kudretli ve yerine göre de korkunçtur. Kendinden üstün hiçbir şeyi tanımayan, yapay bir varlıktır.¹⁴⁹

Leviathan, kendinden önce ortaya konulan birçok teoride iddia edilenin aksine gücünü tanrıdan değil toplumdaki almaktadır. O, toplumsal barışın sağlanması için rıza veya onay ile meydana gelmektedir.¹⁵⁰ Hobbes'a göre toplum bu yaratığa onay vermeden önce doğa hali vardı. Doğa halinde, zannedilenin aksine herkesin herkesle savaşı hüküm sürmekteydi. Ona göre; bu dönemde İnsan insanın kurdudur (*Homo Homini Lupus*) ve bu, insanın ayakta kalması için tek yoldur. Doğa halindeki insanın, yaşamını güvence altında tutabilmesi için bir diğerinin kurdu olmaktan başka şansı yoktur. Dolayısı ile insan için doğa halinde, bir diğerinin kurdu olmak haktır.¹⁵¹ İnsanlar, bu doğa halinden kurtulmak için aralarında bir sözleşme yapmış ve *Leviathan*'ı yaratmıştır.

Hobbes, *Leviathan*'a karşı gelindiği takdirde ve *Leviathan*'ın yok olması durumunda doğa haline dönüleceği ve insanın yine bir başka insanın kurdu olmaya devam edeceği korkusunu taşımaktadır.¹⁵² İnsan; bu çatışma ortamından ve gücünün güçsüze karşı giriştiği hak ihlallerinden olabildiğince kurtulmak için gövdesinde birçok gücü barındıran, tek başlı bir yaratık olan *Leviathan*'ı onaylamıştır. *Leviathan*; ne kadar güçlü ve karşı gelinemez kuvvetteyse, herkesin herkesle olan savaşı da o kadar az ve anlamsız olacak, hiç kimse bir başkasının kurdu olmak zorunda kalmayacaktır. *Leviathan*'ın güçlenmesi için insanların doğa halinde kullandığı haklarından feragat etmesi ve kendisi için iyi bir şey olan *Leviathan*'a bu

¹⁴⁸ Kutsal kitap *İncil*'de geçtiği belirtilen *Leviathan*, büyük bir su canavarı olarak anlatılmaktadır. AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali / KÖKER, Levent, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitapevi, 4. Baskı, Ankara 2009, s. 173-174; *Leviathan* hakkında ayrıntılı bilgiye internet ortamından ve çeşitli yayın evlerinden çıkarılan eserlerden ulaşmak mümkündür. GÖZLER, *Devletin Genel Teorisi*, s. 38.

¹⁴⁹ AKIN, *Devlet Doktrinleri*, s. 90.

¹⁵⁰ KOÇAK, Mustafa, *Devlet ve Egemenlik*, Seçkin Yayınları, Ankara 2006, s. 92.

¹⁵¹ AKAD / DİNÇKOL, *Genel Kamu Hukuku*, s. 106.

¹⁵² Thomas Hobbes, toplumu anlamak için bireyin incelenmesi gerektiğini ve bunun için de bireyin sosyal yaşamdan ayrılarak doğa halindeki hayatının dikkate alınması gerektiğini iddia etmektedir. Bireylerin doğa halindeki yaşantısına baktığımız vakit hiç de Aristoteles'in iddia ettiği gibi mutluluk içinde yaşayan toplumsal bir varlık değil sürekli savaş halinde olan mutsuz ve korkak bir varlık görürüz. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. AKIN, *Devlet Doktrinleri*, s. 92; GÖZLER, *Devletin Genel Teorisi*, s. 38.

hakları devretmesi gerekir. Aksi halde doğa halindeki yalnız, yoksul, berbat, kaba ve kısa hayat, kaçınılmaz olarak insanı bulacaktır.¹⁵³

Hobbes'a göre, insanlar aralarında barış ve düzenin sağlanması için sözleşme yapmışlardır. Güven içinde ve mutlu olarak yaşamak için sözleşmeyle ortaya bu büyük gücü yani devleti meydana getiren insanlar, artık bu güce itaat etmek zorundadır. Devletin amacı, güven içinde yaşamanın sağlanmasıdır.¹⁵⁴ Ancak, devlet bu sözleşmede üçüncü kişi konumunda olup sözleşmeyle bağlı değildir. Dolayısıyla, bu sözleşmeden dolayı kimseye hesap vermek zorunda değildir.¹⁵⁵ Ancak, devletin, barış ve mutluluk içinde yaşamı sağlama görevini yerine getirip getirmediğini denetleyecek olanlar da sözleşmeyi hazırlayan insanlardır.¹⁵⁶

Hobbes'un devlet üzerine yapmış olduğu çıkarsamalardan birkaçı ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilk dikkat çeken insanların sözleşmeyle oluşturduğu devletin bu sözleşmeye bağlı olmamasıdır. Burada şiddetten kurtulmak üzere meydana getirilen yüce gücün, bu gücü nasıl kullanacağı yönünde bir güvence vermemesi, kaygıyı da beraberinde getirmektedir. Ancak Leviathan ölümlü bir Tanrı'dır. Onu öldürecek olan şey, güçleri toplama gerekçesini yerine getirmemesi olacaktır. Başka bir deyişle, barış ve mutluluk içinde bir yaşamı sağlayamazsa Leviathan yok olacaktır. Devletin görevi, bireydeki devredilemez hak olan yaşama hakkının mutlu ve güvende geçirilmesini sağlamaktır. Bütün güçleri bu amacı sağlamak üzere elinde toplamıştır. Şiddeti tekeline alan devlete ancak bu amacı gerçekleştirdiği sürece itaat edilebilir. Bu amaç gerçekleşmezse artık devlete bağlılık kalmaz, ölümlü Tanrı'nın sonu gelmiş olur. İçte ve dışta egemenliği sağlayamayan bir egemene karşı isyan hakkı doğar. Kimsenin böyle bir egemene bağlılık yükümlülüğü kalmaz.¹⁵⁷

Önemli noktalardan birisi de devletin yanında, Tanrısal dahi olsa, başka bir kamusal otoritenin olmadığı hususudur. Buradan Hobbes'un dini reddettiği anlamı çıkarılmamalıdır.¹⁵⁸ Onun gayesi, devlet otoritesinin hiçbir amaçla sarsılmaması gerektiğidir. Zaten Hobbes, bir din ve dünya devletinden bahsetmektedir. Hiçbir dinsel iktidar devlete egemen olmamalı hatta devletin yanında herhangi bir ağırlık dahi hissettirmemelidir. Dinin yorumunu yapacak herhangi bir kurum kabul edilemez. Din alanında yorum yapma ve kuralları açıklama

¹⁵³ PIERSON, Christopher, *Modern Devlet*, (çev. KULTUĞ, Neşet / ERDOĞAN), Burcu, Civiayazıları Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2011, s. 26.

¹⁵⁴ HOBBS, *Leviathan*, s. 133.

¹⁵⁵ ÖKTEM / TÜRKBAĞ, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, s. 389.

¹⁵⁶ KOÇAK, *Devlet ve Egemenlik*, s. 96-97.

¹⁵⁷ AKAD / DİNÇKOL, *Genel Kamu Hukuku*, s. 107.

¹⁵⁸ Hobbes'un din ve devlete ilişkin görüşü için bkz. AKAD / DİNÇKOL, *Genel Kamu Hukuku*, s. 108-109; GEMALMAZ, Mehmet Semih, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, Legal Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 95.

yetkisinden de sözleşmeyle birlikte Leviathan lehine feragat edilmiştir. Artık hiçbir kişi ya da kurum dini kuralları açıklama veya uygulama yetkisine sahip değildir. Bu yetki sadece Leviathan’a aittir. İnsanlar Leviathan’ın buyruklarına uymakla yükümlüdür. Toplumda herkes dini kuralları yorumlamaya kalkarsa yine korku ve kargaşa olacaktır. Eğer devlet otoritesinin yanında başkaca otoriteler olursa, güçlü ve güçsüz arasındaki çatışma tekrar doğacaktır.¹⁵⁹

Hobbes’un bütün kaygısı korku ve şiddetin hüküm sürdüğü bir ortamdan kurtulmak ve mutlu, güvenli bir yaşamı sağlamak gibi görünmektedir. Bu kaygıyla bütün güçleri ve şiddet kullanma yetkisini devlete teslim etmiştir. Burada derin bir nefes çektikten sonra; modern olarak kabul edilen devletin doğduğunu, okun yaydan çıktığını ve devlet aklının,¹⁶⁰ artık inkâr edilemez bir şekilde filizlendiğini görürüz. Ancak bu nefes, bir rahatlama ya da endişe belirtisi olarak algılanmamalıdır. Keza artık devleti tartışmak ve devlet üzerine bir şeyler söylemek daha çok düşünülerek yapılması gereken durum halini almıştır. Din ve devlet arasındaki ilişki, hukuk ve devlet arasındaki ilişki gibi birçok ilişkisel mesele artık bu noktadan başlayarak büyük tartışmalara sahne olmuştur.

Uzun yıllar ayakta kalabilmiş imparatorluklar, bu durumu devlet aklının filizlenip yeşermesine borçludurlar.¹⁶¹ Devletin şiddeti eline alması, yurttaşlarına güveni sağlamış ve onların tarih sahnesinde büyük roller edinmelerine katkı sağlamıştır. Öte yandan aynı şiddetin yurttaşlara karşı da varlık bulması ve insani gücün çok üstünde olan devlet gücünün hiçbir hakka olanak tanımayacak kadar büyük olması, birçok devletin tarih sahnesinden silinip gitmesine de sebep olmuştur.

2.1.1.2 Max Weber

Şiddeti kullanma yetkisini devlete teslim eden bir başka önemli düşünür de Max Weber (1864-1920)’dir. Kuşkusuz, Hobbes’a kadar dünya tarihinde birikerek gelen veriler, Hobbes ve Weber arasında geçen süre içinde de birikmeye devam etmiştir. Örneğin, toplum sözleşmesini kabul ettiği halde, bu sözleşmenin şiddet ve kargaşa sebebinin dışında birçok nedenlerden imzalandığını ileri süren görüşler olmuştur.¹⁶² Ama bu çalışmadaki nihai hedef,

¹⁵⁹ AKAD / DİNÇKOL, *Genel Kamu Hukuku*, s. 108.

¹⁶⁰ Devlet aklı kavramının; Fransızca *raison d’etat*, Almanca *staatsraison*, İtalyanca *ragione di stato* kavramlarına karşılık olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kavram yerine yaygın olarak dilimizde hikmet-i hükümet kavramı kullanılmaktadır. SANCAR, *Mithat Devlet Aklı Kışkacında Hukuk Devleti*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2012, s. 13 vd.; TÜRKÖNE, Mümtazer, “Derin Devlet”, *Doğu Batı Dergisi*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 1997, sy. 1, s. 47.

¹⁶¹ Osmanlı İmparatorluğu devlet aklının ön planda olduğu bir imparatorluk olarak örnek verilmektedir. Bu konudaki açıklamalar hakkında bkz. TÜRKÖNE, “Derin Devlet”, s. 47.

¹⁶² Doğa halinde barış ve huzur olduğunu, sözleşmenin sadece suçluları cezalandırma yetkisini iddia eden John Locke ile yine doğa halinde önceleri eşitlik içinde barış ve huzurun olduğunu daha sonra özel mülkiyet çıktığı için eşitliğin bozulduğunu, sözleşmenin bu eşitliği sağlamak için imzalandığını iddia eden Jean-Jacques

Bourdieu'nün devlet algısını ve simgesel şiddetini ortaya koymaktır. Bourdieu de devleti şiddetle açıklayan Hobbes ve Weber çizgisini takip ettiği için, bu çalışmada aynı çizginin takip edilmesi yerinde olacaktır. Çünkü Bourdieu, düşünömselliği ile ele alınan nesnenin tarihsel gelişimini takip etmeyi ögütlemiştir. Dolayısıyla Bourdieu'nün devlet alanına ilişkin açıklamalarında en önemli düşünür olarak görölen Weber, bu çalışmada ikinci nokta olacaktır.

Babası tarafından iki çocukla terk edilmiş bir anneye sahip Hobbes'un aksine, hukukçu bir babaya ve kapitalist bir aileden gelen, dindar, kültürlü ve hümanist bir anneye sahip olan Weber; Diltey, Mommsen gibi düşün dünyasının ünlü isimlerinin de aile dostu olması sebebiyle bir hayli seçkin çevrede yetişmiştir. Sosyolojik sorunlar ve sosyal olgular üzerinden hareket eden düşünürler arasında öne çıkan Weber'in yapıtlarında, annesinin dindar eğilimi ve ailesinin dışa dönük yaşamı arasındaki gelgit etkili olmuşa benzemektedir.¹⁶³

Modern devlete ilişkin çalışmaları; modern devletin kullandığı örgötsel araca dikkat çekerek yapılan çalışmalar ve modern devletin bileşenlerine dikkat çekerek yapılan çalışmalar olarak bir ayrıma tabi tuttuğumuz vakit, Weber'in çalışmaları modern devletin kullandığı araçlara dikkat çeken çalışmalarda belki de en yetkin olanlardan birisidir.¹⁶⁴ Weber; devleti, yaptıklarının yani görevlerinin içeriği ile değil daha çok sosyolojik yönden önemli bir araç olarak nitelendirdiği fiziksel şiddeti kullanması sebebiyle tanımlamaya çalışmaktadır. Weber'e göre devlet, belirlenmiş bir coğrafi sınır içinde fiziksel şiddet ve baskı tekelini elinde tutan ve uygulayan tarafıyla değerlendirilmelidir. Bir egemenlik durumunun devlet olarak değerlendirilebilmesi için, egemenin varlığının ve koyduğu kuralların geçerliliğinin coğrafya yönünden belirli bir bölge içinde fiziksel şiddetin veya baskının sürekli olarak uygulanması yoluyla güvence altına alınması durumu gerekmektedir. Tabii ki devletin bu uygulamayı yapabilmesi ve varlığından söz ettirebilmesi için egemen olanlar tarafından öne sürölen otoriteye egemen olmayanların itaat etmeleri, yani rıza göstermeleri de zorunluluk arz etmektedir.¹⁶⁵

Rousseau sözleşme teorisini savunanların başında gelmektedir. Bu konuda bkz. GÖZLER, *Devletin Genel Teorisi*, s. 38-39.

¹⁶³ Max Weber'in en çok bilinen eserleri; *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, *Sosyal Bilimlerin Metodolojisi*, *Meslek Olarak Siyaset*, *Şehir/Modern Kentin Oluşumu*, *Din Sosyolojisi*, *Ekonomi ve Toplum*, *Bürokrasi ve Otorite* olarak sıralanabilir. Bütün eserleri, Türkçe olarak farklı yayın evlerinde bulmak mümkündür. Weber'in kısaca yaşamı ve sosyal bilimlerdeki düşünsel konumu için bkz. ÖKTEM/ TÜRKBAĞ, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, s. 357 vd.

¹⁶⁴ Modern devletin bileşenlerine dikkat çekerek yapılan çalışmalar daha çok devletin ne olması gerektiği ve ne yapması gerektiği gibi sorulara cevap arayarak yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalarda devletin görevi ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu konuda bkz. PIERSON, *Modern Devlet*, s. 21.

¹⁶⁵ EKŞİ, Hülya, "Bugünü Anlamak İçin Max Weber'i Yeniden Okumak", <http://www.ijmeh.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/219/168>, ET. 04.03.2014s. 191.

Weber'e göre; faaliyetlerinin sonuçlarına ve eylemlerinin amaçlarına dikkat çekerek yapılan devlet değerlendirmeleri, siyasal örgütün el attığı faaliyet alanlarının çokluğu sebebiyle bizi yanıltan bir değerlendirme olur. Devlet gıda temininden tutun da güzel sanatları korumaya kadar her türlü faaliyete el atmaktadır. Kısaca, devlet örgütünün ilgisini çekmeyen hiçbir faaliyet alanı söz konusu değildir. Bu sebeple devletin görevlerinin dikkate alınması ve bu görevlere göre devlete anlam yüklenmeye çalışılması doğru olmayacaktır.¹⁶⁶ Devletin mutlak suretle kendine özgü araçlarla yani fiziksel şiddet ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Sadece meşru bir fiziksel güç tekeli, bütün idareyi yürüten memurların ve egemenlik altına alınanların itaatini sağlar ve sürdürebilir.¹⁶⁷

Weber'e göre; egemenlik için örgütlenmiş bir kuruluş, sınırları belli bir coğrafi alan içinde yürütme memurlarınca fiziksel bir zorlama ya da tehdit altında sürekli olarak güvenceye alınmışsa, siyasi bir kuruluş olarak değerlendirilir. Kuralların uygulanmasında, yürütme memurlarının meşru olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip olduğu, kurumlaşmış nitelikteki siyasi birlik etkili olmakta ise bu organizasyon devlet olarak değerlendirilmelidir.¹⁶⁸

Şiddet ve korkunun görece hüküm sürmediği bir ortamda yetişen Weber'in neden devleti şiddet tekeli ile açıklama girişiminde olduğu kuşku uyandırmış olabilir. Weber özünde kapitalizmin rahatlıkla işleyebileceği bir sistem arayışı içindedir. Bu arayışta, yukarıda belirttiğimiz kapitalizm ile yaşayan aile ve çevre faktörü etkili olmuştur. Kapitalizm; içte ve dışta egemen, sosyal olgulara bakarak oluşturduğu hukuk kurallarını uygulayan, uymayanları cezalandıran rasyonel bir gücün olduğu ortamda rahatlıkla hüküm sürebilecektir. Bu yüzden belli bir coğrafi alanda hüküm süren büyücülerin, falcıların ve geleneksel sebeplerle ortaya çıkan karizmatik liderlerin elinden gücün alınıp rasyonel hukuku uygulayacak devlete teslim edilmesi gerekmektedir.¹⁶⁹

Weber, aslında açık bir biçimde, “devletin ne olması gerektiğinin değil ne olduğunun” tanımını yaptığını vurgulamaktadır.¹⁷⁰ Böyle olunca da bir devlet tanımı yaparken net

¹⁶⁶ WEBER, *Bürokrasi ve Otorite*, s. 43.

¹⁶⁷ WEBER, Max, “Politics as Vocation”, (ed. H.H. Gerth C.W Mills), <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf>, ET. 05.04.2014, s:1-2; PIERSON, *Modern Devlet*, s. 22.

¹⁶⁸ WEBER, *Bürokrasi ve Otorite*, s. 42.

¹⁶⁹ Weber'in devlet ve hukuk hakkındaki görüşlerinin değerlendirmesi için bkz. ÖKTEM / TÜRKBAĞ, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, s. 371 vd.

¹⁷⁰ Weber; devletin ne olması gerektiği fikrini, devletin ne olduğunu açıklayarak gizleme niyetindedir. Aslında kapitalizm için rahat ve güvenilir ortamın bütün gücü elinde bulunduran bir iktidar sayesinde sağlanacağını farkındadır. Fakat bu iktidarın da yeri geldiğinde rahatlıkla değiştirilebilmesi gerekir. Bu noktada da sosyal olguları dikkate alacak bir hukuk sistemini ve bu hukuk sistemiyle seçilen bir iktidarın yine bu hukuk sistemiyle

davranmaktadır. Weber'e göre devlet; belli bir coğrafi alan üstünde fiziksel şiddetin meşru kullanım tekeli elinde bulunduran insan topluluğudur.¹⁷¹ Bu tanımda vurgu yapılan üç nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, belirli bir coğrafi alan üzerinde kurulmuş siyasi bir oluşuma dikkat çekilmesidir. İkincisi, fiziksel şiddet tekelinin teslim edildiği bir devletten bahsedilmesidir. Sonuncusu ise meşru olarak yetkilendirilmiş bir siyasi teşkilatın vurgulanmasıdır. Weber'e göre tecrübeler, devletin sadece maddi duygulara veya ideal amaçlara hizmet ederek ayakta kalamadığını göstermektedir. Bu sebeple devlet, kendi otoritesinin meşruluğu noktasında bir inanç da oluşturmalıdır.¹⁷²

Hayat hikâyelerinin, bilimsel bakış açılarına etkilerini gözlemlediğimiz Weber ve Hobbes; toplumsal güvenlik için kamu gücünün önemini ön plana çıkarmaktadırlar. İki düşüncede de kamu gücünün meşru bir temele dayandığı bir düzende insanların barış, huzur, mutluluk ve avantajlar içinde yaşayacağı vurgulanmaktadır. Aslında hayatını temel alan düşünümseelliğini hatırlayacak olursak, bu üç noktaya Bourdieu'nün nasıl eleştiriler getireceğini tahmin etmek çok da zor olmayacaktır.

2.1.1.3 Pierre Bourdieu

Bourdieu, devlet üzerine konuşmaya, bunun ne kadar zor, tehlikeli ve hataya düşürme riski yüksek bir girişim olduğunu not ederek başlamaktadır.¹⁷³ Düşüncelerimizin en mahrem köşesinde bile mevcut olan devlet düşüncesiyle bağların kopartılmasının ne denli zorunlu, ama bir o kadar da zor olduğundan bahseden Bourdieu'ye göre; eğer söz konusu devlet ise ne kadar şüphelenilirse şüphelenilsin az olacaktır.¹⁷⁴ Kuşkusuz devlet üzerine bir şeyler söylemenin tehlikeli olduğu ve devleti incelerken şüphe ile yaklaşılması gerektiği uyarısını yapan Bourdieu'nün birçok gerekçesi vardır. Devlet üzerine sayılamayacak kadar çok miktarda tarih çalışmasının ve devlet hakkında üretilmiş bir yığın kuramın olması onun gerekçelerinden sadece birkaçı olarak gösterilebilir.¹⁷⁵ Tarihi konusunda kesinlik olmayan bir nesne olarak kabul edeceğimiz devletin, Bourdieu düşünümseelliğinde irdelenmesi zordur. Bu zorluk sadece devlet tarihinin kesinlik içermemesinden değil, içinde bulunduğumuz bir

görevden alınabilmesini meşru görmektedir. Weber'e göre seçilmiş devlet başkanı için de kapitalizme hizmet eden yasalar geçerlidir. WEBER, *Bürokrasi ve Otorite*, s. 56-57.

¹⁷¹ Weber'in siyasi iktidarda güç, coğrafi sınır ve meşruluk unsurlarına dikkat çeken görüşleri için bkz. WEBER, Max, "Sosyoloji Yazıları", (çev. PARLA, Taha), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, s. 239 vd.; Weber'in devletle ilgili tanımı için bkz. PIERSON, *Modern Devlet*, s. 23.

¹⁷² WEBER, *Bürokrasi ve Otorite*, s. 50

¹⁷³ BERKURT, A. Günce, "Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu'nün 1989-1992 Yılları Arasında Collège de France'da Verdiği Dersler", *İÜEF Sosyoloji Dergisi*, c. 3, sy. 25, İstanbul 2012, s. 34

¹⁷⁴ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 94.

¹⁷⁵ BERKURT, "Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu'nün 1989-1992 Yılları Arasında Collège de France'da Verdiği Dersler", s. 41.

nesnenin dinamiklerinden kendimizi soyutlarken yaşayacağımız problemlerden de kaynaklanmaktadır. Bourdieu'nün düşünümSELLİĞİNİ hatırlayacak olursak; inceleme konusu nesnenin sağlıklı bir şekilde irdelenmesi için araştırmacının, kendisinin ve araştırdığı nesnenin tarihsel sürecini yani habitusunu şekillendiren yatkınlıklarını dikkate alarak çalışma yapması gerekmektedir. DüşünümSELLİĞİNE göre; habitusu dikkate alarak alan üzerinde ilişkisel bir çalışma yapmak, bizim çalışmamızın nesnel olmasını sağlayacaktır. Oysa devlet nesnesinin ele alınacağı alanın iktisadî, entelektüel, eğitimsel gibi farklı alanları kapsayan bir üstsel alan olması ve bu alanların her birinin ilişkisel düşünmek açısından derinliğe sahip olması; devlet üzerine çalışmayı zorlaştırmakta ve yapılan çalışmayı şüpheli bir çalışma haline getirmektedir.¹⁷⁶

Konuya ilişkin bu notu düşerek giriş yapan Bourdieu; devlet hakkındaki düşüncelerini Weber'in yaklaşımını ele alarak devam ettirmektedir.¹⁷⁷ Devleti yeniden düşünmek ve değerlendirmek için üç önemli noktaya dikkat çeken Bourdieu; ilk olarak, düşünümSELLİĞİNDE de vurguladığımız “alan” kavramı ile Weber'in tanımında gördüğümüz coğrafi sınır arasındaki farkı göstermektedir.¹⁷⁸ Bourdieu'ye göre devlet sınırları belli bir alan olarak kabul edilmemelidir. Belki tarihsel süreçte ilk devletler için ya da bazı devletler için bir coğrafi sınır öngörülebilir; ama artık coğrafi olarak devlete bir sınır çizmek imkânsızdır. Devletin çapının, sınırlarının, görevlerinin ve aldığı şeklin tarih boyunca değişime uğradığını ifade eden Bourdieu, devleti sadece belirli sınırlar içine alarak dikkate alan algının değiştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bourdieu'ye göre; kültürel unsurları da dikkate alan tanımlamalar yapmak ve kamuya ait malların dağıtımını yapma tekeli eline alan kurumlar olarak bürokratik bir alan algısını yerleştirmek daha yerinde bir yaklaşım olacaktır.¹⁷⁹

Günümüzde devlet gücünün sirayetini coğrafi ya da fiziki herhangi bir sınırın içine hapsedmek imkânsızdır. Artık bir devletin vatandaşı üzerinde uyguladığı kuralların etkisi belirli bir fiziki sınırı çoktan aşmıştır. Açık denizlerde seyreden bir gemiden tutun da uzaya gitmiş bir mekiğe kadar, her yerde devletin tanımladığı kuralların etkisi hissedilebilmektedir. Bu durum devletin sadece tekeline aldığı cezalandırma yetkisi açısından, yani devletin ne

¹⁷⁶ BERKURT, “Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu'nün 1989-1992 Yılları Arasında Collège de France'da Verdiği Dersler”, s. 48.

¹⁷⁷ Bourdieu; devlete ilişkin tanımlamasında Weber'in (Devlet, belli bir toprak parçası üstündeki fiziksel şiddetin meşru kullanım tekeli başıyla talep eden insan topluluğudur.) tanımlamasını biraz dönüştürerek kullandığını kabul etmiştir. Bu konuda bkz. BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 99.

¹⁷⁸ Burada alan kavramında hatırlanması gereken önemli nokta, araştırmaya konu olan alanın sınırlarının o alanın içinde belirleneceği hususudur. Bourdieu'ye göre çalışma konusu alana girilmeden belirli bir sınırın çizilmesi doğru değildir. Bu konuda bkz. BOURDIEU / WACQUANT, *DüşünümSEL Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 84 vd.

¹⁷⁹ WACQUANT, Loic, “Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek”, (söy. BOZÇALI, Fırat / AYDIN, Seda / ÖZDEN, Canay), (çev. ŞAŞMAZ, Aytuğ), <http://www.loicwacquant.net/assets/Papers/LW-interviewBIRIKIM.pdf>, ET. 07.04.2014, s. 2.

olduğu yönüne dikkat çeken yaklaşımlar bakımından değerlendirilmemelidir. Bourdieu'nün devletin sınırlarını genişleten bakış açısı, devlete ne olması gerektiği yönünden yaklaşan görüşler açısından da geçerlidir. Örneğin, devletten yoksulluk yardımı alan bir bireyin uzun süreli yaptığı bir sınır ötesi seyahatte, bu yardımı almaya devam etmesi ya da eğitimini yurt dışında sürdürmek isteyen bir öğrencinin vatandaşı olduğu devletten burs ve benzeri yardımlar alması, devletin sosyal görevinin sirayeti açısından da fiziki bir sınırlandırmaya tabi olmadığının göstergesidir.

Bu açıklamalardan sonra, Bourdieu'nün devleti sadece tek yönü ile değerlendirmeyen bir bakış açısına sahip olduğu şüphesi uyanmış olabilir. Daha önce modern devleti inceleyenlerin, devletin ne olduğuna yani devletin bileşenlerine dikkat çeken düşünürler ve ne olması gerektiğine yani devletin görevine dikkat çeken düşünürler olarak ayrıma tabi tutulabileceğinden bahsetmiştik. Bourdieu devleti, her iki yönünü de dikkate alarak anlamaya çalışmaktadır. Bu, Bourdieu'nün devlete ilişkin ikinci önemli vurgu noktasıdır. Yüzlerce yıllık mücadelenin sonucunda modern rasyonel devletin sağ eli ve sol eli olmak üzere iki eli olduğunu iddia eden Bourdieu; kontrol eden, disipline eden, kıt kaynakları idare eden, ceza hukukunu düzenleyen, ordu, polis kuvvetleri, hapishane gibi sistemlerin ön planda olduğu eli “sağ el” ve bakan, besleyen, koruyan barınma, sağlık, eğitim gibi hizmetleri karşılayan eli de “sol el” olarak değerlendirmektedir.¹⁸⁰

Bourdieu'nün yukarıdaki açıklaması devleti sadece şiddet ile gören yaklaşımı eksik bulduğunu göstermektedir. Zira, artık devlet sadece ateş püsküren, istediğinde her yeri yakıp yıkan koskoca bir ejderha görüntüsünden çıkmış; vatandaşına sevgi ile bakabilen ve yardım eli uzatabilen ama yine de kocaman elleri ve gözleri olan iri cüsseli animasyon karakteri *Şrek*¹⁸¹ gibi bir başka görüntüye bürünmüştür. Bourdieu belki de devletin böyle olmasını arzulamaktadır. Ancak devlet bu noktada yardımı da başka bir tekeli eline alarak uygulamaktadır. Bourdieu; bu hususta Weber'in kuramını geliştirerek tarihçilerle sosyologları barıştıran bir kuramcı gibi gördüğü Elias'ın vergi tekelleşmesi üzerine görüşlerine dikkat çekmektedir.¹⁸²

¹⁸⁰ WACQUANT, “Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek”, s. 2.

¹⁸¹ William Steig'in 1990'da yazdığı bir masaldan uyarlanmış, Oscar ödüllü filmin kahramanı. Türkçe'ye *Şrek* olarak geçen filmdeki kahramanın adının İbranice *Şreck* ya da Almanca korku, şiddet anlamına gelen *Schreck* sözcüğünden geldiği düşünülmektedir. Filmin yanında çeşitli oyunları da olan animasyon kahramanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.shrek.com/>, ET. 07.04.2014; [http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Erek_\(film\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Erek_(film)), ET. 07.04.2014.

¹⁸² Bourdieu'nün Elias hakkındaki görüşleri için bkz. BERKURT, “Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu'nün 1989-1992 Yılları Arasında Colège de France'da Verdiği Dersler”, s. 46 vd.

Bourdieu'nün devlet üzerine yeniden düşünülmesini gerekli kılan üçüncü ve en önemli vurgusu ise simgesel iktidardır. Bourdieu'ye göre simgesel metaların merkez bankası olan devletin maddi iktidarı kullandığı, orduyu, polisi, hapishaneyi kontrol ettiği ve vergi tekeli eline alarak bazı sosyal görevler üstlendiği birçok kuram tarafından ileri sürülmekte ve kabul edilmektedir. Ancak devletin; zihinsel kategorilerin biçimi üzerinde kurduğu iktidarı ve gündelik etkinlikleri anlamlandırma yetkisini eline alarak kullandığı iktidarı konu alan kuram bulunmamaktadır.¹⁸³ Thomas Hobbes'tan bu tarafa ne Elias'da ne de Weber'de belirtilmeyen ve üzerine hiç konuşulmayan simgesel şiddetin oluşmasını sağlayan simgesel iktidar, Bourdieu'nün devletin yeniden düşünülmesi için ortaya koyduğu en önemli husus olarak kabul edilebilir. İşte bu noktada Bourdieu'ye göre devlet; fiziksel şiddet tekeli ve vergilendirme tekeli elinde bulundurmanın yanında simgesel şiddet tekeli de başarılı bir şekilde elinde tutmaktadır.¹⁸⁴ Bir başka ifadeyle devlet; toplumsal düzene ve aynı zamanda hem fiziksel, hem de simgesel hâkimiyet ile fiziksel ve simgesel şiddete ait gizli ilkelere verilen isimdir.¹⁸⁵

Bourdieu; devlet tanımını, simgesel şiddet ve simgesel iktidar gibi kavramları uzunca süre araştırdıktan sonra ortaya koymuştur. Simgesel şiddet ve simgesel iktidar gibi konuları çalışırken dahi devlet üzerine çalıştığının farkında olmadığını ifade eden Bourdieu; devlet üzerine çalışmaya başladıktan sonra kendisinin de simgesel şiddetin kurbanı olduğunun farkına varmıştır.¹⁸⁶ Bu farkındalıktan sonra simgesel şiddeti kullanan güçleri araştırmaya başlayan Bourdieu, maddi iktidarın yanında devletin sahip olduğu simgesel bir iktidarın varlığını tespit etmiştir.

Devlet zihniyetlerinin arkasına gizlenmiş ve aynı zamanda devlet zihniyetlerini arkasına almış iktidar zihniyetleri; şiddet kullanma tekeli farklı görünümlere sokarak sürekliliğini sağlamaktadır. Çocuklarımızı, dostlarımızı, inanışlarımızı, haklarımızı, özgürlüklerimizi barındıran devletin her alanında karşımıza çıkan iktidarlar; bu iktidarlarını kimi zaman açıkça gösterirken, kimi zaman gizliden gizliye hissettirmektedir. Sosyal ve siyasal alanlarda iktidar zihniyetinin ne olduğuna bakmak, “maddi iktidarı” ve maddi iktidarı da kapsayan “simgesel iktidarı” ortaya koymak; gizliden gizliye işleyen simgesel şiddetin ne olduğunu ve devlet alanında en üst noktada olan siyasi iktidarın bu şiddeti nasıl kullandığını

¹⁸³ WACQUANT, “Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek”, s. 1-2.

¹⁸⁴ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s.99.

¹⁸⁵ BOURDIEU, Pierre, “Takvimler ve Zamansallığın Yapısı”, (çev. SÜMER, Aslı), *COGITO*, sy. 76, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 75.

¹⁸⁶ ÖKTEN, Nazlı, “Devlet Üzerine: Son Bir Hesaplaşma”, *COGITO*, sy. 76, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 80-81.

ortaya koymak açısından önemli görünmektedir. Keza ilk devlet fikrinden bu tarafa, devlete teslim edilen yetkilerin kim veya ne tarafından, nasıl kullanacağı hususunda yaşanan tartışmalar; devlet ve iktidar kavramları arasında bir bulanıklığa sebebiyet vermektedir. İktidarın ne olduğu hususunda bir belirlilik, maddi iktidarın yanında simgesel iktidarı ve onun kullandığı simgesel şiddetin ne olduğunu anlamamızda yardımcı olacaktır.

2.1.2 Maddi ve Simgesel İktidar Zihniyeti

İnsan, tabiatın birinci dersi olan hayatını idame ettirmek duygusuyla, emir ve isteklerine uymak zorunda olduğu, birbirine girmiş iktidarlara dolu bir topluluğun üyesi olarak dünyaya gelmektedir.¹⁸⁷ Eğer insan bu iktidarlara emir ve isteklerini yerine getirmese, birinci dersi olan hayatını idame ettirmekte zorlanır, bekli de hiç idame ettiremez. İnsanın emir ve isteklerini yerine getireceği iktidarı tanıması hatta özümsemesi, onun davranışlarını sergilerken çok zorlanmamasını sağlamaktadır. Ancak insanın bir davranışı zorlanmadan sergileyebilmesi, onun için en rahatlatıcı durumun bu olduğu manasına gelmemektedir. İktidarı tanımak ve özümsemek sadece davranış sergilemeyi kolaylaştırmaktadır.

İktidarı tanımak için arayışa giren düşünürler, iktidarın dar anlamıyla siyasal iktidarı ve geniş anlamıyla sosyal iktidarı nitelendirdiğini vurgulayarak ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır.¹⁸⁸ Bourdieu'nün maddi ve simgesel iktidar nitelemesi ise siyasal alanda ve sosyal alanda incelenen iktidar açıklamalarına bir katkı olarak değerlendirilebilir.

2.1.2.1 Sosyal Alanda Maddi ve Simgesel İktidar Zihniyeti

Yaşadığımız ortamlarda temelde eşitsizlikten kaynaklanan bir farklılığın insanların birbirlerini etkilemelerine sebep olduğunu görürüz. Bazılarının sahip olduğu araçlar, statüler, yetenekler; onlara diğerlerini etkileme, yönlendirme ve hatta kontrol altına alabilme olanağı sağlamaktadır. İşte bu aktörlerden birinin diğerini yönlendirmesi, davranışlarını kendi isteklerine göre etkilemesi ve kendi isteklerine uydurması, iktidar ile açıklanmaya çalışılmıştır.¹⁸⁹ Özünde bir kontrol ilişkisine dayanan iktidar kavramı, kontrol ilişkisinin yanında genel ve geniş anlamı ile başkalarının davranışlarını etkileyebilme ve idare altına alabilme olanaklarını da kapsamaktadır.¹⁹⁰ Başka bir deyişle ilişki halindeki iki veya daha

¹⁸⁷ ÇAM, Esad, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2005, s. 89.

¹⁸⁸ KAPANİ Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 17. Basım, Ankara 2005, s. 47.

¹⁸⁹ DURSUN, Davut, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 91.

¹⁹⁰ KAPANİ, *Politika Bilimine Giriş*, s. 46.

fazla varlık arasında, biri veya birilerinin diğeri ya da diğeri üzerinde meydana getirdiği etki ve kontrol olgusu iktidar olarak açıklanmaktadır.¹⁹¹

İktidarın temel öğelerinden birisi güç ve zorlama olup, genellikle maddi üstünlük ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Diğerlerine göre maddi bir unsur açısından belirli üstünlüğe sahip olanlar, onların davranışlarını ve kararlarını etkileyebilme kontrol altına alabilme olanağına sahip olurlar.¹⁹² Burada Bertrand Russel'in sosyal bilimdeki iktidar kavramını fen bilimlerdeki enerji kavramına benzetmesinde olduğu gibi fiziksel bir üstünlük ön plandadır.¹⁹³

Sosyal alanda, maddi iktidarı açıklamak için birçok örnek ortaya konabilir. Daha küçüklüğümüzde birçok oyunda beraber olduğumuz arkadaşlarımızın fiziki üstünlüğünün onlara maddi anlamda iktidar sağladığını gözlemlemiştir. Basketbol oynarken uzun boylu olanın kısa boylu olana karşı sağlamış olduğu üstünlük ya da uzun atlamada uzun bacaklı olanın kısa bacaklı olana karşı sağlamış olduğu üstünlük, ikili ilişkide iktidarı sağlamada etkili olan maddi farklara örnek olarak gösterilebilir. Aynı şekilde, iktisadi sermayesi fazla olanların diğerleri üzerinde sahip olduğu üstünlük de maddi iktidarı açıklamakta kullanılabilir. İktisadi açıdan sermayesi fazla olanların az olanlar üzerindeki iktidarına, en yaygın şekilde ticari alanda şahit oluruz. Büyük firmaların küçük firmaları yönlendirmesi, kontrol altına alması artık gözler önündedir. Örneğin, satılan ürünlerin fiyatlarını belirlerken büyük firmalarının tavırlarının ne derece etkili olduğu açıktır. Onun yanında işçi ve işveren arasındaki ilişki, iktisadi sermayenin eşitsizliğinden kaynaklanan bir iktidar ilişkisini gözler önüne serer. Maddi iktidara; toprak, çeşitli ürünlerin hammaddesi, silah gücü, kadın erkek arasındaki fiziksel kuvvet gibi farklılıklardan kaynaklanan birçok iktidar örnek verilebilir.

Ancak; bir kişi, sosyal ilişkiler çerçevesi içerisinde, iradesine karşı gelinmesi halinde iradesinin yürütmesini sağlamak için fiziki veya iktisadi gücü sağlayacak maddi farklılıklardan birine sahip olmak zorunda değildir. Kendisinin iktidarına karşı geleni kullandığı araç veya yöntemle bakılmaksızın ikna eden ve bir şekilde kontrolü altına alan kişi, bulunduğu grupta iktidarı sağlamıştır.¹⁹⁴ İktidarda önemli olan nokta; kişinin içinde bulunduğu grupta kontrol sahibi olmak ve kendi iradesine uygun olanın yapılmasını sağlamak olarak değerlendirilir. Bu kontrolü sürdürebileceği herhangi bir unsur, iktidar olan için yeterlidir. Başka bir deyişle kişi; kendi isteği ve arzuları doğrultusunda, içinde bulunduğu

¹⁹¹ DURSUN, *Siyaset Bilimi*, s. 91

¹⁹² DURSUN, *Siyaset Bilimi*, s. 94.

¹⁹³ KAPANİ, *Politika Bilimine Giriş*, s. 46

¹⁹⁴ DURSUN, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 91.

grupta diğer kişi ya da kişileri kontrol altına alabilmesi ve bunu sürdürmesi ile grup içindeki iktidarını kurmuş olur.¹⁹⁵

Bourdieu'nün eşitsizlikleri meydana getiren sermaye tanımlarını hatırlamak, iktidarı kurmak için yeterli olabilecek unsurları değerlendirirken faydalı olabilir. Bourdieu'ye göre eğitim, spor, kültür gibi alanlar ihtiva ettiği şeye göre sınırlı olanı ele geçirmek için girişilen bir mücadeleyi barındırmaktadır. Bu alanlarda mücadele eden aktörlere avantajlar sağlayan farklı sermaye türleri vardır.¹⁹⁶ İktisadi, kültürel, sosyal, fiziksel unsurlardan oluşan birçok sermaye türü avantajlar sağlamakta ve eşitsizliğin meydana gelmesinde rol oynamaktadır. İktidarı ele geçirmek isteyen aktörün içinde bulunduğu alana göre iktisadi, kültürel, sosyal veya fiziksel sermayelerden birisine veya bir kaçına sahip olması kontrol ilişkisinin kurulması açısından yeterlidir. Dolayısıyla sadece iktisadi ya da fiziki üstünlüğe bakarak, başka bir deyişle maddi eşitsizliklere bakarak girişilen iktidar tanımlamaları eksik kalmaktadır. Eşitsizliği meydana getiren diğer unsurlar da gözden kaçırılmamalıdır. Kültürel ve sosyal sermayeler gibi manevi unsurlar, bir yerde kontrol ilişkisini meydana getiren ve iktidarın kurulmasını sağlayabilen unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Bourdieu vurguladığı sermaye türlerini ayırtırmadan iktidarı tanımlamaktadır. İktisadi, fiziksel, kültürel veya sosyal sermaye türlerinin idrak ve ikrar edildiği andan itibaren aldığı biçimi “simgesel sermaye” olarak değerlendirmektedir. Ona göre; iktisadi, kültürel, fiziksel veya sosyal sermayelere sahip olan aktörün sahip olduğu sermayelerin toplam hacminin sosyal uzamda algılanış biçimi ile simgesel sermaye oluşmaktadır.¹⁹⁷ Bu anlamda simgesel iktidar, salt maddi sermaye türlerinin eşitsizliği ile açıklanamayan, içinde kültürel ve sosyal sermayeyi de barındıran, idrak ve ikrar edildiği andan itibaren sermayelerin toplam hacmi sonucunda meydana gelen eşitsizlik ile oluşan bir iktidardır.

Sosyal alandaki simgesel iktidarı açıklamak için sosyal uzam kavramından bahseden Bourdieu; bu kavramı bölgelere ayrılmış bir coğrafi uzamla kıyaslayarak açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre, coğrafi uzamdaki birbirine uzak iki nokta gibi sosyal uzamda da aktörlerin veya grupların sınıfsal açıdan birbirlerine uzak olanları arasında mesafe vardır. Başka bir deyişle; sosyal uzamdaki sınıfsal açıdan farklı olan aktörlerin ortak noktaları, coğrafi uzamda birbirine uzak iki nokta gibi aralıdır. Ancak, coğrafi uzamdaki iki uzak noktanın aksine, sosyal uzamdaki birbirine uzak aktörler fiziki olarak kısa süreliğine ve

¹⁹⁵ KAPANİ, *Politika Bilimine Giriş*, s. 46.

¹⁹⁶ YEL, Ali Murat, “Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLICAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 566.

¹⁹⁷ BOURDİEU, *Seçilmiş Metinler*, s. 195.

aralıklarla da olsa karşılaşmaktadır. Bu aktörler karşılaşmaları esnasında çeşitli noktalarda etkileşime girmektedir. Bu etkileşimde sosyal mesafede üst konumda yer teşkil edenlerin alt konumda yer teşkil edenler üzerinde kurduğu iktidarı simgesel iktidarla açıklayan Bourdieu; alçakgönüllü olanları, kibirli olmayanları ve sade biri olarak nitelendirilenleri sosyal uzamdaki mesafenin ve sınıfsal hiyerarşinin sağlamış olduğu simgesel iktidarı inkâr edip kullanmayanlar olarak nitelendirmektedir. Ancak, bu durumda örtük olarak bir ikrar da vardır. Örneğin bir akademisyen için yapılan “kibirli değil” nitelemesi ya da bir bürokrat için sıradan ve bizden biri nitelemesi, aynı zamanda bu durumun normal dışı bir durum olduğunun nitelemesidir.¹⁹⁸

Bourdieu aralarında uzun bir sosyal mesafe bulunan iki aktörü karşılaştırarak sosyal alandaki simgesel iktidara örnek vermektedir. Bu örnekteki aktörlerden birisi siyahi Amerikalı diğeri ise WASP (*White, Anglo-Saxon, Protestan*) Amerikalıdır. Bu, karşılaşmada bozuk bir İngilizce kullanan siyahi Amerikalı, tahakküm eden WASP’ın dilini benimsemek durumunda kalır. Bu durum iki aktör arasındaki sosyal uzamda iktidar ilişkisini gösterir.¹⁹⁹

Türkiye açısından bu duruma uygun birçok örnek bulunabilir. Bourdieu’nün coğrafi mesafe ve sosyal mesafe benzetmesinden de faydalanarak hem coğrafi uzaklığı ve farklılığı hem de kültürel ve sosyal sermayelerin farklarını ortaya koyabileceğimiz İstanbul’un Nişantaşı ve Rize’nin Ardeşen ilçelerini dikkate alabiliriz. İki nokta arasında coğrafi mesafe kadar sosyal mesafe de dikkat çekicidir. Nişantaşı’nda bir kafede sohbet eden kadın ile Ardeşen’de dertleşen bir kadın arasında sosyal uzamda sahip oldukları konum, sınıfsal farklılığı gözler önüne sermektedir. Türkiye’yi sosyal bir uzam olarak kabul ettiğimizde, Nişantaşı’nda yaşayan kadının sahip olduğu sermayelerin simgesel sermaye olarak karşılığı Ardeşen’de yaşayan kadına göre daha fazla olacaktır. Bu iki kadın arasındaki simgesel sermaye farklılığından oluşan sınıfsal farklılık sadece fiziki veya ekonomik farklılıklar ile açıklanamaz. Ardeşen’de yaşayan kadın zengin bir bal tüccarı ve fiziksel açıdan daha kuvvetli, Nişantaşı’nda yaşayan kadın ekonomik olarak birine bağlı ve fiziksel açıdan daha kuvvetsiz olsa bile sosyal uzamımızda bu aktörlerden Nişantaşı’nda yaşayana yüklediğimiz anlam onun daha fazla simgesel sermayeye sahip olduğunu gösterir. Çünkü Nişantaşı’nda yaşayan kadının sahip olduğu kültürel, sosyal, fiziksel ve ekonomik sermayelerin toplamının toplumsal algımızda oluşturduğu sermaye Ardeşen’de yaşayan kadının sahip olduğundan fazladır. Bu durumda, Ardeşen’de yaşayan kadın ve Nişantaşı’nda yaşayan kadın karşılaşınca

¹⁹⁸ BOURDİEU, *Seçilmiş Metinler*, s. 194-195.

¹⁹⁹ WACQUANT / BOURDİEU, *Düşünsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 138-139.

Nişantaşı'nda yaşayan kadının dilini ve kültürünü kullanmak zorunda kalır. Bu sosyal uzamda bu iki aktör arasındaki iktidar ilişkisini göstermektedir.²⁰⁰

Bourdieu'nün vurguladığı bir başka önemli nokta da; maddi ve simgesel iktidarın analitik olarak birbirinden ayrılabilir görünmesine rağmen, gerçek hayatta birbirinden ayrı düşünülemeyeceğidir. Çünkü; maddi bir dünya var olduğu anda, deneyimleme ve algılama başlar, böylece her maddi ilişki aynı zamanda simgesel bir ilişkiyi de beraberinde taşır.²⁰¹

Bu bölümün ikinci kısmında, simgesel sermaye farklılıklarından oluşan iktidarların uyguladığı simgesel şiddet örneklerinden bahsederken maddi iktidarın ve simgesel iktidarın birlikteliğini irdelleyeceğiz. Bu noktada; iktidarın kurulmasını ve sürdürülmesini sağlayan sermayelerin sadece iktisadi sermaye ve fiziksel sermayeyi içeren maddi sermaye farklılıkları ile açıklanamayacağı, aynı zamanda kültürel sermaye ve sosyal sermayeyi de içeren simgesel sermaye farklılıklarının göz önünde bulundurulması gerektiği önem taşımaktadır.

2.1.2.2 Siyasi Alanda Maddi ve Simgesel İktidar Zihniyeti

İnsanlar arasında bir iktidar ilişkisinin kurulması; en az iki kişiden oluşan grubun ya da grupların mevcut olmasına bağlıdır. Başkalarını itaate zorlayan ve/veya kontrol altına alan bütün beceri ve bilgiler birçok alanda gördüğümüz sosyal iktidarı tanımlar.²⁰² Bourdieu'nün üstsel bir alan nitelmesi yaptığı devlette görülen siyasal iktidar da özünde kontrol ve etki özelliklerini taşır; ancak burada toplumun tümü üzerinde geçerli olan kontrol ve etki gücü söz konusudur.²⁰³ Toplumun tümü de içinde bulundurduğu grupların yapısına ve içinde bulundurduğu insanların sayısına göre değişir.²⁰⁴ Ancak salt insan sayısı ya da grupların yapısal özelliği de siyasi iktidarı açıklamak için yeterli değildir. Örneğin; yapısal olarak benzerlik gösteren kabile şefleri, site devleti yöneticileri, imparatorlar, feodal beyler, çağdaş ulusların hükümetleri siyasi iktidar olarak değerlendirilirken; toplumun tümünü kapsamayan

²⁰⁰ Bu duruma ilişkin yerli filmlerde de birçok örneği bulabiliriz. Türk sineması açısından artık unutulmaz bir sanatçı olarak kabul edilen Kemal SUNAL'ın ve Perihan SAVAŞ'ın başrolünü oynadığı "Sosyete Şaban" filminde ekonomik ve fiziksel sermayesi fazla olan Şaban Ağa ile kültürel ve sosyal sermayesi fazla olan Peri'nin toplam sermayelerinin sosyal uzamdaki algılanışı sonucunda sahip oldukları simgesel sermayelerden kaynaklanan sınıfsal farklılık ve bu sınıfsal farklılığı ortadan kaldırmak için sermayelerin mübadelesi gözler önüne serilmektedir. Filmde iktisadi sermayenin kültürel sermaye ve sosyal sermaye için harcanması dikkat çekicidir. Bu durum, iktidar üzerine yapılacak çalışmalarda salt maddi unsurları ön plana alarak yapılacak açıklamaları yanlışlar niteliktedir. Film hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "Sosyete Şaban", http://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyete_%C5%9Eaban, ET. 21.04.2014.

²⁰¹ WACQUANT, "Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek", s. 4.

²⁰² DAVER, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Doğan Yayınevi, Bilimsel Araştırmalar Dizisi 3, Ankara 1969, s. 100.

²⁰³ KAPANİ, *Politika Bilimine Giriş*, s. 48.

²⁰⁴ TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, Beta Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2009, s. 91.

sendika, dernek gibi gruplardaki yöneticiler siyasi iktidar olarak değerlendirilmez.²⁰⁵ Siyasi iktidar toplumun kendi içindeki irili ufaklı, ayrı veya iç içe girmiş üyeleri olan grupların üzerinde bir iktidardır. O halde siyasi iktidar için; üstsel alanda hâkimiyetini sürdüren, tepeden tabana doğru bir yetkiler, mertebeler, rütbeler dizisi taşıyan iktidarların en üstündeki iktidardır. ²⁰⁶ Siyasi iktidar, bu üstünlüğü ile üstsel alan kapsamında kalan alanındaki dinamikler ile oynama yetkisini de elinde bulundurmaktadır. Burada siyasi iktidar; sadece iktisadi alanlarda iktidarını sürdüren aktörleri değil kültür, eğitim ve sosyal ilişkiler gibi önem taşıyan tüm alanlarda iktidarını sürdüren aktörleri yönlendirme ve bu alanlardaki oyunun kurallarını belirleme yetkisine sahiptir.

Siyasi iktidarı kendinden aşağıdaki iktidarların üzerinde bir iktidar oluşu ile nitelemekten ziyade kendinden yukarıda bir iktidar olmaması ile de değerlendiren görüşler bulunmaktadır. Böyle bir yaklaşım, siyasi iktidarın egemenlik kavramı ile özdeşleşmesine yol açabilir.²⁰⁷ Bu görüşe göre siyasi iktidar, siyasi toplumun en gelişmiş olan üstsel alan devlette ortaya çıkmaktadır ve devletin varlık koşulu olan egemenliği kullanmaktadır.²⁰⁸ Ancak, siyasi iktidarın egemenliği kullanması yaklaşımı “devlet” ile “siyasi iktidar” kavramlarının karıştırılmasına yol açabilecek bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir. Kanaatimizce, siyasi iktidarın devlet ve egemen olmasından değil, devletin ve egemenliğin sahip olduğu yetkileri yürütmesinden bahsedilmesi daha yerinde olabilir.

Siyasi iktidara yukarıdan aşağıya doğru ya da aşağıdan yukarıya doğru yetkiler mertebeler dizisi olarak bakıldığında, diğer grupları da kapsayan geniş bir alanda etkisini gösteriyor olması, toplumun maddi manevi bütün unsurlarını kapsayan en büyük alan devlette yetkili olması dikkat çeken husustur. Yani siyasi iktidar; ülkedeki tüm toplumun ve bireylerin davranışlarını etkileyen, belirleyen ve kendi isteğine uydurabilen üstün iktidardır. Eğer söz konusu olan toplumun bir kesimi değil de tümüyle ve devlet alanında faaliyet gösteren alanların tamamı ise, orada siyasi iktidar vardır.²⁰⁹ Küçük grupların içindeki sosyal iktidarlar ile arasında bir astlık üstlük ilişkisi olan siyasi iktidar, diğer iktidarların hepsinden üstte yer

²⁰⁵ ÇAM, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 328.

²⁰⁶ DAVER, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 99. Türk silahlı kuvvetlerinde uygulanan onluk sistem ve siyasal alandaki iktidar benzerliği örnek olarak kullanılabilir. Bir albay, kapsamında kalan tüm subayların (yarbay, yüzbaşı, teğmen) kurallarını değiştirebilir veya onaylayabilir. Üstsel alanda iktidarını kurmuş olan güç de kapsamında kalan bütün alanlardaki iktidarların kurallarını değiştirebilir veya onaylayabilir.

²⁰⁷ ÇAM, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 328.

²⁰⁸ Siyasi iktidar, devlete verdiğimiz yetkilerin belirli bir dönemde yürütülmesini sağlayan iktidardır. GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitapevi, 15. Baskı, Ankara 2007, s. 16.

²⁰⁹ KIŞLALI, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitap Evi Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1994 s. 95; DURSUN, *Siyaset Bilimi*, s. 101.

almaktadır.²¹⁰ Toplumdaki bütün insanlar ve gruplar en üstte siyasi iktidara bağlıdır.²¹¹ Hiç kuşkusuz bu kadar güçlü bir iktidarı kabullenmeyen ve benimsemeyen küçük gruplardaki iktidarlar, tutunmakta zorluk çeker ve yok olma tehlikesi ile karşılaşır.

Siyasi iktidara bu üstünlüğü sağlayan eşitsizliklerde, maddi anlamda kullanmakla yetkili olduğu sermayeler ön plana çıkmaktadır. Örneğin, feodal düzende lordların sahip olduğu iktidar maddi anlamda üstünlük ile açıklanabilecek bir iktidardır.²¹² Toprağı ya da parası fazla olanın az olana karşı sahip olduğu üstünlük, onların maddi anlamda diğerleri üzerinde iktidar olmasını sağlamaktadır. Hobbes'un ve Weber'in devlete verdiği fiziksel şiddet tekeli, tam olarak maddi anlamda üstünlükler ile sürdürülen siyasi iktidarı açıklamak için gerekmektedir. Devlet alanında iktidar olanların kolluk kuvveti kullanarak toplumun üzerinde baskı uygulaması, kendi iktidalarına karşı gelenleri hapisanelere atmak gibi yöntemlerle cezalandırması ve kendi iktidarının sürdürülmesini sağlamak için isyanları fiziksel yöntemlerle bastırması maddi anlamda siyasi iktidarı açıklamak için verilebilecek örneklerdir. Bu bakış açısına göre devlet alanında fiziksel şiddet tekeli eline geçirmiş iktidar, maddi anlamda güç ve baskı uygulayarak iktidarını sürdürmektedir.

Bourdieu'nün iktidar kavramını açıklarken öne sürdüğü yaklaşım da siyasi iktidar ile toplumdaki diğer gruplar arasındaki astlık üstlük ilintisini kullanan bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir. Farklı faillerin birbirlerine göre pozisyonlarının ve hareket alanlarının değerlendirilerek kimin ne kadar iktidar sahibi olduğuna bakılabileceğine işaret eden Bourdieu; herhangi bir anda, bürokratik sahanın fotoğrafını çekerek, yani ampirik verileri kullanarak bürokratik saha içerisindeki iktidar dağılımını ve siyasi iktidarın bu karedeki yerini ortaya çıkarabileceğimizi ifade etmektedir.²¹³ Ancak, Bourdieu'nün siyasi iktidarı Hobbes'un ya da Weber'in bahsettiği gibi fiziksel şiddet kullanarak ayakta kalan bir iktidar olarak görmediği ortadadır. Ona göre siyasi iktidar; hem üstsel alanın kapsamında kalan ekonomik, kültürel, sosyal birçok alana müdahale edebilmekte hem de bu alanların içindeki bireylerin habituslarını doğrudan etkileyebilmektedir. Siyasi iktidar kendi iktidarını sürdürmek için sadece fiziksel şiddeti değil, alanlardaki aktörlerin habitusunu yönlendirecek dinamikleri de kullanmaktadır. Örneğin, feodal dönemde lordların kullandığı maddi iktidar ve kilisenin

²¹⁰ KAPANİ, *Politika Bilimine Giriş*, s. 49.

²¹¹ TEZİÇ, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, s. 92.

²¹² WACQUANT, "Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek", s. 3.

²¹³ Bourdieu burada fotoğrafın çekildiği tarihe dikkat edilmesi gerektiği uyarısını da yapmaktadır. Fotoğrafın 30 yıl önce çekilmiş olması ile şimdi çekilmiş olması arasında fark olacağını söyleyen Bourdieu; üstsel alan devlette iktidar olmuş siyasi iktidarın değişim ve dönüşümüne dikkat çekmektedir. Bu değişim ve dönüşüm şiddet kavramında bahsettiğimiz değişim ve dönüşümle aynıdır. Siyasi iktidarın da bürokratik alandaki hâkimiyetini sürdürürken uyguladığı değişim ve dönüşüm dikkat çekicidir. WACQUANT, "Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek", s. 4.

kullandığı simgesel iktidar ayrımı artık ortadan kalkmış, Thomas Hobbes’un tetiklediği modern devlet ve Weber’in desteklediği kapitalist dönüşüm ile birlikte bambaşka bir boyutta keşiştir.²¹⁴ Siyasi iktidar bütün bu iktidarların üstünde bir yer almakta ve bütün alanlarda hakim olan iktidarların sahip olduğu sermayelerin toplam hacmi ile oluşan simgesel iktidarı kullanarak sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

Weber ve Hobbes’un devlete teslim ettiği fiziki şiddetin yanında simgesel bir şiddet kullanımından bahseden Bourdieu, simgesel iktidar kavramını ortaya koyarak simgesel şiddetin ne olduğu hususunda bazı ipuçları vermektedir. Bu noktadan sonra, simgesel şiddetin ne olduğunu ve simgesel iktidarın bu şiddeti nasıl kullandığını irdelemek yerinde olabilir.

2.2 Simgesel Şiddet Manyetizması

2.2.1 Simgesel Düzen ve Simgesel Şiddet

Şiddetin ne olduğuna ilişkin incelemede; üzerinde anlaşılabilecek bir tanım ortaya koymaktan ziyade şiddetin birçok türünün ve sınıflandırmasının olduğunu, dolayısıyla şiddet ortamındaki belirtilerin tespit edilmesinin daha yerinde olacağını görmüştük. Bu kanaati belirtmemizin sebebi, sürekli değişim ve dönüşüme uğrayan şiddetin türlü kılıflar altında kendisini bize sunabileceği ve bu yüzden belirli bir kavram çerçevesinde onu düşündüğümüz zaman bizi yanıltabileceği şüphesiydi. Gerçekten de simgesel şiddet, bu şüpheyi kanıtlar nitelikte bir şiddet türüdür. Şiddet ortamındaki belirtileri ortaya koyarken irdelenen güç ve ihlal unsurları, simgesel şiddette de kendini inceden inceye göstermektedir.

Şiddetin hayatımıza nasıl nüfuz ettiğinin en çarpıcı örneklerinden biri olan “simgesel şiddet”; iktidar olan grupların veya sınıfların düşünme, konuşma, davranma ve benzeri yollarla toplumsal yapıda daha az avantajlı olanlara uyguladığı şiddet türüdür. Bu şiddetin uygulanmasında eğitim, sanat ve medya başta olmak üzere birçok araç kullanılmaktadır. Başka bir deyişle simgesel şiddet iktidar olan sınıfların değerlerinin eğitim, sanat ve medya gibi araçlarla alt sınıflarda olanlara aşılmasını karşılamaktadır. Bu şekilde alt sınıflarda olanlar, iktidar olan sınıfın kendilerine sunduğu modelleri almakta ve iktidar olan sınıfın tahakkümü altında bir döngünün devamına katkıda bulunmaktadır.²¹⁵

Bu durum, Bourdieu’nün daha önce açıkladığımız habitus kavramının daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Hatırlanacağı üzere habitustan bahsederken Bourdieu’nün balık benzetmesinden faydalanmıştık. Bourdieu bu benzetmesinde; bedenleşmiş toplumsallık olarak

²¹⁴ WACQUANT, “Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek”, s. 3.

²¹⁵ İRTİŞ, Vedat, “Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, sy. 24, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2012, s. 48.

habitusu, dünyayı var eden şey olarak görmekte ve bireyin habitusu ile içinde bulunduğu toplumsal dünyayla ilişkiye girdiğinde suyun ağırlığını hissetmeyen bir balık gibi etrafındaki dünyayı çok doğal sandığını belirtmekteydi. İktidar olan sınıfların alt sınıflarda bir habitus oluşturmak maksadıyla eğitim, sanat ve medya gibi araçları kullanarak simgesel şiddetlerini uygulamaları, şiddetin görünmez bir kılıfa bürünmesini sağlamakta ve iktidar olan sınıfların arzuladığı döngünün devamlılığını sağlamaktadır. Bourdieu'nün habitusa ilişkin yarı bilinçlilik durumu nitelemesi yapması da bu döngünün ustaca planlanması neticesinde alt sınıfın davranışlarını iktidar olan sınıfın belirttiği habitusa göre sergilemesinden ve alt sınıftakilerin bu habitusun kendi beğenilerini karşıladığı yanılsamasından kaynaklanmaktadır.²¹⁶

Bourdieu'nün düşünömselliğinde ortaya koyduğu öğütleri hatırlayacak olursak, bir nesne hakkında yargıya varmak için tarihsel sürecine bakmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında iktidar olan sınıfın herkesin rahatlıkla algılayabileceği “fiziksel şiddeti” azaltarak kibar ve görünmez “simgesel şiddeti” yaygınlaştırması normaldir.²¹⁷ Kişilerin fiziksel şiddetten değil, yanlış anlamadan ya da yanlış yorumlamadan zarar görmelerinin simgesel şiddet olduğunu belirten Bourdieu; bu şiddetin dayandığı temel kaynak olarak alt sınıftakilerin habitusunu oluşturan yapılar ile iktidar olan sınıfın yapısı arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Başka bir deyişle Bourdieu'ye göre alt sınıfta olanlar, üst sınıfta olanların çıkarına uygun olan kategoriler aracılığıyla nesnelerle ilişki kurar ve yorumlar. Bu iktidar olan sınıfın isteğine uygun yapılan yorumlar neticesinde alt sınıfta oluşan habitusun iktidar olan sınıfın çıkarlarına çalışması, simgesel şiddetin uygulanmasıyla sağlanmaktadır.²¹⁸

Sosyal alanda simgesel şiddetin bireysel ve toplumsal davranışları etkilediği birçok durum örnek gösterilebilir. Simgesel sermayeleri sayesinde iktidar olanların topluma aşlamış oldukları ürünleri tercih ederek, simgesel şiddet uygulayanların güçlenmesine katkıda bulunuruz. Bu durum alışveriş sürecinde simgesel şiddetin açık bir şekilde gözlenmesidir. Özellikle, habitusu yeni oluşturulmaya başlanan çocuklar en çok sömürülen grubu oluşturmaktadır. İktidar olan sınıfın tercih ettikleri hayat tarzlarının yanında iktidar olan sınıfta bulunanların tercih etmediği; ancak iktidar olan sınıftakilerin çıkarlarına olan ve alt sınıflardakiler tarafından tercih edilmesinin istendiği hayat tarzlarının çocuklara eğitim, sanat ve medya araçları ile aşılması simgesel şiddetin en bilindik örneklerindendir. İktidar olan

²¹⁶ Örnek için bkz. WACQUANT / BOURDIEU, *Düşünömsel Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 118.

²¹⁷ ÖZSÖZ, “Şiddetin Tanımlanması ve Simgesel Şiddet”, s. 28.

²¹⁸ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 198.

sınıflar çocuklarımızın yatak odasına kadar giren medya aracı ile simgesel şiddeti uygulamakta ve toplumsal habitusun oluşmasında rol oynamaktadır.

Alışveriş için oluşturulan habitus, simgesel şiddetin oluşturduğu en masum durumlardan biri olarak değerlendirilebilir. Etki ve yaygınlığı açısından en kalıcı ve korkutucu tür olarak değerlendirilen simgesel şiddet, son kertede fiziki şiddete de dönüşebilmektedir. Habitusun oluşmasında önemli rol oynayan sosyal ve kültürel eğitimler; algı dünyalarında namus davaları, kan davaları, erken evlilik, zorla evlilik veya zorla evlenmekten yasaklama gibi durumları meydana getirmektedir. Kısacası, kültürel habitusa bağlı olarak ortaya çıkan cinayetlerin arkasında yatan; iktidar olan sınıfın, alt sınıfa uyguladığı simgesel şiddettir.²¹⁹

Simgesel şiddeti uygulayan ve simgesel sermayeyi elinde tutan iktidar sınıfları bu döngüdeki sürekliliği sağlayan simgesel metaları tek başlarına piyasaya sürmemektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Bourdieu'ye göre üstsel alan devlette, bütün iktidarlara etkileme gücüne sahip siyasi iktidar, simgesel sermayenin merkez bankası olarak görev yapmaktadır.²²⁰ Başka bir deyişle siyasi iktidar, simgesel şiddetin uygulanmasını sağlayan simgesel sermayeyi geçerli kılma ya da geçersiz kılma yetkisine ve yeni simgesel metaları piyasaya sürme yetkisine sahiptir. Bourdieu'ye göre simgesel metalar, maddi ve manevi olanlar ikileminde genellikle manevi olandan yana kaydırılır ve bu sebeple bilimsel araştırmalar açısından genellikle dikkate değer metalar olarak görülmezler. Manevi olanlar hakkında bilimsel bir alanda bir şeyler söylemeyi meydan okuma olarak gören Bourdieu; simgesel metalar ekonomisinin ilkelerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.²²¹

Simgesel metalar, simgesel sermaye, simgesel şiddet gibi kavramların yer aldığı simgesel düzeni oluştururken Bourdieu; Kant, Marx, Hegel, Weber, Durkheim, Strauss başta olmak üzere birçok düşünürün sınıf, dil, mitoloji, inanç, ideoloji konusundaki yaklaşımlarını incelemiş ve değerlendirmiştir.²²² Bütün bu incelemelerinden sonra Bourdieu; simgesel düzenin üreticisi pozisyonuna devlet alanındaki siyasi iktidarı yerleştirmiştir. Bu durum siyasi iktidarın, simgesel şiddeti devletin şiddet tekelinin içine sokarak kullandığını göstermektedir. Bourdieu, siyasi iktidarın simgesel metaları piyasaya sürme tekeli, simgesel metaların ilan edilmesindeki yöntemi göstererek açıklamaktadır. Yani Bourdieu'ye göre siyasi iktidar

²¹⁹ GÜMÜŞ, “Şiddet Türleri”, s. 14-15.

²²⁰ WACQUANT, “Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek”, s. 1.

²²¹ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 163-164.

²²² Bourdieu'nün sembolik düzene ilişkin hangi düşünürleri ve hangi yaklaşımlarını incelediğini gösteren şematik bir açıklama için bkz. BOURDIEU, *Pierre, Language and Symbolic Power*, (ed. THOMPSON, John B.), (trn. RAYMOND, Gino / ADAMSON, Matthev), First Published by Polity Press, Cambridge 1991, s. 165.

simgesel metaları ilan etme işlemini devletin şiddet tekeli içine sokarak kullanmaktadır. Simgesel metaların topluma duyurulması devletin şiddet tekeli kapsamında olan bir haktır. Bu hakkın kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi için sadece üstsel alan devlette iktidar olmuş siyasi iktidar tarafından kullanılması gerekmektedir. Siyasi iktidarın radyoları, televizyonları, sinema filmlerini, tiyatroları, gazeteleri, dergileri, kitapları, buna benzer duyuru ve ilan etme araçlarını kontrol etme iddiası; bu simgesel metaların kendinden habersiz piyasaya sürülmesinin önüne geçme ve simgesel döngünün kendisi lehine sürdürülmesini sağlama iddiasından kaynaklanmaktadır.²²³ Bu iddiasını büyük ölçüde hayata geçirdiği de ifade edilebilir. Keza, sosyal alanda maruz kalınan simgesel şiddet, siyasi iktidarın onayladığı ve piyasaya sürdüğü simgesel metaların kullanılmasıyla hayatta kalmaktadır. Siyasi iktidarın onaylamadığı ve kendi istikrarına ters düşecek simgesel metalar hayatta kalamamaktadır.

Bu noktada en dikkat çekici hususlardan birisi, yasa çıkarma yetkisi olan dinamiklerde de siyasi iktidarın üstünlüğüdür. Dolayısıyla siyasi iktidar simgesel şiddetin uygulanmasını sağlayacak simgesel metaları piyasaya sürerken yasaları da kullanabilmektedir. Bu simgesel şiddetin yasal olabileceği anlamına gelir. Bu haliyle artık simgesel şiddet sınıflar arası çatışma çıktığında sosyal alandaki ya da devlet alanındaki iktidarın çıkarına düzenlenmiş bir yasa olarak görünür durumdadır.²²⁴

Simgesel düzenin içindeki bütün metalar ve güçler ister siyasi iktidar ister sosyal iktidar tarafından üretilsin, kaynağını sınıflar arası eşitsizliklerden ve farklılıklardan almaktadır.²²⁵ Farklı sınıfların olmadığı bir oyunda simgesel düzen işleyememektedir. Dolayısı ile aynı simgesel sermayeye sahip iki aktör arasında, aynı alanda uygulanmış bir simgesel şiddetten bahsedilmemektedir. Sosyal alanda bu açıklamanın birçok örneği ile karşılaşılmaktadır. İş ilişkisinde her açıdan aynı pozisyonda olan iki kişinin arasında yaşanan ilişki simgesel şiddet doğurmamaktadır. Daha çok simgesel meta biriktirme konusunda bir rekabet görülmektedir. Burada yaşanan ilişki, simgesel şiddet ilişkisi değil içinde bulunulan alanda daha fazla simgesel sermaye elde etmek için girişilen mücadele olarak ifade edilebilir. Bourdieu'nün oyun örneğini hatırlayacak olursak, meslek alanındaki aktörlerin oyunu oynanmaya değer bulması ile bir mücadele doğmuş olur. Aynı sermayeye sahip iki aktör, oyunu oynanmaya değer bulmuştur ve simgesel metaları biriktirme mücadelesine girmiştir. Aktör oyunu oynanmaya değer bulduğu anda eşitsizliğin içinde üst sınıfa karşı bir hayranlık duyduğunu ortaya koymuş demektir. Ne zaman mücadeleye girdiğimiz meslektaşımız üst

²²³ BOURDIEU, *Pratik Nedeler*, s. 114-115.

²²⁴ ÖZSÖZ, “Şiddetin Tanımlanması ve Simgesel Şiddet”, s. 29.

²²⁵ BOURDIEU, *Language and Symbolic Power*, s. 168 vd.

sınıftaki amirimizle yakınlaşır (sosyal sermayesini arttırır) ve simgesel sermayesi bizim önümüze geçerse simgesel şiddete maruz kalmaya başlarız. Bunun altında yatan neden bizim amir pozisyonunda olanın sahip olduğu simgesel sermayeye karşı duyduğumuz hayranlıktır.

Örnekten de anlaşılacağı üzere Bourdieu'ye göre simgesel düzenin işleminde; simgesel şiddete maruz kalan sınıfa mensup olanların, simgesel şiddet uygulayan sınıfa mensup olanlara karşı duyduğu sevgi ya da hayranlık önemli katkı sağlamaktadır.²²⁶ Ancak; alt sınıfta olanların küçüklükten beri maruz kaldıkları simgesel şiddet dikkate alınırsa, bu durum bir hayranlık ya da sevgi olarak değil bir mecburiyet olarak da değerlendirilebilir. Simgesel düzenin içine doğmuş bireylerin herhangi bir sermayeye sahip olmasına bakılmaksızın içine bulunduğu oyunda, bazı iktidarlara hayranlık duyuyormuş gibi mücadele etmekten başka tercih hakkı görünmemektedir. Sınıflara ayrılmış bir toplumda alt sınıfa doğmuş birey üst sınıfın kullandığı eğitim, sanat, medya araçlarına karşı kendi habitusunu oluşturacak araca sahip olmadığı için üst sınıfa ait değerlere hayranlık duymayı ve üst sınıfın değerlerini sevmeyi öğrenerek habitus sahibi olmaktadır. Görünmez, naif ve planlı simgesel şiddetin nasıl uygulandığını irdelemek için simgesel iktidarın görüldüğü alanlara ve simgesel şiddet için kullanılan araçlara bakmak yerinde olabilir.

2.2.2 Simgesel İktidar ve Simgesel Şiddet Araçları

Simgesel iktidarlar, simgesel şiddeti uygularken farklı araç ve yöntemleri kullanmaktadır. Bourdieu'nün en çok üzerinde durduğu alan ve araçlar; eğitim, sanat ve medya alanında kullanılan araçlardır. Bourdieu bu alanların her biri için ayrı ayrı incelemelerde bulunmuş ve bu incelemelerini eserleştirmiştir. Örneğin; sanat alanı ve bu alanda görülen simgesel şiddet araçları için "Sanatın Kuralları", akademisyenleri de irdelediği eğitim alanı için "Homo Academicus", bilimsel alana ilişkin "Bilimin Toplumsal Kullanımı" ve medya alanına ilişkin "Televizyon Üzerine" isimli eserleri sıralanabilir.²²⁷ Ancak, simgesel şiddetin sadece bu alanlarda görüldüğü yanlışlamasına düşülmemelidir. Simgesel şiddetin uygulanmasında en çok kullanılan araçlar ve Bourdieu'nün özellikle üzerinde durduğu alanlar bunlardır. Çalışmada sanat, eğitim ve medya alanlarında kullanılan simgesel şiddet araçlarına ve Bourdieu'nün açıklamalarına bakarak konu irdelenecektir.

²²⁶ ÖZSÖZ, "Şiddetin Tanımlanması ve Simgesel Şiddet", s. 29.

²²⁷ Bourdieu'nün sayılan eserlerinin içinde bir tek Homo Academicus Türkçe olarak yayınlanmamıştır. Bunun dışındaki bütün eserlere Türkçe ulaşmak mümkündür. İlgili eserlerin Türkçe yayınları için kaynakçaya bakılabilir.

2.2.2.1 Simgesel İktidar ve Sanat Alanı

Devlet üzerine incelemelerde bulunacak araştırmacının hemen hemen her konuda biraz bilgi sahibi olması gerektiğini, Platon'un görüşü ile destekleyerek ifade etmiştik. Platon'a göre sanat da devlet üzerine çalışacakların ilgilenmesi gereken önemli alanlardan birisi olarak kabul edilmelidir. Platon'un devlet üzerine belirttiği kanaatlere göre, hiçbir şey kendi haline bırakılmamalıdır. Sanat alanı; hem Platon'un devlet açıklamaları dikkate alındığı zaman hem de Bourdieu'nün üstsel alan açıklamaları dikkate alındığı zaman, kendi haline bırakılmaması gereken bir alan olarak kabul edilmektedir.

Platon'a göre toplumu oluşturan tüm öğelerin nasıl göz önüne alınıp değerlendirilmesi gerekiyorsa, sanat alanının da göz önüne alınması ve değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Sanatın nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin soruya ise Platon'un yaşamış olduğu bir diyalog ile cevap verilmektedir. Bu diyalog, Platon'un ruhun müzik ile eğitilmesi gerektiğini ifade etmesi üzerine başlar ve ona müzik eğitime söz sanatlarının girip girmediği sorulur. Platon'un söz sanatlarının da müzik eğitime girebileceğini belirtmesi üzerine, her aklına gelenin uydurduğu masalların çocuklara dinletilip dinletilemeyeceği sorulur. Bu soruya Platon'un cevabı, her masalın çocuklara dinletilemeyeceği şeklinde olur. Platon'a göre masalları güzel olanların masal anlatmasına izin verilmeli, kötü olanların masal anlatması yasaklanmalıdır.²²⁸ Masalın iyi veya kötü olduğuna kimin karar vereceği sorununa gelince cevap açıktır: Devlet alanındaki yöneticiler yani bütün iktidarların üstünde olan ve hem simgesel hem iktisadi metaların üretimini kontrol etme gücüne sahip olan siyasi iktidar, sanat eserlerini de kontrol etmeli ve iyi olanları serbest bırakıp kötü olanları yasaklamalıdır.

Aslında burada Platon'un iyi masal ve kötü masal ile ne kastettiğinin pek bir önemi yoktur. Bu çalışma açısından önemli olan şey, iyi masal ve kötü masal değerlendirmesini yapacak olanın kim veya ne olduğu ile bu değerlendirmede neleri göz önünde bulundurduğudur. Platon'un iyi ve kötü masalı değerlendirmeye yetkili olarak atadığı siyasi iktidar; iyi denilenin kötü, kötü denilenin iyi çıkmasından da sorumlu olmalıdır. Keza iyi ve kötü değerlendirmesinde yetkili olan, bu yetkisini kullanabilecek gücü de elinde bulundurmaktadır.

Siyasi iktidarı sanat alanında yetkili kılan tek düşünür Platon değildir. Tarih boyunca siyasi iktidar ve sanat arasındaki ilişkide siyasi iktidarı önemli bir aktör olarak gören birçok düşünür bulunmaktadır. Konfüçyüs'ten başlayıp Platon, Campanella ile devam eden ve

²²⁸ EFLATUN, *Devlet*, s. 70-71; LÜLECİ, Yalçın, *İktidar ve Sanat (1923-1950)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 56.

Althusser ile günümüze kadar gelen birçok düşünürün çalışmaları, iktidarın sanatı kontrol etmek üzere giriştiği yöntemlere ışık tutmaktadır.²²⁹

İktidarların toplumu anlamak ve sürekliliğini sağlamak için sanat alanına girmesi rahatsız eden bir durum olarak görülmeyebilir. Ancak burada irdelenecek olan husus, toplumun beğenileri üzerinde bir mühendisliğe soyunmak ve bu beğenileri kendi çıkarlarına olacak şekilde inşa etmeye çalışmanın yerindeliliğidir. Bu iki durumdan birisinde toplumun beğeni ve değerlerini anlayarak iktidarını şekillendirip sürekliliğini sağlamak, diğesinde ise iktidarını kurmak ve toplumun değerleri ile beğenilerini bu iktidara göre şekillendirip sürekliliğini sağlamak vardır. Burada rahatsız eden nokta; iktidarın sanatı anlamaya çalışması değil, sanata müdahale ederek kendi lehine şekillendirmesidir. Bourdieu'nün simgesel iktidatlarının en üstünde yer alan siyasi iktidar; kendi sürekliliğini sağlamak amacıyla toplumdaki beğeni ve değer yargılarını değiştirerek yeni habitus oluşturmaya hedeflemektedir. Bu durumda; toplumdaki değer yargılarının ve beğenilerin toplumun özünü yansıtmadığı, yapay bir değerlendirme ve beğeni ile iktidarın hizmetine çalıştığı söylenebilir.

Toplumdaki değer yargılarını ve beğenileri şekillendirmek üzere kullanılan sanat eserlerinin oluşmasında sanatçıların rolü önemlidir. Bourdieu'ye göre sanatçılar, üst sınıf ile olan bağlantılarını ancak üst sınıfın sanatını yaptığı sürece sürdürebilir.²³⁰ Dolayısıyla sanatçıların tutumu, simgesel şiddetin varlığını sürdürmesine hizmet edebilmektedir.

Bourdieu'nün sanat alanında ilk incelediği nesnelerden birisi fotoğrafçılıktır. Bourdieu fotoğrafçılık ile toplumsal sınıflar arasında bir ilişki kurmaktadır. Onun fotoğrafçılık üzerine ifade ettikleri fotoğraf aracılığı ile simgesel şiddet uygulanmasına doğrudan bir örnek olmasa da fotoğrafçılık sanatının toplumsal sınıflaşmadaki dinamiklerden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu inceleme, toplumsal sınıfların sanatsal çalışmaları hangi dinamiklere göre değerlendirdiklerinin ve sanatsal çalışmaların simgesel meta olarak taşıdıkları değerlerin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bourdieu, fotoğrafçılığı değerlendirmek üzere üç aşamalı bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmasının ilk aşamasında, Fransız işçi ve köylülerinden oluşan alt sınıf, orta sınıf ve burjuva sınıfından oluşan gruplara fotoğrafçılık hakkındaki görüşlerini sormaktadır. İkinci aşamasında fotoğrafçılık kulüplerine üye olanların tutumlarını incelemektedir. Üçüncü ve son aşamada da profesyonel fotoğrafçıların tutumlarıyla, bu tutumlarındaki estetik ve ticari pratikler incelemektedir. Bourdieu'nün

²²⁹ Tarihi süreçte iktidar ve sanat ilişkisi üzerine düşünürlerin yaklaşımlarını ortaya koyan ve ayrıntılı bir şekilde inceleyen çalışma için bkz. LÜLECİ, *İktidar ve Sanat (1923-1950)*, s. 55 vd.

²³⁰ BOURDIEU, Pierre, *Sanatın Kuralları*, (çev. SEVİL, Necmettin Kamil), Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999, s. 355.

araştırmalarında köylü ve işçi sınıfının; fotoğrafçılık pratiğini sadece özel günlerde kullanılan (düğün gibi toplantılarda hatıra işlevi gören veya uzak kişiler arasındaki özlem giderme işlevini gören) bir pratik olarak gördüğü ve işlevsiz bir hobi olarak yapanları da kentlileri taklit etmekle suçladığı gözlemlenir. Burjuva sınıfı ise; fotoğrafçılığı diğer sanat formları (resim, klasik müzik, edebiyat) ile kıyaslayıp teknik özellikler de gerektirdiğinden küçültücü bir pratik olarak görmekte ve sanatın bu türünden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmaktadır. Orta sınıf; fotoğrafçılığı işçi sınıfından kopmak için en uygun yöntem olarak görmekte ve teknik özelliklerden çok fotoğraf çekenin önemli olduğuna vurgu yaparak fotoğrafçılığın sanatsal yönünü ön plana çıkarmaya çalışmaktadır.²³¹

Bourdieu, bu araştırmasıyla toplumsal sınıflaşmaya ışık tutmakta ve fotoğraf sanatının simgesel meta olarak orta karar bir değere sahip olduğunu göstermektedir. O, sanatsal çalışmaları simgesel meta değerlerine göre hiyerarşik olarak üç bölgeye ayırmaktadır. Klasik müzik, resim, edebiyat gibi formlardan oluşan kutsanmış sanatların olduğu üst bölge, kutsanma mücadelesinde olan sinema, fotoğrafçılık, caz müziği gibi formların bulunduğu orta bölge ve kozmetik, dekorasyon, aşçılık gibi sistemin geneli tarafından tanınmayan alt bölge.²³² Tarihi süreçte sanat ve siyasi iktidar ilişkisine tekrar dönecek olursak, siyasi iktidarın anlamlandırmakta ve kontrol etmekte öncelikle önem verdiği sanatsal öğelerin sıralaması ile Bourdieu'nün simgesel metalara göre hiyerarşi verdiği sanatsal öğelerin sıralaması arasındaki benzerlik, dikkat çekicidir. Sanat ve iktidar arasındaki ilişkinin tarihi sürecinde heykel, resim, edebiyat, müzik ve mimari gibi simgesel meta olarak değeri yüksek olanlar ön planda tutulurken fotoğrafçılık, aşçılık ve kozmetik gibi insan eliyle üretilen ve estetik değer taşıyan ama simgesel meta değeri düşük sanat uğraşları geri planda kalmaktadır. Siyasi iktidar, kendi heybetini ve mesajlarını topluma iletecek, toplumu şekillendirmede güçlü etki bırakacak simgesel meta değeri yüksek sanat uğraşlarını öncelikli olarak kontrol etme niyetindedir. Her sanat uğraşı, toplumsal dönüşümü sağlayacak güce sahiptir ancak simgesel değeri yüksek olanlar daha çok güce sahiptir. Bu yüzden siyasi iktidarlar sanata tarih boyunca hep ilgi duymuştur. Toplumun dönüştürülmesi amacını güden ve sanatı bu amaçla kullanmak isteyen ilgi; tek kişinin, tek zümrenin ve tek partinin iktidar olduğu dönemlerde hep daha yoğun şekilde görülmüştür.²³³

²³¹ Bourdieu'nün fotoğrafçılık hakkındaki görüşlerini inceleyen ayrıntılı bir çalışma için bkz. GÖKER, Emrah, "Araştırma Tasarımı Açısından Bourdieu'nün Sanat Sosyolojisi", *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 533-534.

²³² GÖKER, "Araştırma Tasarımı Açısından Bourdieu'nün Sanat Sosyolojisi", s. 535.

²³³ LÜLECİ, *İktidar ve Sanat (1923-1950)*, s. 84.

Bourdieu'ye göre siyasi iktidarlar, zihinleri oluşturmak için, simgesel etkililiği olan şeyleri, özellikle entelektüel değerleri yüksel olan şeyleri kullanmaktan çekinmezler. Bu konuda fiziksel güç ile entelektüel güç bir arada düşünülmelidir. En kaba güç ilişkileri aynı zamanda simgesel ilişkileri de beraberinde taşır. Siyasi iktidarlar, toplumsal dünyada boyun eğme, itaat etme duygusunu aşlamak için dünyada mevcut şeylerin tümünü, özellikle de toplumsal yapılarda etkili olabilecek bilişsel (simgesel mesaj taşıyan sanat uğraşları bunların başında gelir) yapıları kullanırlar.²³⁴

Bourdieu'nün bilişle ilgili olarak ifade ettiklerine birçok ortamda şahit olmaktadır. Özellikle gittiğimiz sinema filmlerinde bilişsel algımızı yönlendirmek için verilen mesajlar artık herkes tarafından kabul edilebilecek bir gerçektir. Siyasi iktidarların sanat eserleri ile ilgilenmesi ve sanat eserlerinin de bilişsel mesaj vermesi normal bir durum olarak kabul edilebilir. Ancak, sanat eserleri toplumsal değer yargılarını bir iktidarın çıkarına kullandığı vakit normallikten çıkar ve irdelenmesi gereken bir noktaya gelir. İşte bu irdelenmenin sonucunda sanat eserlerinin sosyal veya siyasal fark etmeksizin herhangi bir iktidarın çıkarına olacak şekilde saptırılarak kullanıldığı anlaşıyorsa, artık o eser sanat eseri olmaktan öte simgesel şiddet aracına dönüşmüş demektir. Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini, İspanya'da Franco, SSCB'de Stalin siyasi iktidarlarını ve ideolojilerini hem meşrulaştırmak hem de sürdürmek için sanatı simgesel meta olarak kullanmaktan, dolayısıyla simgesel şiddet aracı olarak kullanmaktan çekinmemişler.²³⁵ Sinema aracı ile simgesel iktidar lehine olanların iyi fakat simgesel iktidar aleyhine olanların kötü olarak öğretilmesi, heykel aracı ile simgesel iktidarların sorgulamaya mahal bırakılmaksızın yüceltilmesi, resim aracı ile küçük çocukların zihninde simgesel iktidarlar lehine mesajlar verilmesi; sanat alanındaki simgesel şiddet araçlarının sadece birkaçı olarak değerlendirilebilir.

2.2.2.2 Simgesel İktidar ve Eğitim Alanı

Eğitim alanı; Bourdieu'nün simgesel şiddeti değerlendirmek, kültürler arası iletişimin nasıl işlediğini ve toplumsal sınıflaşmanın nasıl sürekli hale geldiğini ortaya koymak için en çok üzerinde durduğu alanlardan birisidir. Ona göre okullar; simgesel sermayenin çeşitli biçimlerde üretilmesine, aktarılmasına ve biriktirilmesine aracılık eden önemli kurumlardır. Başka bir deyişle okullar; simgesel iktidarın ifade bulduğu ve simgesel iktidarı elinde bulunduranların toplumsal sınıflandırma sistemini aşlamada önemli bir araç olarak kullandığı en temel yerlerdir.²³⁶ Okulların sınıflandırmayı aşılarken yürüttüğü işlemleri alt sınıftan gelen

²³⁴ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 115.

²³⁵ LÜLECİ, *İktidar ve Sanat (1923-1950)*, s. 84.

²³⁶ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 263.

öğrencilerin ve velilerinin çözememesi çok normaldir.²³⁷ Alt sınıfta olanların zihninde önemli bir güce sahip olan okul figürü, simgesel iktidarın sürekliliğini ve yeniden üretimini sağlarken büyük kolaylık sağlamaktadır.

Bourdieu; okulların sınıfsal farklılıkların yeniden üretimine sağladığı katkıyı anlatabilmek ve bu katkıyı sağlarken girdiği rolü ortaya koymak için ünlü fizikçi Maxwell'in termodinamik yasası üzerine yaptığı açıklamada canlandığı cin hayalinden faydalanmaktadır. Maxwell bu açıklamasında; az ya da çok sıcak, başka bir deyişle az ya da çok hareketli tanecikler arasında bir cin olduğunu hayal etmektedir. Bu cin; taneciklerin en hızlısını ısısı artan kaba, en yavaşlarını da ısısı azalan bir kaba atarak ayırmaktadır. Okul sistemi de Maxwell'in cini gibi simgesel sermayeleri aynı olmayan öğrenciler arasındaki farkın korunmasına ve simgesel sermayesi olan üst sınıf ile olmayan alt sınıf arasındaki farka göre sınıfların ayrıştırılmasına katkıda bulunur.²³⁸

Okullar, üst sınıftan gelen öğrencilerin başarısını ve bazen de alt sınıftan üst sınıfa yaklaşan öğrencilerin başarısını etiketleyen birer kutsama birimidir. Kayda değer bir simgesel sermayesi olmayan köylü çocukları, işçi çocukları gibi alt sınıftan gelen öğrenciler, üst sınıfa geçecek başarıyı gösteremezler. İstatistiklerde; babası tarım işçisi olan erkek çocuklarının yalnızca % 1'i, babası sanayici olan erkek çocuklarının % 70'i ve babası üst düzey serbest meslek sahibi olan erkek çocuklarının % 80'i yükseköğretim düzeyinde eğitim görmektedir.²³⁹ Alt sınıfa ait öğrenciler başarılı olamamaları bile, okul aracılığı ile habitus kazanır ve simgesel metaların değerini içselleştirerek kendinden sonraki çocuklara aşılır. Bu döngü, alt sınıftan gelen öğrencilerin pek başarılı olamamasının nedenini de açıkça ortaya koymaktadır. Alt sınıfa ait çocukların, okul alanında oynanan oyunda çok başarılı olması beklenmez. Çünkü içinde yetiştiği sınıfın bilgi ve beğenileri, okul alanında verilen ve istenen bilgi ve beğenilere uygun değildir. Alt sınıflara ait öğrenciler bazı bölümlere itilirler. Üst sınıfa yaklaşanlar ise kendi yaş gurubuna göre gecikme, sınıf tekrarı ve dil öğrenmede zorlanma gibi durumlarla karşılaşır. Öğretmen çocukları, avukat çocukları, doktor çocukları, mühendis çocukları, akademisyen çocukları gibi simgesel metalar konusunda bilgi ve beğenin hâlihazırda belli bir seviyede olduğu çevrelerde yetişen öğrencilerin; okul

²³⁷ AKTAY, Yasin, "Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul", *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLICAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012, s. 482.

²³⁸ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 36.

²³⁹ İstatistikler ve grafikler hakkında bkz. BOURDIEU, Pierre / PASSERON, Jean-Claude, *Varisler Öğrenciler ve Kültür*, (çev. ÜNSALDI, Levent / SÜMER, Aslı), Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2014, s. 22 vd.

alanında verilen ve istenen bilgi ve beğenilere uygun davranışlar sergileyerek başarılı olması daha muhtemeldir.²⁴⁰

Bourdieu'nün okula atfettiği bu görev; “habitus”, “simgesel sermaye” ve “alan” kavramlarından oluşan düşünümselliğin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Ona göre; üst sınıfın çocukları, çevrelerinden edindikleri habitus ile okul alanında oynanan oyunda başarılı olmak için aranan temel bilgi ve beğenileri karşılamaktadır. Onlar zaten eğitim alanının içine doğmuşlardır. Bu çocuklar; içine doğdukları eğitim alanında, oyunun kurallarını ve oynanan oyuna göre doğru zamanda doğru yerde bulunmayı bilmektedir. Alandaki kurallara göre doğru konulara ve doğru mecralara yönelme meziyeti, başka bir deyişle futbolda topun nereye düşeceğini önceden kestirebilme meziyeti, başarıyı getiren en önemli husustur. Oyunda doğanlar, oyuna doğuştan vakıf olma imtiyazını da elinde bulundurmaktadır. Bu, bütün alanların en önemli özelliği olduğu gibi eğitim alanının ve onun uzantısında gelen bilim alanının da en önemli özelliğidir.²⁴¹

İstisnai olarak alt sınıftan gelen öğrenciler içinden okul alanında edindiği habitus ve yetenekle simgesel sermaye elde edenler ve başarılı olanlar da vardır. İstisna olma özelliği ile bu öğrenciler artık üst sınıfa doğru yaklaşırlar. Alt sınıflarda, kendi sınıfından bir öğrencinin üst sınıfa yaklaşması, sohbetlere konu olan hayranlık ve kahramanlık hikâyeleri şeklinde varlığını sürdürür. Bu hikâyeler, okullar aracılığıyla simgesel iktidarın alt sınıfa kazandırdığı habitusun ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Alt sınıf; okulun kutsayarak etiketlediği simgesel metaları ele geçirenlere hayranlık duymakta ve bu hayranlığı neticesinde toplumsal sınıflaşmanın yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

Eğitim alanında, alt sınıfın çocuklarının istisnai olarak başarı sağladığını gösteren örnekler olsa da üst sınıftan alt sınıfa yaklaşan istisnai duruma ilişkin örneklerle pek rastlanmaz. Simgesel sermayesinin büyük kısmı iktisadi sermayeden oluşan iş adamlarının çocukları; bu iktisadi sermayenin yanına kültürel sermayeyi de etiketleyecek, başka bir deyişle güçlü bir simgesel sermaye oluşturmaya katkı sağlayacak okulu mutlaka bulurlar. İktisadi sermaye sahibi anne ve babalar kültürel veya sosyal sermaye açığını kapatacak fırsatı çocukları için yaratırlar. Aynı şekilde simgesel sermayesinin büyük kısmı kültürel sermayeden oluşan avukat veya doktor çocukları da kültürel sermayesinin yanına iktisadi sermayeyi de eklemek için yardımına başvuracağı birkaç aktör bulacaktır. Simgesel

²⁴⁰ BOURDİEU / PASSERON, *Varisler Öğrenciler ve Kültür*, s. 16.

²⁴¹ BOURDİEU, *Bilimin Toplumsal Kullanımı*, s. 73.

sermayesinin oluşumunda iktisadi ve kültürel sermayesi yeterince güçlü olan çevrenin çocukları ise hiçbir koşulda zorlanmayacaktır.

Bourdieu'ye göre okullar miras alınmış kültürel farklılıkların yardımıyla toplumsal sınıflanmaların yani eşitsizliğin hüküm sürdüğü bir toplumsal düzenin idamesine katkıda bulunur.²⁴² O, okulların bu sınıfsal farklılıkların devamına sağladığı katkıyı açıklığa kavuşturmak için mezuniyet törenlerine dikkat çekmektedir. Ona göre diploma törenleri Orta Çağ'daki genç soyluların şövalyeliğe kabul törenine benzemektedir. Toplumsal yetkinliği ile yönetim hakkını elinde bulunduranlar; bu sürekliliğin devamı için, genç ve yeni bir ikinci kuşağı diploma töreni ile yetkili kılmaktadır.²⁴³ Artık mezuniyet kepini ya da cübbesini giymiş bireyler, üst sınıfın aştığı habitusu içselleştirmiştir. Başka bir deyişle okullarda yapılan aşılarda tutmuş ve meyve vermiştir.

Bourdieu eğitim siteminin toplumsal eşitsizliği koruma ve sürdürmedeki faktörünün; aile, kilise ya da herhangi bir şirkete nazaran çok daha etkili ve başarılı olduğunu, bu başarının giderek arttığını savunmaktadır.²⁴⁴ Bu konuda okullardaki sıralamaya dikkat çeken Bourdieu'ye göre; üst düzey yüksekokullar ile sıradan fakültelerin arasında bir kopma vardır. Bu kopma, soylu olmayanlarla soylu olanlar arasındaki kopma gibi üst düzey soylu sınıf ile alt düzey soylu sınıf arasındaki kopmanın işlemesine hizmet etmektedir. İşte seçme sınavlarındaki kazananların sonuncusu ile kaybedenlerin birincisi arasındaki fark toplumsal sınıflardaki farkı belirlemektedir.²⁴⁵

Bourdieu'nün bu tespiti; üst sınıfın hizmetine olan habitusu aşılacak ve sınıflar arası geçişi etiketleyecek okulların belirlendiği seçme sınavlarının üzerine yapılan yoğun tartışmaların sebebine de ışık tutmaktadır: Bir tarafta kendi sürekliliğini sağlamak isteyen simgesel iktidarların kendilerine uygun öğrencileri belirleme çabası, diğer tarafta sınıf atlamak isteyen öğrencilerin simgesel değeri en yüksek diplomalardan birine sahip olma çabası; bir tarafta yıkılmaz kalelerin ve dokunulmaz inançların hüküm sürdüğü fakülteler, diğer tarafta dönüp bakmaya pek de lüzum görülmeyen sıradan yüksekokullar. Siyasi iktidarın simgesel şiddetin uygulamasını sağlayan iki eğitim kurumu arasındaki fark, fiziksel şiddet uygulayan askerleri ve polisleri yetiştiren kışaları anımsatmaktadır: Bir tarafta yüksek rütbeli subayları yetiştiren okullar, diğer tarafta piyade yetiştiren eğitim birlikleri.

²⁴² SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 264.

²⁴³ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 38.

²⁴⁴ SWARTZ, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, s. 264-265.

²⁴⁵ BOURDIEU, *Pratik Nedenler*, s. 37.

Bourdieu'nün işaret ettiği yerden bakacak olursak, öğrencilerin hangi okula gideceğini belirleyen sınavlar üzerine yaşanan kavgalardan Türkiye de nasibini fazlasıyla almaktadır. Her siyasi iktidar döneminde yeniden değerlendirmeye tabi tutulan simgesel metalar ve onlara ulaşma koşulları, telafisi olmayan büyük zararlara yol açmaktadır. Sınıfsal geçişte etkili olacak simgesel metaların edinimine ulaşmak isteyenlerin geçmesi gereken sınavlardaki koşullar, çeşitli yöntemlerle değiştirilebilmekte ve bu değişikliklerle simgesel metalar borsadaki hisse senedi gibi değer kazanmakta ya da kaybetmektedir.²⁴⁶ Her siyasi iktidar, kendi değerlendirmesine göre bir eğitim süreci belirlemekte ve bu süreçte eğitim öğretim düzenlemeleri ile öğrencilerin habitusunda etkili olmayı amaç edinmektedir. Özellikle ilköğretim sürecinde öğrencilerin giyimine, davranışına, yiyeceğine ve okutulacak kitaplarına siyasi iktidarlar karar vermektedir. Bu süreçte uyumsuz öğrenciler; rehberlik ve psikolojik danışmanlık yapan öğretmenler tarafından incelenmekte ve okul aile birliği toplantılarında değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Son kertede uyarı, kınama ve hatta okul değiştirme gibi cezalarla öğrenciler mevcut kurallara uymaya zorlanmaktadır.²⁴⁷

Siyasi iktidarların sanat alanında olması gerektiği gibi, eğitim alanında da araştırmalar yapması ve iktidarını sürdürmek için eğitim alanındaki verilerden faydalanması normal bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak, eğitim alanında nesnel olması gereken kuralların ve bilgilerin, herhangi bir simgesel iktidarın çıkarına olacak şekilde ve simgesel iktidarın sürekliliğini sağlamak için saptırılarak öğrencilere aşılması; irdelemeyi gerektiren bir durum olarak yorumlanabilir. Bu süreçte toplumsal sınıflar oluşturmak ve bu sınıfları tahakküm eden ile tahakküm edilen olarak ayrıştırmak, şiddetin sinsice kullanılması şeklinde ifade edilmektedir. Bir bakışta görülemeyen bu naif ve kibar şiddetin nelere yol açtığını; seçme sınavlarına hazırlanan öğrencilerin hayatına bakarak rahatlıkla görebiliriz. Sınıfsal geçiş tüneline girmek için kullanılan kapıların anahtarını teslim eden seçme sınavlarında, kaygı ve korkuyla titreyen öğrenciden tutun da baygınlık geçiren öğrenci velilerine kadar her türlü sahneye şahit olmakta ve bu durumu normal bir durum gibi kabullenmekteyiz. Oysa bu sınavlar gerçekten sınıfsal ayrıma yol açmayan bilgi ve becerilerin tespitini sağlayan belgelerin verildiği sınavlar olsaydı, bu görüntülere şahit olmazdık. Sınıf atlama sınavına

²⁴⁶ Bu yöntemlerden en bilineni; daha yakın zamanda genellikle alt sınıfa mensup öğrencilerin yöneldikleri meslek liselerinin katsayı uygulaması ile yarışma dışına itilmesidir. 1998 yılında ve devamında yapılan birtakım düzenleme ile meslek lisesine mensup öğrenciler, işaret edilen birkaç yüksekokul ve fakülte dışında hiçbir yüksekokul veya fakülteye giremez duruma getirilmiştir. Bu uygulama üst sınıfa mensup çeşitli simgesel sermaye sahipleri ve simgesel sermayenin merkez bankasının ortaklaşa kararı ile yürürlüğe konmuştur. Bu konuda bkz. AKTAY, "Bir Maxwell Cini Olarak Okul", s. 484-485.

²⁴⁷ Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yer alan disipline edici kuralların simgesel şiddet açısından ayrıntılı bir analizi için bkz. ÖZSÖZ, Cihat, *Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 41 vd.

hazırlanan öğrencilerin sapkınlaşmış ruh halleri ve ne yapacağını şaşırılmış öğrenci velilerinin davranışları, her birey için hayatının ileriki sürecinde de sorun olmaya devam etmektedir. Bazen sınıf atlama yarışında çocuklarını yeterince destekleyemeyen velilerin, bazen de bu yarışta yılgın düşen öğrencilerin intihar ettiklerini görürüz. Hatta bu yarış bir şekilde başarı ile bitirip simgesel metaların zirve yaptığı akademik camiaya mensup olmuş bireylerin gözümüzün içine baka baka intihar etmelerine şahit oluruz. Bu bireyler mutsuzluklarını yüzümüze haykırdığı halde bunun sebebini anlamakta zorluk çekeriz. Çünkü aynı sınıfta bulunanların topluca kabullendiği ve mücadele ettiği yarışta yüklendiğimiz yük bir kısmına su altındaki balığın kaldırdığı basınç gibi normal gelirken bir kısmına ağırlığını fazlaca hissettirir. Dolayısı ile sınıf mücadelesi içindeki toplumda çoğunluk için bu dünya normaldir ve anormallikler kolaylıkla fark edilemez. İşte gayet normal olan eğitim süreci, sınıf mücadelesinin ve simgesel şiddetin tohumlarının ekildiği ve toplumsal farklılıkların yeniden üretildiği anormalliklere hizmet eden önemli araçlardan biri olarak görev yaptığı sürece, bu anormalliği hissetmek de zorluğunu devam ettirecektir.

2.2.2.3 Simgesel İktidar ve Medya Alanı

Günümüzde medyadan edinmiş olduğu bilgilerin ya da haberlerin etkisinde kalmayan birisini bulmak neredeyse imkânsızdır. Henüz hiçbir yetisi ve düşünce belirtisi olmayan küçücük çocuktan tutun da, devlet alanında iktidarı elinde bulunduran en katı ideolojik düşüncelere sahip bireye kadar medyanın yön vermeye çalışmadığı birey yoktur. Bunu ispatlamak için birçok sosyolojik olay ve bilimsel çalışma ortaya konabilir. Devletleri savaşa sürükleyen televizyon haberleri ve sosyal medya paylaşımları, çocuk gelişimine ve çocukların karakter kazanmasına etki eden çizgi filmler ve televizyon programları, hemen hemen herkes tarafından bilinen ve kabul edilen şeyler olarak değerlendirilebilir.

Bunların yanında medya, toplum için doğru yaşam tarzını ve yanlış yaşam tarzını da öğretmek niyetindedir. Medya; toplumsal sınıfların devamlılığı ve kendi sürekliliği açısından yararlı bulduğu simgesel metaları ön plana çıkararak onlara değer katan, artık herhangi bir değer taşınamaması gerektiğine inandığı simgesel metaların değerini azaltan ve tamamen ortadan kaldıran bir araç olarak görev yapabilmektedir. Simgesel iktidarların sürekliliğini her şeyin üzerinde tutan medya; kendisi için çok değerli olan zamanını, gösterilmesi gereken veya bilgilendirilmesi gereken şeyleri gizleyerek hatta yerine göre gerçekle hiç alakası olmayacak şekilde anlamsızlaştırarak harcayabilmektedir.²⁴⁸ Birkaç örnek verecek olursak; ne giydiğimizi ve ne giymemiz gerektiğini öğütleyen programlar, sofralarda ya da günlük hayatta

²⁴⁸ BOURDİEU, *Televizyon Üzerine*, s. 23.

neleri tüketmemiz veya tüketmememiz gerektiğini öğütleyen programlar, evlerimizi ne şekilde kullanmamız gerektiğini öğreten programlar bize ait olmayan kültürlerin ve toplumsal sınıflaşmanın aşılmasında öne çıkanlar olarak hemen sayılabilir. Bu örneklerle artık akraba ve komşuluk ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini öğütleyen, toplumsal vicdanda adaletli bir yargılamanın ne olduğunu ve nelere dikkat edilmesi gerektiğini öğretmeyi hedefleyen birçok program da eklenebilir. Kısacası toplumsal ve siyasal olarak var oluşa ulaşmak için kuralların neler olduğunu, kullanılan ürüne veya yaşanılan hayata göre kimlerin kabul edilebilir kimlerin kabul edilemez olduğunu artık medya belirlemektedir.²⁴⁹ Hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda sınıflara ayrılmış habituslar oluşturulmak isteniyorsa, medya bu amaç için kullanılabilecek en etkili araçlardan birisi konumuna gelmiştir.

Simgesel şiddetin en önemli araçlarından birisi olarak medyayı işaret eden Bourdieu'ye göre de simgesel iktidarların yani üst sınıfın lehlerine olan konular parlatılarak işlenmekte ve bu konuya olumlu bir bakış açısı kazandırılmaktadır. Aleyhlerine olan konular ise sansürlenerek hatta kötülenerek işlenmekte ve olumsuz bir bakış açısı aşılanmaktadır. Bu konuda siyasi ve ekonomik birçok sansürün devrede olduğunu iddia eden Bourdieu'ye göre, medya patronlarının iş hayatına bakmak durumun anlaşılması için yeterlidir. Nükleer santralin yapımı aşamasında ihale almış bir patronun kanalında yapılacak programda bu enerji türünü nesnel olarak değerlendirecek bir bakış açısının olamayacağını, en sıradan eleştirmenlerin bile tespit edebileceğini belirten Bourdieu'ye göre; simgesel düzenin korunmasında medyanın muhteşem bir aygıt halinde işlemesi ve her türlü sansürü uygulayabilen bir araç olması dikkat çekicidir.²⁵⁰ Artık nükleer tesislerin kabul edilebilir bir enerji türü olup olmadığına medyanın karar verdiği ortadadır. Nükleer enerji konusunda ciddi araştırmalarda bulunarak toplumsal bir bakış açısının oluştuğunu iddia etmek gerçekçi görünmemektedir. Kaldı ki belirli araştırmalar soncunda elde edilen verilere dayanarak bir bakış açısı oluşturmak için yapılacak küçük katılımlı bir açıklamanın büyük yankı uyandırması ya da büyük katılımlı bir eylemin hiç yankı uyandırmaması noktasında da medyanın gücü ortadadır.

Medya bu simgesel gücü ile hem uzun süreçte toplumsal algıları şekillendirmekte hem de kısa sürede bu algıları yönlendirecek hareketler yaparak toplumu seferber edebilmektedir. Küçük bir yangını benzin dökerek durdurulması imkânsız bir felakete dönüştürebilen medya, büyük bir felaketi görmezden gelerek ya da küçümseyerek durdurmak için önlem alınmasını da engelleyebilir. Bourdieu medyanın bu baskı ve harekete geçirme gücünü açıklamak için Güney Fransa'da cinayete kurban giden küçük bir kız çocuğunun öyküsünü anlatmaktadır.

²⁴⁹ BOURDİEU, *Televizyon Üzerine*, s. 27.

²⁵⁰ BOURDİEU, *Televizyon Üzerine*, s. 20.

Bourdieu; Karina isimli küçük bir kızı cinayete kurban gitmiş babanın eylemlerini ve acısını haftalarca manşetten indirmeyen gazetelerin toplumu nasıl etkilediğini göstermeye çalışmaktadır. “Korkunç bir şey, daha küçücük bir çocuk”, “Ölüm cezası yeniden geri gelmeli”, manşetlerini atan gazete haberlerinin ardından bütün toplumun harekete geçtiğini belirten Bourdieu; avukatların, siyasetçilerin ve birçok sivil toplum örgütünün bu haberlerden sonra ölüm cezası üzerine yeniden düşündüğünü belirtmektedir. Bütün baskıların sonucunda sanığın müebbet hapis cezası ile cezalandırıldığını belirten Bourdieu; yargının ve siyasal alanın yerine göre baskılardan ötürü ivedilikle hareket etmek zorunda kaldığını ve sağlıklı işleyemediğini belirtmektedir.²⁵¹

Medyanın toplumsal algıyı yönetmekte devasa bir güç haline geldiği ifade edilebilir. Hangi sanat eserlerinin beğenilebilir, hangi eğitim kurumlarının tercih edilebilir olduğunu belirlemede medya çok önemli bir noktadadır. Medya; programlarına konuk ettiği her zaman hazır aydınların²⁵² eserlerini ve eğitim kurumlarını reklam etmekten çekinmemektedir. Bu sayede çıkar nosyonunu da işleten medya hem kendisinin hem de sistemin sürekliliğini sağlayacak simgesel metaların üretimine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de medyanın simgesel şiddet aracı olarak kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek için aslında çok fazla araştırma yapmaya gerek olmadığı ifade edilebilir. Bourdieu’nün açıklamalarının hemen hepsine birebir örtüşen örneklerle her yıl defalarca şahit olunmaktadır. Bölgeleri birbirine karşı harekete geçirmeye çalışan haberler, toplumsal algıları ve kültürü şekillendirmeye çalışan programlar hiç yabancı olunan şeyler değil.

Türkiye’de medyada habitus oluşturma ve simgesel şiddet uygulama yöntemini istatistiki verilere göre değerlendirmiş nitelikli bir çalışma da bulunmaktadır. Bu çalışmada; bir gazetenin köşe yazarları ve bu köşe yazarlarının bir yıl süre ile yazdıkları yazıların içeriği simgesel iktidar ve simgesel şiddet açısından değerlendirilmiştir. Araştırmalarda; köşe yazarlarının, seçkinler ve seçkin olmayanlar arasında ayrım yaptığı gözlemlenmiştir. İlgili çalışmada; toplumdaki simgesel iktidarın egemenlik yapısına dayalı, hiyerarşiyle uyumlu yaklaşımlarının ön plana çıkartıldığı, bu yapıya muhalif kesimlerin ve bunların kurumlarının yaklaşımlarının arka plana itildiği ve olumsuz yönde değerlendirildiği ortaya konmuştur. Simgesel iktidarın ve simgesel metaların toplumsal sınıflaşmadaki rolünü rakamlarla ortaya

²⁵¹ BOURDIEU, *Televizyon Üzerine*, s. 69-70.

²⁵² Bourdieu; her zaman hazır aydınları, fast-thinker olarak değerlendirmektedir. Bu aydınları, medyanın reklamlarında sıkça önerdiği önceden hazırlanmış fastfoodlara benzeten Bourdieu, Rusya konusunda sürekli erkek ya da kadın X’in, Almanya konusunda sürekli erkek ya da kadın Y’nin çıkmasını medyanın el altında tuttuğu ve istenileni söyletebildiği önceden hazırlanmış ve hazmedilmiş fast-thinker olmalarına bağlamaktadır. Bu konuda bkz. BORDIEU, *Televizyon Üzerine*, s. 34.

koyan araştırma sonuçlarına göre, köşe yazarlarının; alt sınıfın düşüncelerini ve söylemlerini yok saydıkları, onların alternatif düşüncelerini ve yaklaşımlarını sistematik olarak dışladıkları görülmüştür. Bu çalışmaya göre 2000 yılındaki köşe yazılarının; üst sınıf egemenliğini sürdürmek için habituslar aşılayan ve simgesel iktidarlar karşısında boyun eğen bir alt sınıfın sürekli olarak bu tahakküm ilişkisine katkı sağlamasını öneren yazılar olduğunu rahatlıkla görebiliriz.²⁵³

Araştırma 2000 yılına ait olmasına rağmen, bugün yapılacak istatistiksel bir çalışma yine aynı sonuçları gösterebilir. Çünkü simgesel metaların sürekli olarak piyasaya sürülmesi ve bu piyasaya sürülme işlemlerinin tekeli her dönem siyasi iktidarın elindedir. Medya patronlarının üstün iktidara karşı ayakta kalabilmesi ancak siyasi iktidarın toplumsal kabulünden daha fazla kabul görmüş simgesel sermayeye sahip olmasına bağlıdır. Bunu hem ülkesel olarak hem de evrensel olarak insanlara yaşatan medya patronları olmuştur. Dünya genelinde kabul görmüş simgesel sermaye sahip bir medya kuruluşu (BBC, CNN vb.) bir ülkede genelinde kabul görmüş güçlü simgesel sermayeye sahip siyasi iktidarı yönlendirebilmekte, hatta ortadan kaldırılabilmektedir. Aynı şekilde ülke genelinde güçlü simgesel sermayeye sahip bir medya kuruluşu, birden fazla partinin birleşmesiyle oluşmuş ya da tek partiden oluşmuş olsa bile otoritesini tam kuramamış bir siyasi iktidarı yönlendirebilmektedir. Bu durumların tam tersi de gözlenmektedir. Arkasına toplumsal desteği fazlası ile almış güçlü bir siyasi iktidar, ülkesindeki medya kuruluşlarını kendisine hizmet eder duruma sokabileceği gibi evrensel olarak süper güç olarak kabul edilen bir devlet bütün medya kuruluşlarını kendisine hizmet eder hale getirebilir. Büyük simgesel sermaye sahibi odakların algı dünyasındaki güçleri, bireyleri bazı metalara hayranlık duymaya bazı metaları küçümsemeye yöneltmektedir. Dünyadaki en etkileyici üniversiteleri ve eğitim kurumlarını, en etkileyici sanat eserlerini ve sanatçıları, simgesel sermaye sahibi medya aktörleri belirlemektedir. Bu aktörlerin belirlediği metalara sahip olanlar, diğerine karşı simgesel sermayesi ile üstünlüğe sahiptir. Alt sınıf bu aktörlere karşı hayranlık duymak zorundadır; çünkü onun duruşundan, bakışından sahip olduğu simgesel metarlardan içten içe korkmakta ve bu korkulardan kurtuluşu simgesel iktidarın sahip olduğu metalara kavuşmaya bağlamaktadır.

Simgesel sermaye sahibi aktörlerin, alt sınıfa karşı fiziki güç uygulamaya ihtiyaçları yoktur. Simgesel güç alt sınıfa ait bireyleri köleleştirmek ve üst sınıfa hizmet eder konuma getirmek için yeterlidir. Elbette fiziksel gücün, simgesel güce katkısı vardır. Ancak alt sınıfı

²⁵³İlgili çalışma ve değerlendirmeler için bkz. YÜCE, Erman, *Simgesel Seçkinler ve Habitus: Hürriyet Gazetesi'nde Köşe Yazarlığı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 318.

köleleştiren sistemi sadece iktisadi veya fiziki güçle açıklamaya çalışmak yanıltıcı olabilir. Gücün fiziki veya maddi olarak kullanılmadığı, gözle görülemeyen bir baskının algılarımızı ve davranışlarımızı yönlendirdiği durumları açıklamak için simgesel şiddet kavramını kullanan Bourdieu, hem televizyonu hem gazeteciliği içine alan medya dünyasındaki simgesel düzeni açığa çıkarmaya uğraşmıştır. Maruz kalanların ve uygulayanların sessiz suç ortaklığı ile sürekliliğini sağlayan ancak yerine göre iki tarafın da bilicinde olmadıkları davranışlardan faydalanan simgesel şiddetin ortaya çıkartılması, gizli olan her şeyi açığa çıkarmakla görevli olan bilimin en önemli meselelerinden biri durumundadır.²⁵⁴

Sanat, eğitim ve medyanın dışında, simgesel şiddetin yerleşmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan birçok alan incelemeye alınabilir. Bu alanlarda simgesel şiddeti uygulamak için kullanılan araçlara verilen örnekler de arttırılabilir. Ancak burada ortaya konan örnekler, simgesel şiddetin hayatımıza nasıl yerleştiğini ve nasıl sürekliliğini sağladığını açıklamaktadır. Bu şiddet türünün etkilerini ve nelere yol açtığını görmek konuyu daha da aydınlatacaktır.

2.2.3 Simgesel Şiddetin Etkileri

Şiddetin her türünde olduğu gibi, simgesel şiddette de failler ve mağdurlar bulunmaktadır. Ama bu şiddet türünde, failler ve mağdurlar içinde bulunduğu durumun şiddet içerdiğini kolaylıkla kavrayamamaktadır. Simgesel şiddetin sürekliliğini sağlayan hayranlık ve çıkar duyguları, onun gizliden gizliye işletilmesine yardımcı olmaktadır.

İlişkilerde hayranlık ve çıkar durumlarının olup olmadığının anlaşılmasını sağlayan iletilerin yorumlanabilmesi yetisi; spor, sanat, eğitim, aile, akraba, medya, kitap, arkadaş gibi öğrenme kurumları aracılığı ile kazandırılmaktadır.²⁵⁵ Öğrenme kurumları; var olduğu dönemden itibaren ellerine aldığı bireyi, yok oluncaya kadar işlemeye devam etmektedirler. Bu kurumlar; bireylere, hangi iletilerin şiddet olarak yorumlanıp hangilerinin yorumlanamayacağı hususunda tembihlerde bulunmaktadır. Bireylerin hayranlık duyduğu odaklardan ve çıkarının olduğu aktörlerden gelen iletilerde şiddetle karşılaşmasının düşük ihtimal olduğu bilinci, öğrenme kurumları aracılığı ile kazandırılmaktadır. Bu bilinci içselleştiren birey, çıkarının olduğu ve hayranlık duyduğu aktörlerden gelen iletilerde şiddeti aramamaktadır. Nihayetinde simgesel şiddet, hayranlıklara ve çıkarlara gizlenerek sürdürülebilmektedir.

²⁵⁴ BOURDİEU, *Televizyon Üzerine*, s. 21-22.

²⁵⁵ KÖKNEL, *Şiddet Dili*, s. 35.

Şiddetin; görünmez, soyut, simgesel olması veya çıkarları olanlara, hayranlık duyulanlar tarafından kibarca takdim edilmesi, etkisi konusunda da bir hafiflik ve naiflik olduğu yanılışına düşürebilir. Oysa bu konuda fazla iyimser olmamak gerekir. Pembe Panter'in tepesinde sürekli takipte olan yağmur bulutu gibi, gittiğimiz her yerde yanımızda olan simgesel şiddet; korku, kaygı ve risk duygularını en derinde hissettiren ve bu duygulardan kurtulamamamızın altında yatan en önemli şey olarak değerlendirilmektedir.²⁵⁶ Korku, kaygı ve risk duygularının yanında, her şiddet tehdidi ile karşılaşıldığında hissedilen tehlike, kin, nefret, öfke, düşmanlık duyguları da bu şiddet türünde gizliden gizliye hissedilmektedir.²⁵⁷ Simgesel şiddetin kalıcı ve tehlikeli sonuçları ise zamanla kendini göstermektedir.

Anayasal demokrasilerin temel taşlarından biri olarak kabul edilen ifade özgürlüğünü de simgesel şiddetin hüküm sürdüğü bir düzende aramak yersizdir. Düşünce, inanç ve kanaatlerin; korku, kaygı ve risk duygusunu hisseden birey tarafından özgür şekilde ortaya konması mümkün görünmemektedir.²⁵⁸ Keza alt sınıfa mensup birey, üst sınıfa geçebilmenin koşulu olarak üst sınıfın buyrukları doğrultusunda kanaat belirtmeyi çıkarı nosyonuna uygun bulmaktadır. Ayrıca, korku ve kaygı duygusu alt sınıfa mensup bireyin düşüncelerini içeriden hapseden gizli bir parmaklık vazifesi görmektedir.

Önemli olan noktalardan birisi de; şiddetin etkisinden kaçarak güvende olmak için özgürlüğünü devlete teslim eden toplumun, yarı bilinçlilik durumunda güvenliğinin ne aşamada olduğunu sorgulayamaz hale gelmesidir. Toplum; modern devletin doğması ile artık karanlık savaşların sona erdiğine ve karanlık güçlerin devlet gücünü elinde bulunduranlar tarafından silinip süpürüldüğüne inanmaktadır.²⁵⁹ Ancak, devlete teslim edilen gücü elinde bulunduranlar, özgürlüklerinden vazgeçen herkes için aynı derecede güvenliği sağlamamaktadır. Güvenliğinin sağlanması için özgürlüklerinden devlet lehine vazgeçen topluluğun sınıflara ayrılarak tahakküm altına alınması, devlet alanında iktidarını ele geçirenler tarafından kullanılan sinsi ve sürekli bir yol haline gelmiştir. Sınıflara ayırma neticesinde eşitsizlikler üretilmekte, özgürlük ve güvenlik ziyade simgesel iktidarlar sürekliliği ön plana çıkarılmaktadır. Simgesel düzende; üst sınıf için güvenlik ve özgürlük sağlanmakta, alt sınıf için tahakküm, korku ve kaygı aşılanmaktadır.

²⁵⁶ GÜMÜŞ, “Şiddet Türleri”, s. 14-15.

²⁵⁷ KÖKNEL, *Şiddet Dili*, s. 36.

²⁵⁸ İfade özgürlüğünün tanımı için bkz. ERDOĞAN, Mustafa, “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, *İfade Özgürlüğü İlkeleri ve Türkiye Derlemesi*, (ed. BORA, Tanıl), İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 19.

²⁵⁹ FROMM, Eric, *Özgürlük Korkusu*, (çev. KOÇAK, Selma), Doruk Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2011, s.17.

Bourdieu'nün simgesel iktidarların sürekliliği için ortaya koyduğu tabloda en önemli husus; astlık üstlük ilişkisi içinde olan sınıflı bir toplumun varlığıdır. Bu sınıfsal ayrımı sürekli hale getiren öğrenme kurumlarıdır. Yiyecek geldiğinde salyalarını akıtan köpeğin istediği zaman yiyebilme özgürlüğünden mahrum olduğunu unutması ve yiyeceği verene hayran olması gibi ya da labirentten çıktığında peynire kavuşan farenin peynire kavuşuncaya kadar yaşadığı çileyi unutması ve her seferinde labirente koyanın oyununa katlanması²⁶⁰ gibi simgesel metalara (diploma, makam, sosyal tanınmışlık vb.) ulaşuncaya kadar simgesel şiddete maruz kalanların bu metalara ulaşır ulaşmaz içinden çıktığı hengâmeyi unutarak simgesel iktidar kurmaya çalışması; simgesel düzene hizmet eden sınıflaşmanın ve simgesel şiddetin sürekli olmasını sağlamaktadır.

Simgesel şiddetin sürekli hale geldiği bir devlet düzenine, hukuk devleti veya refah devleti gibi nitelermelerin yapılması da mümkün görünmemektedir. Eşitsizliklerin, adaletsizliklerin ve tahakkümün süreklilik kazandığı bir devlet düzeninin, hukuk devleti olma ihtimali görünmemektedir. Hukukun hüküm sürmediği bir devlet düzeninde ise, toplumun her kesimini esirgeyen ve koruma altına almaya çalışan refah devletinden bahsetmek imkansızdır.²⁶¹

Alt sınıfta olanların, ifade özgürlüğü başta olmak üzere birçok özgürlükten mahrum olduğu, toplumsal sınıflaşmanın yol açtığı eşitsizliğin her mecrada hüküm sürdüğü ve adalete ulaşmak için yargılama yapan hâkimlerin ya da adaletin bilimini yapmaya çalışan akademisyenlerin bu simgesel düzende yetiştiği göz önüne alınırsa; adalet, özgürlük, eşitlik ve insan hakları gibi değerleri arama çabalarının beyhude olduğu söylenebilir. İçinde bulunduğu alanlara ilişkin araştırmasında, simgesel düzende var olan dinamiklerin ne şekilde etki ettiğini sınamak; alandaki eyleyicilerin görevidir. Örneğin, bir iş görüşmesinde mülakata tabi tutanların karşısında koltuğun en ucuna oturup kendini sıkıntıda hisseden eyleyicinin durumunu ya da bir sohbette simgesel metarlardan birine sahip, simgesel iktidarlar tarafından etiketlenmiş bir aktörle konuşurken ses tonunu değiştiren bir eyleyicinin durumunu simgesel düzenin işleyişine bakarak yorumlamak; alana ilişkin analize girişen araştırmacının yükümlülüğüdür.

²⁶⁰ Köpek örneği öğrenme kuramlarından Ivan Pavlov'un klasik koşullanma kuramından, fare örneği ise Edward Tolman'ın bilişsel öğrenme kuramından esinlenilerek verilmiştir. Bu kuramlar ve örnekler için bkz. SAYAR / DİNÇ, *Psikolojiye Giriş*, s. 38-46.

²⁶¹ Refah devleti hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. BALCI, Şebnem Gökçeoğlu, *Tutunamayanlar ve Hukuk*, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2007, s. 21 vd.

SONUÇ

İnsani anlamda korkulara ve özgürlüklerin içeriden hapsedilmesinde en önemli sebeplerden biri olarak görülen simgesel şiddet irdelenirken; simgesel düzen konusunda önemli saptamalar yapan Pierre Bourdieu'nün düşünümselliği merkeze yerleştirilmiştir. Bourdieu'nün düşünümselliğin anlaşılması için önemli gördüğü alan, sermaye ve habitus kavramları üstsel bir alan olarak devletin ve simgesel şiddetin anlaşılmasında yardımcı olmaktadır. Bu kavramlar sadece devlet alanında değil, bütün alanlarda algıları yönlendiren iletiler, yani simgesel şiddet silahı olarak kullanılan araçlar hakkında bilgiler sunmaktadır. Ancak, bu inceleme açısından devlet alanı ve bu alanda görülen simgesel şiddet ön planda tutulmuştur.

Fiziksel şiddetin yanına simgesel şiddeti de ekleyerek devlet tanımı yapan Bourdieu'nün aynı zamanda devleti coğrafi sınırlardan çıkararak üstsel bir alan olarak görmesi, incelemeyi alandaki şiddetleri uygulayan iktidar olgusuna yönlendirmiştir. İnsanın güvenliği için kurduğu devlet alanında, en üstün yetkileri eline alan siyasi iktidarların ve her ikili ilişkide karşılaşılan sosyal iktidarların değerlendirilmesi; bu iktidarların kendilerini kabul ettirmek için kullandıkları maddi ve simgesel metaların önemini göstermiştir. Bu metaların irdelenmesiyle, toplumsal sınıflaşmada ve iktidarların kurulmasında etkili olan simgesel sermaye ve maddi sermaye farklılıkları ortaya çıkmıştır.

Devlet alanında fiziksel şiddet tekeli elinde bulunduran siyasi iktidarın, simgesel şiddet tekeli fiziksel şiddetten daha yaygın olarak kullanmayı tercih etmesi; fiziksel şiddetin toplumsal anlamda karşılaşıcağı tepkinin, simgesel şiddete verilecek tepkiden daha yoğun olması ile açıklanabilir. Bu konuda siyasi iktidarların başarılı olduğu da ifade edilebilir. Keza fiziksel şiddeti sürekli gündemde tutan sivil toplum kuruluşları ve araştırmacılar, simgesel şiddet üzerine araştırmaları ve sunumları ikinci plana itmektedir. Bunun sebebi; gözle görülen fiziksel şiddetin tespitinin ve tedavisinin mümkün olduğuna, toplumu ve bireyi içten çürüten simgesel şiddetin tespitinin ve tedavisinin mümkün olmadığına inanılması olarak ifade edilebilir. Gerçekten de simgesel şiddetin toplumsal bir hastalık olarak tespit edilmesi ve hastaya kabul ettirilmesi kısa sürede mümkün görünmemektedir. Hatta toplumsal hastalık tespit edilip, kabul ettirilse bile; tedavi edilmesinde uygulanan uzun soluklu yöntemlerin kesin sonuç vermeyeceği de iddia edilebilir.

Simgesel şiddetin tespitinde ve tedavisinde ortaya çıkan bu karamsar tablo; irdelememizde simgesel iktidar, simgesel şiddet ve simgesel şiddet araçlarının merkeze

yerleşmesine yol açmıştır. Simgesel şiddet aracı olarak kullanıldığı zaman eğitimin, sanatın ve medyanın nasıl işlediğini görmek; karamsar tablonun daha anlaşılır hale gelmesini sağlamıştır. Şüphesiz her türlü özgürlüğün ifade edilebildiği eğitim, sanat ve medya araçlarının bir şiddet aracı olarak kullanılması ve tutsaklığı aşılması insani anlamda çok ürkütücü bir sahneyi gözler önüne sermektedir.

Özgürlük araçlarının simgesel şiddete alet edildiğini tespit etmek; simgesel şiddetin etkilerini ortaya koyarken faydalı olmuştur. Öğrenme kurumları aracılığı ve özgürlük araçları ile sürekli olarak eşitsizlik, adaletsizlik, korku ve tahakküm üretildiğini görmek, hukukun her alanı için değerlendirilmesi gereken bir delili ortaya çıkarmıştır. Elbette simgesel şiddet gibi bir delil, ortaya konulan bu tablodan daha geniş bir kapsamda ve daha ayrıntılı bir boyutta incelenebilir. Ancak belirli bir çizgi takip etmeden ya da sınır koymadan bu delili sorgulamak; devletin, insanın, şiddetin, adaletin, korkuların, özgürlüğün, kısacası yaşamın tüm boyutlarının değerlendirilmesi manasına gelmektedir. Sınırlaması olmadan bu sorgulamayı yeterli ve tam olarak bitirebilmek imkânsız denecek kadar zordur. Nihayetinde bu değerlendirmeye felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, sanat, iktisat ve hukuk başta olmak üzere sosyal bilimlerin tamamını oluşturan bilim dallarından uzmanların ekleyeceği şeyler olacaktır. Ama bu delili inkâr edecek sosyal bilimci sanırım olmayacaktır.

Bourdieu'nün sürekli yükselen tanınmışlığının sebebi de hemen hemen herkes tarafından hissedilen bu modern hastalığı ortaya atması olmuştur. Elbette sosyal bilimin nasıl olması gerektiği hususunda ortaya koyduğu düşünümselliği de onu önemli bir yere oturtmuştur. Ancak; eğitim alanı, sanat alanı, akademik camia, medya dünyası başta olmak üzere her alana uyarlayarak tekrar tekrar ortaya koyduğu toplumsal sınıflaşma ve bunun sürekliliğini sağlayan simgesel şiddet, onun her kesimde tanınmasının asıl sebebidir. Bu sınıflaşmaya, devlet teorisi ve insan hakları açısından uzmanlaşmaya çalışan bir araştırmacının uzak kalması da düşünülemez. Amacı ifade özgürlüğünün, düşünce özgürlüğünün, hakların, eşitliğin ve adaletin sağlanması olan bir araştırmacı için simgesel şiddet virüsü bir an önce tanımlanmalı ve kontrol altına alınmalıdır.

Maalesef şiddet ve türevlerine ait virüslerin yok edilmesi, insanlık tarihinde sağlanamamıştır. Ancak şiddetin ve bir şiddet türü olan simgesel şiddetin saptanıp kontrol altına alınabileceğine olan inancın kaybedilmesi durumunda, bu virüs toplumsal kısımlara sebebiyet verecek ve hukuk için yapılan bütün çalışmaları beyhude hale getirecektir. Bu hastalığın tedavi edilebilmesi için sosyal bilimlerin bütün disiplinlerinden en uzman doktorların ince ince çalışarak tespit ve tekliflerde bulunması gerekmektedir. Özellikle hukuk

doktorları, tespiti kesinleşmiş delil niteliğinde simgesel şiddete hem koruyucu hem de tedavi edici teklifleri sunmalıdır.

Hemen hemen her yerde gördüğümüz simgesel metalarla algılarımızın yönetilmeye çalışılması, kimileri karşısında iki büküm olmamız gerektiği ve kimileri karşısında diklenmemiz gerektiği bilincinin aşılması, insanlığın kendisini kaybetmesine ve birer robota dönüşmesine sebebiyet vermektedir. Her simgesel iktidarın kendi sürekliliği için yeniden değerlendirmeye tabi tuttuğu simgesel metalar; objektif değer yargılarının değil sübjektif değer yargılarının ürünü olduğu ve her iktidar kendi varlığını sürdürmek için bu metaları kullandığı sürece, hakikat arayışı içinde olanların dahi kendini kaybetmesine ve yalnızlığa düşmesine sebep olmaktadır.

Ortaya konan simgesel düzende, simgesel şiddetin modern parmaklıklara dönüştüğü ve insanları kendi zihnindeki hücrelere hapsedtiği açıktır. Zihinlerde eşitsizliğin kabullenildiği ve sürekli hale getirildiği sistemi korumaya çalışan simgesel iktidarlar, adalet aramayı da yersiz hale getirmiştir. Keza adaletli bir dünyada insanların iç korkularına hapsedilerek bastırılması düşünülemez. Eşitlik ilkesinin yasalara işlenmiş bir kandırmaca olarak kalması ve eşitsizliğin kanıksanması için en çok eşitlik çağrılarının yapılması gereken medya, sanat ve eğitim araçlarının kullanılması; insanlığı hakkaniyetten her geçen gün biraz daha uzaklaştırmaktadır.

Gözle görülen fiziki şiddeti kullanma tekeli yasalarla sınırlandırılmış siyasi iktidarın; gözle görülemeyen simgesel şiddeti hiçbir sınır tanımadan kullanması insanlığı uçurumun kenarında tutmaktadır. Simgesel metalara ulaşmak ve ayrıcalıklı sınıfa geçmek için çabalayan insanlık; ruhuna ait bütün değerleri kaybetmekte ve insanın sırf insan olmasından kaynaklanan değeri yok olup gitmektedir. Diploma, makam ve unvan gibi simgesel metaların insanları baskı altına alan ve korku aşılayan birer simgesel iktidar silahı olmaktan çıkartılıp, insanlığın ortak değerlerini ve hakikati ortaya koyan birer kapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. İnsanlık; simgesel metaları eline geçirenlerin huzurunda korkudan titrerken hatta ölmek üzere can çekişirken dahi simgesel meta sahiplerinin sağlayacağı özgürlüğü gözleyen alt sınıf ve simgesel metaları ele geçirip bu metaları silah olarak kullanan bir üst sınıf olarak ayrılmamalıdır. Eşitsizlikler ve adaletsizliklerin hüküm sürdüğü bir ortamda, mücadeleden başka bir gerçeğin olmadığı düşüncesi ve kazanan olmak için muhakkak kaybedenlerin olması gerektiği algısı, insani anlamda mutsuzlukların ve yalnızlıkların sebebi olmaktadır. Simgesel metaları elinde bulunduranların yanında kendini güvende hisseden, özgürce fikirlerini ortaya koyarak simgesel meta sahiplerine katkı sağlayan bireyler ve

bilgeliği ile herkesi kucaklayan bireyler olarak birlikte hareket etmesi gereken insanlık arasındaki soyut uçurum; simgesel silahlarla her geçen gün keskinleştirilmektedir.

Elbette ki simgesel meta olarak değerlendirdiğimiz diplomaların, sanat ürünlerinin ve iletişim araçlarının yok edilmesi ve değersizleştirilmesi yersiz bir çaba olacaktır. Bilgeliği, ölçülülüğü, adaleti aşılayan ve etiketleyen metaların saygınlığı ve değeri muhakkaktır. Ancak diplomaları, sanatsal ürünleri ve iletişim araçlarını değerlendirecek olan birimlerin süreklilik arayışı içinde ve toplumsal sınıflaşmaların üretimi peşinde olmayan birimler olması gerekir. İnsan simgesel metaları elde ettiği zaman veya elde ettiği için değil sırf insan olduğu için kutsal kabul edilmelidir.

Simgesel metalar; siyasi, dini veya felsefî ideolojilerin kendi inançlarını aşıladığı araçlar değil herkesin ortak amacı olan bilginin ve bilgeliğin aşılandığı araçlar olarak değerlendirilmelidir. Bunun sağlanması için eğitim, kültür-sanat ve iletişim gibi araçların; siyasi, dini veya felsefî ideolojilerle iktidarı ele geçirmiş olanların kontrolünden çıkarılması gerekir. Objektif kriterlerle belirlenmiş bağımsız bir birimin, simgesel metaların nasıl işlemesi gerektiği konusunda yapacakları araştırmalar ve bu araştırmalar neticesinde ortaya koyduğu kurallar; sürekli birikerek ilerleyen bilgeliğin, eşitliğin ve adaletin sağlanması için çıkar yol olabilecektir.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

- Adler, Alfred, *Psikolojik Aktivite, Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgi*, (çev. ÇORAKÇI, Belkıs), Say Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2001.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali / Köker, Levent, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitapevi, 4. Baskı, Ankara 2009.
- Akad, Mehmet / Dinçkol, Bihterin Vural, *Genel Kamu Hukuku*, Der Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2013.
- Akal, Cemal Bali, *Devlet Kuramı*, Dost Kitabevi, Ankara 2011.
- Akın, F. İlhan, *Devlet Doktrinleri*, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013.
- Akın, Merve, “Aile İçi Şiddet”, *Prof. Dr. Füsun SOKULLU-AKINCI’ya Armağan*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. LXXI, sy. 1, Legal Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Aktay, Yasin, “Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Arendt, Hannah, “Şiddet Üzerine”, *COGITO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Aristoteles, *Politika*, (çev. TEMELLİ, Murat), Ark Yayınları, İstanbul 2013.
- Balcı, Şebnem Gökçeoğlu, *Tutunamayanlar ve Hukuk*, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2007.
- Berkurt, A. Günce, “Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu’nün 1989-1992 Yılları Arasında Colège de France’da Verdiği Dersler”, *İÜEF Sosyoloji Dergisi*, c. 3, sy. 25, İstanbul 2012.
- Bourdieu, Pierre / PASSERON, Jean-Claude, *Varisler Öğrenciler ve Kültür*, (çev. ÜNSALDI, Levent / SÜMER, Aslı), Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2014.
- Bourdieu, Pierre / WACQUANT, Loic, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (çev. Ökten, Nazlı), İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2012.
- Bourdieu, Pierre, “Takvimler ve Zamansallığın Yapısı”, (çev. SÜMER, Aslı), *COGITO*, sy. 76, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- Bourdieu, Pierre, *Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*, (çev. ÜNSALDI, Levent), Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2013.
- Bourdieu, Pierre, *Language and Symbolic Power*, (ed. THOMPSON, John B.), (trn. RAYMOND, Gino / ADAMSON, Matthev), First Published by Polity Press, Cambridge 1991.

- Bourdieu, Pierre, *Pratik Nedenler*, (çev. TANRIÖVER, Hülya Uğur), Hil Yayınları, İstanbul 2006.
- Bourdieu, Pierre, *Sanatın Kuralları*, (çev. SEVİL, Necmettin Kamil), Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999.
- Bourdieu, Pierre, *Televizyon Üzerine*, (çev. ILGAZ, Turhan), Yapı kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- Bufacchi, Vittorio, *Violence and Social Justice*, Published By Palgrave Macmillan, New York 2007.
- Calhoun, Craig, “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, (çev. ÇEĞİN, Güney), *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Çakar, M. Sait, *Türkçe Almanca - Almanca Türkçe Hukuk Sözlüğü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 235.
- Çam, Esad, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2005.
- Çelebi, Aykut, “Bir Parıltı... Sonra Gece”, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, (der. ÇELEBİ, Aykut), Metis Yayınları, İstanbul 2010.
- Çulcu, Murat, “Mafia ve Şiddet: Mafos oluşumunda Şiddet Unsuru”, *COĞITO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Daver, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Doğan Yayınevi, Bilimsel Araştırmalar Dizisi 3, Ankara 1969.
- Demir, Murat Cem / AKA, Asiye, “Bourdieu’nün Diliyle Hukuk Alanını Okumak”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, sy. 19, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010.
- Dewey, John, *The Middle Works 1899-1924*, vol. 10, (ed. BOYDSTON, Ann), Southern Illinois Universty Press, USA 1980.
- Doehring, Karl, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, (çev. MUMCU, Ahmet), İnkılap Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2002.
- Doğru, Osman / Nalbant, Hasan, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, c. 1, Şen Matbaa, Ankara 2012.
- Donnelly, Jack, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, (çev. Erdoğan, Mustafa / Korkut, Levent), Yetkin Yayınları, Ankara 1995.
- Dönmezer, Sulhi, “Çağdaş Toplumda Şiddet ve Mafia Suçları”, *COĞITO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Dursun, Davut, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004.
- Eflatun, *Devlet*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2010.

- Engels, Friedrich, *Tarihte Zorun Rolü*, (çev. ERDOĞDU, Seyhan), Sol Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1979.
- Erdoğan, Mustafa, “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, *İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye Derlemesi*, (ed. BORA, Tanıl), İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007.
- Fromm, Eric, *Özgürlük Korkusu*, (çev. KOÇAK, Selma), Doruk Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2011.
- Gaver, Newton, “What Violence is”, *In Philosophical Issues: A Contemporary Introduction*, (ed. RACHELS James / A. TILLMAN, Frank), New York 1972.
- Gemalmaz, Mehmet Semih, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, Legal Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Göker, Emrah, “Araştırma Tasarımı Açısından Bourdieu’nün Sanat Sosyolojisi”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Göker, Emrah, “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. Çeğin, Güney / Göker, Emrah / Arlı, Ali / Tatlıcan, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Göze, Ayferi, *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, Beta Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2010.
- Gözler, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekim Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Bursa 2011.
- Gözübüyük, Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitapevi, 15. Baskı, Ankara 2007.
- Gülsoy, Nazlı Ökten, “Cezayir Deneyiminin Pierre Bourdieu’nün Sosyolojik Tahayyülüne Etkileri: Bilimsel Bir Habitusun Doğuşu”, *İÜEF Sosyoloji Dergisi*, c. 3, sy. 25, İstanbul 2012.
- Gülşen, Recep, *Ceza Hukukunda Sorumluluğu Kaldıran Nedenlerden Kaza, Mücbir Sebep, Cebir ve Tehdit*, Seçkin Yayınları, Ankara 2007.
- Gümüş, Adnan, “Şiddet Türleri”, *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*, Eğitim Sen Yayınları, Ankara 2006.
- Güriz, Adnan, *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitapevi, 8. Baskı, Ankara 2009.
- Hobart, Mark, “Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru”, (çev. SALMAN, Yurdanur), *COĞITO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan*, (çev. LİM, Semih), Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2013.
- İrtiliş, Vedat, “Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, sy. 24, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2012.
- İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, c. 11, sy. 41, İstanbul 2014.

- Kapani Münici, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 17. Basım, Ankara 2005.
- Karakayalı, Nedim, “Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Kaya, Ali, “Pierre Bourdieu’nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. ÇEĞİN, Güney / GÖKER, Emrah / ARLI, Ali / TATLİCAN), Ümit, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Keane, John, *Şiddetin Uzun Yüzyılı*, (çev. PEKER, Bülent), Dost Kitabevi, Ankara 1998.
- Kılıç, Muharrem, “Yasal Koruma ve Güvence Sistemi Açısından Şiddetin Hukuksal Çerçevesi”, *Legal Hukuk Dergisi*, c. 11, sy. 132, İstanbul, 2013.
- Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitap Evi Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1994.
- Kia, Rukiye Akkaya, *Bir Ders Konusu Olarak Devlet ya da Genel Kamu Hukuku Dersinin Kökenleri*, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013.
- Koçak, Mustafa, *Devlet ve Egemenlik*, Seçkin Yayınları, Ankara 2006.
- Köknel, Özcan, *Şiddetin Dili*, Remzi Kitabevi, Birinci Basım, İstanbul 2013.
- Labbe, Brigitte / Puech, Michel, *Çıtır Çıtır Felsefe Şiddet ve Şiddetsizlik*, (çev. ASLAN, Azade), Günışığı Kitaplığı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013.
- Lüleci, Yalçın, *İktidar ve Sanat (1923-1950)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.
- Mouzelis, Nicos, “Katılımcı Toplumsal Bütün Sorunu: Parsons, Bourdieu, Giddens”, (çev. Tatlıcan, Ümit), *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. Çeğin, Güney / Göker, Emrah / Arlı, Ali / Tatlıcan, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Ortaylı, İlber, “Devlete Nasıl Bakmalı?”, *Doğu Batı Dergisi*, sy. 1, Doğu Batı Yayınları, Ankara 1997.
- Öktem, Niyazi / Türkbağ, Ahmet Ulvi, *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, Der Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2012.
- Ökten, Nazlı, “Devlet Üzerine: Son Bir Hesaplaşma”, *COĞİTO*, sy. 76, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- Özen, Mustafa Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitapevi, 8. Baskı, İstanbul 1997.
- Özsöz, Cihat, “Şiddetin Tanımlanması ve Simgesel Şiddet”, *Sosyoloji Notları Dergisi*, İdeal Copy, Ankara 2009.
- Özsöz, Cihat, *Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

- Pierson, Christopher, *Modern Devlet*, (çev. Kultuğ, Neşet / Erdoğan), Burcu, Civiyaazıları Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2011.
- Raynaud, Philippe / Rials, Stephane, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (çev. Yerguz, İsmail / Sevil, Necmettin Kamil / Ergun, Emel / Dilli, Hüsnü), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Sancar, Mithat *Devlet Akli Kiskacında Hukuk Devleti*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2012.
- Sancar, Mithat, “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”, *Doğu Batı Dergisi*, sy. 13, 2. Baskı, Ankara 2008.
- Sayar, Kemal / Dinç, Mehmet, *Psikolojiye Giriş*, Dem Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013.
- Seyyar, Ali, *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri*, Değişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007.
- Swartz, David, *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*, (çev. GEN, Elçin), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Şen, Sebahattin, “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Düşünümsellik”, *COGİTO*, sy. 76, Yapıredi Yayınları, İstanbul 2014.
- Tanrısever, F. Oktay, “Güç”, *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar Derlemesi*, (der. Eralp, Atila), İletişim Yayınları, 7. Bası, İstanbul 2012.
- Tatlıcan, Ümit / Çeğin, Güney, “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. Çeğin, Güney / Göker, Emrah / Arlı, Ali / Tatlıcan, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Önok, R. Murat, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Seçkin Yayınları, 9. Baskı, Ankara 2013.
- Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, Beta Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2009.
- Tutar, Hasan, *İş Yerinde Psikolojik Şiddet*, Barış Kitap Basım Yayın Dağıtım, Ankara 2004.
- Türküne, Mümtazer, “Derin Devlet”, *Doğu Batı Dergisi*, Doğu Batı Yayınları, sy. 1, İstanbul 1997.
- User, İnci / Kümbetoğlu, Belkıs / Kolankaya, Tolunay, “Şiddete İlişkin Bir Bilinç Yükseltme Çabası”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları Derlemesi*, (der. Özdek, Yasemin), TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2002.
- Ünsal, Artun, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *COGİTO*, sy. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Wacquant, Loic, “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, (çev. Tatlıcan, Ümit), *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, (der. Çeğin, Güney / Göker, Emrah / Arlı, Alim / Tatlıcan), Ümit, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- Weber, Max, “Sosyoloji Yazıları”, (çev. PARLA, Taha), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998.

- Weber, Max, *Bürokrasi ve Otorite*, (çev. Akın, H. Bahadır), Adres Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2013.
- Yel, Ali Murat, “Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik”, *Ocak ve Zanaat Derlemesi*, (der. Çeğin, Güney / Göker, Emrah / Arlı, Ali / Tatlıcan, Ümit), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2012.
- Yüce, Erman, *Simgesel Seçkinler ve Habitus: Hürriyet Gazetesi’nde Köşe Yazarlığı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- Yücel, Ebru, *Güç İlişkileri Açısından Delikanlılık Kavramsallaştırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- Yves, Michaud, *Şiddet*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

İnternet Kaynakları

- APA, <http://www.apa.org/about/division/index.aspx>, ET. 18.12.2013.
- Dursun, Yücel, “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”, http://www.flsfdergisi.com/sa_yi12/1-18.pdf, ET. 01.01.2014.
- Ekşi, Hülya, “Bugünü Anlamak İçin Max Weber’i Yeniden Okumak”, <http://www.ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/219/168>, ET. 04.03.2014.
- Kazancı İçtihat Bankası, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, ET. 05.06.2014.
- Oxford Dictionaries, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/violation?q=violation>, ET. 19.03.2014.
- Oxford Dictionaries, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/force?q=force>, ET. 19.03.2014.
- Özerkmen, Necmettin, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, <http://www.akademikbakis.org/28/25.pdf>, ET. 08.12.2013.
- Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110319.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110319.htm>, ET. 06.06.2014.
- Sosyete Şaban, http://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyete_%C5%9Eaban, ET. 21.04.2014.
- Şrek, [http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Erek_\(film\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Erek_(film)), ET. 07.04.2014.
- Şrek, <http://www.shrek.com/>, ET. 07.04.2014.
- TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5332f1d2c470e5.01764572, ET. 26.11.2013.

- TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.533301564e0202.06594044, ET. 19.03.2014.
- TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53330c2e809929.32698977, ET. 19.03.2014.
- Wacquant, Loic, “Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek”, (söy. Bozçalı, Fırat / Aydın, Seda / Özden, Canay), (çev. ŞAŞMAZ, Aytuğ), <http://www.loicwacquant.net/assets/Papers/LW-interviewBIRIKIM.pdf>, ET. 07.04.2014.
- Weber, Max, “Politics as Vocation”, (ed. H.H. Gerth C.W Mills), <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf>, ET. 05.04.2014.
- WHO, “Defination and Typology of Violence”, <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/index.html>, ET. 31.12.2013.
- Yücel, Mustafa Tören, “Şiddet ve Saldırganlık”, <http://www.kriminoloji.com/siddet%20ve%20saldirganlik.htm>, ET. 02.01.2014.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Özgür AYDIN

Doğum Tarihi ve Yeri : 30.08.1984 - Antalya

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Açıköğretim Lisesi, Antalya, 2002

Lisans Diploması : Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü,
Diyarbakır, 2008

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku
Ana Bilim Dalı, Antalya, 2014

Tez Konusu : Pierre Bourdieu Düşünümselliğinde Devlet ve Simgesel Şiddet

Yabancı Dil : İngilizce

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar :

Anadolu Üniversitesi Hukuk Müşavirliği Avukat, (2010-2011)

Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi (2011-2012)

Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi (2013-)

E-Posta : ozguraydin@akdeniz.edu.tr